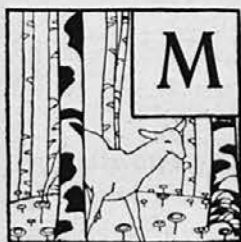

[6]

Knez Serebrjani.

Roman iz časov Ivana Groznega. Ruski spisal grof Aleksej K. Tolstoj; prevel Al. Benkovič.

11. Nočni sprevod.

Medtem ko je Maljuta govoril s sinom, je car neprestano molil. Pot mu je že lil z obličja; krvave lise na njegovem visokem čelu, povzročene od prejšnjih poklonov do tal, so se zopet jasneje pokazale od novih poklonov.

Naenkrat ga je prisilil šum v sobi, da se je ozrl. Ugledal je svojo dojljo Onufrevno.

Stara je bila njegova dojlja. Vzel jo je na svoj dvor rajni veliki knez blaženega spomina Vasilij Ivanovič; služila je še Heleni Glinski. Ivan se ji je bil rodil v roke; in na njenih rokah ga je blagoslovil njegov umirajoči oče. Govorilo se je o Onufrevni, da ve marsikaj, česar nihče niti ne sluti ne. Glinski so se je bal, dokler je bil car še majhen, in Šujski in Belski so si prizadevali, ustreči ji kolikor možno.

Onufrevna je zvedela mnogo skritih stvari z vedeževanjem in se nikdar ni zmotila. Ko je bil knez Telepnjev na višku svoje moči — Ivan je bil takrat štiri leta star —, mu je prerokovala, da umre od glada. In tako se je tudi zgodilo. Mnogo let je minilo od takrat, toda starcem je bilo to prerokovanje živo zapisano v spomin.

Sedaj je bila Onufrevna skoro sto let stara. Bila je zgrbljena v dve gubi; koža na njenem obrazu je bila tako zmrdana, da je bila podobna drevesni skorji, in kakor na stari skorji raste mah, tako so Onufrevni po bradi rastle kocine v sivih čopčih. Zob že davno ni več imela; zdelo se je, da njene oči ne vidijo več; glava se ji je krčevito tresla.

Onufrevna se je s koščeno roko opirala ob palico. Dolgo je gledala Ivana, stiskajoč rumene ustnice, kakor bi nekaj žvečila ali mrmrala sama pri sebi.

»No,« je rekla slednjič pestunja z zmolklim hripavim glasom, »moliš, batjuška, le moli, le, Ivan Vasiljevič! Dosti imaš še odmoliti! Če bi bili samo stari grehi na tvoji duši! Gospod je milostljiv, morda bi ti odpustil! Ampak pri tebi je vsak dan nov greh; včasih prideta na dan tudi po dva ali trije.«

»Dosti je tega, Onufrevna,« je rekel car vstajaje; »sama ne veš, kaj govoriš.«

»Ne vem, kaj govorim! Ali sem mar ob pamet ali kaj?«

In starki so se zasvetile ugasle oči.

»Kaj si zopet danes storil pri mizi? Zakaj si zastrupil bojarja? Ti si mislil, da tega ne vem! Kaj? Kaj mršiš obrvi? Le počakaj, da ti udari zadnja ura, le počakaj! Že te teže grehi kakor tisočkrat tisoč pudov; in potegnejo te na dno pekla! In hudiči pri-skočijo in te potegnejo na kavlje!«

In starka je pričela zopet srdito prežvekati.

Vneta molitev je navedla carja na pobožne misli. Razdražljiva domišljija mu je že parkrat postavila pred oči bodoče poplačilo, toda silna volja je premagala strah pred posmrtnimi mukami. Ivan se je prepričeval, da vzbuja v njem ta strah in grizenje vesti sovražnik človeškega rodu, da bi maziljenca božjega zadržal od visokih ciljev njegovih. Zvijači satanovi je car zoperstavil molitev; toda večkrat je obnemogel pred silovitim naporom domišljije. Tedaj ga je zgrabil obup kakor z železnimi kremplji. Krivica njegovih del se mu je pokazala v vsej svoji nagoti in peklena brezdna so strašno zijala pred njim. Vendar to ni trajalo dolgo. Ivan se je kmalu vznevoljil nad svojo dušno slabostjo. Jezil se je sam nad seboj in nad duhom teme, in je zopet peklu na jezo in svoji vesti nakljub pričel delo velikega krvoprelitja in velikega potu in nikdar ni bila njegova krutost večja kakor po trenutkih nehotene oslabelosti.

Sedaj ga je misel na peklo, oživiljena od bližajoče se nevihte in preroškega glasu Onufrevne, vsega pretresla z mrzličnim drgetom. Sedel je na posteljo. Zobje so mu zašklepetali.

»Kaj je s tabo, batjuška?« je rekla Onufrevna in ublažila svoj glas; »kaj se godi s teboj? Kaj si zbolel ali kaj? Prav gotovo da si zbolel! Prestrašila sem te. Tako se pa le ni treba bati; potolaži se, batjuška! Čeprav so tvoji grehi veliki, vendar je milost božja še večja! Samo skesaj se in zanaprej ne greši več. Saj molim tudi jaz zate, zate podnevi in ponoči; zdaj bom pa še bolj molila. Kaj bi govorila? Rajši sama ne pridem v nebo, kakor da bi tebe ne rešila.«

Ivan je pogledal svojo doviljo — videti je bilo, kakor da se smehlja; toda usmev je bil neprijazen na njenem resnem obrazu.

»Hvala ti, Onufrevna, hvala ti; mi je že bolje; idi z Bogom!«

»Saj to je tisto. Čim ti da človek upati, takoj te mine ves strah. Zdaj bi me rad že kar ven pognal, češ, idi z Bogom. Le ne zanašaj se preveč na prizanesljivost božjo, batjuška. Samemu Bogu bo zmanjkalo potrpljenja zate. Zapusti te, le pazi se, satan pa se razveseli in hlast! — pa bo v tebi! Na, vidiš ga, spet se treseš! Ne škodovalo bi ti, ko bi popil sbiten.¹ Popij sbiten, batjuška! Tudi tvoj oče je zvečer pil sbiten, Bog mu daj večni mir! In tudi tvoja mati, Bog daj mir njeni duši, je rada pila sbiten. S sbitnom so jo tudi otrovali, prekleti Šujski!«

Zdajci je nekaj potrkalo na okno. Ivan Vasiljevič je vztrepetal.

Starka se je pokrižala s tresočo se roko.

»Glej,« je rekla, »dež se je vlil! Bliskati se pričinja! In treska tudi, batjuška, — usmili se nas, Gospod!«

Nevihta je besnela čezdalje huje, bliskalo se je neprestano in venomer treskalo.

Ob vsakem gromu je Ivan vztrepetal.

»Vidiš, kako te mraz trese, batjuška! Počakaj nekoliko, dam ti zavreti sbiten!«

»Ni treba, Onufrevna, zdrav sem...«

»Zdrav! Saj si ves zelen! Legel bi na posteljo in se pokrili z odejo. In kakšno posteljo imaš! Gole deske. Da se ti le ljubi! To naj bo carsko ležišče? To je za menihe, ti pa vendar nisi menih!«

Ivan ni odgovoril. Nečemu je prisluškoval.

»Onufrevna!« je rekel naenkrat prestrašeno; »kdo hodi tam po veži? Korake slišim.«

»Kristus Gospod s teboj, batjuška! Kdo bo sedaj hodil po veži! Zdelo se ti je.«

»Nekdo gre sem! Sem gre! Poglej, poglej, Onufrevna!«

Starka je odprla vrata. Hladen veter je zapihal v sobo. Za vrati se je pokazal Maljuta.

»Kdo je?« je vprašal car in planil pokonci.

»E, tvoj rdeči pes je, batjuška!« je odgovorila dovilja, jezno gledajoč Maljuto. »Griška Skuratov; glej, kako te je prestrašil, prekletec!«

»Lukjanovič!« je rekel car, vesel prihoda svojega ljubljenca; »dobrodošel, odkod prihajaš?«

»Iz zaporov, gosudar. Bil sem pri mučenju, ključce sem prinesel!« — Maljuta se je nizko priklonil carju in postrani pogledal doviljo.

»Ključce!« je zagodrnjala starka; »ali te bodo pekli z razbeljenimi ključci na onem svetu, ti satan ti! Bog ve, da si satan! In tudi obraz imaš satanski! Tebi ne sme prizanesti večni ogenj, če le komu ne! Zareče ponve boš lizal, Griška, za vsa svoja obrekovanja! V smoli se boš kuhal, prekletec, zapomni si moje besede!«

Blisk je razsvetlil strašno starko; s povzdignjeno palico in bliskajočimi se očmi je bila res strašna.

Sam Maljuta se je malo ustrašil, toda Ivana je ojunčila ljubljenceva prisotnost.

»Ne poslušaj je, Lukjanovič,« je rekel; »veš, kaj ti je storiti in ne poslušaj babjih govoric. Ti pa idi, stara norica, in naju pusti sama!«

»Stara norica?« je ponovila; »jaz sem stara norica? Oba se me bosta spominjala na onem svetu, oba! Vsi tvoji petolizci, Vanja, dobe svoje plačilo, dobe ga še na tem svetu, — vsi, Grjaznoj, Basmanov in Vjazemski; vsak dobi po svoji zaslugi; a ta« — je nadaljevala, s palico kažoč na Maljuto, — »ta ne dobi svojega plačila, za njegova dela ni muk na svetu; njegove muke so na dnu pekla; tam ima že pripravljeno mesto; hudiči ga že čakajo in se vesele! In tudi zate je tam mesto, Vanja, veliko in toplo!«

Starka je odšla iz sobe, drsajoč z nogami in udarjajoč s kljukasto palico.

Ivan je bil bled. Maljuta ni zinil besedice. Molk je trajal precej dolgo.

»Kako je torej, Lukjanovič,« je slednjič rekel car; »ali so Količevi priznali?«

»Ne še, gosudar! A priznajo gotovo, meni se ne izmuznejo!«

Ivan je pričel izpraševati podrobno o preiskavi. Razgovor o Količevih je dal njegovim mislim drugo smer.

Zdelo se mu je, da bi lahko zaspal. Poslal je Maljuto proč, legel na posteljo in zaspal.

Zbudil se je, kakor bi ga bil naenkrat nekdo sunil.

Barvaste svetiljke so slabo razsvetljevale sobo. Mesečina je prodirala skozi nizko okno ter se igrala po poslikanih pečnicah. Za pečjo je bilo slišati cvrčka. Nekje je miš glodala les.

Sredi te tišine je postalo Ivana Vasiljeviča zopet groza. Naenkrat se mu je zdelo, da se je dvignila deska iz tal in da gleda izpod deske zastrupljeni bojar,

¹ Vroča pijača z vodo, medom in dišavami.

Take prikazni je imel Ivan večkrat. Pripisoval jih je prevaram pekla. Da bi pregнал prikazen, se je pokrižal.

A prikazen ni izginila, kakor se je to dogajalo prej. Mrtvi bojar ga je še vedno gledal izpod čela. Starčeve oči so bile prav tako izbuljene, obraz takisto sivkast kakor pri obedu, ko je izpil poslano mu čašo.

»Že zopet izkušnjava!« je pomislil car; »toda ne vdam se satanovim zvijačam, zlomim vragove nakane. Naj vstane Bog in razprše naj se sovražniki njegovi!«

Mrtvec se je počasi dvigal izpod tal in se bližal Ivanu.

Car je hotel zakričati, a ni mogel. Strašno mu je zvenelo po ušesih.

»Pozdravljen, Ivan!« je rekel votel nečloveški glas; »klanjam se ti, ki si me umoril po nedolžnem!«

Te besede so se odzvale v najgloblji notranjosti Ivanove duše. Sam ni vedel, ali jih sliši od prikazni ali pa se je njegova misel izrazila v ušesu s slišnim zvokom.

A glej, odprla se je druga deska iz tal in izpod nje se je pokazal obraz okolničjega Danila Adaševa, ki ga je Ivan obsodil na smrt pred štirimi leti.

Tudi Adašev se je dvignil izpod tal, se poklonil carju in rekel:

»Pozdravljen, Ivan! Klanjam se ti, ki si me dal umoriti po nedolžnem!«

Za Adaševim se je prikazala bojarka Marija, ki je bila usmrčena z otroki vred. Dvignila se je izpod tal s svojimi petimi sinovi. Vsi so se poklonili carju in vsak je rekel:

»Pozdravljen, Ivan! Klanjam se ti!«

Potem se je prikazal knez Kurljatev, knez Obolenski, Nikita Šeremetjev in drugi, ki jih je Ivan dal usmrtiti in ki jih je usmrtil sam.

Soba se je polnila z mrtveci. Vsi so se nizko klanjali, vsi so govorili:

»Pozdravljen, pozdravljen, Ivan! Klanjamo se ti!«

Glej, dvignili so se menihi, starci, nune, vsi v črnih kutah, vsi blede, krvavi.

Glej, prikazali so se vojščaki, ki so bili z Ivanom pod Kazanjo.

Imeli so po telesih strašne rane, ki pa jih niso dobili v boju, marveč ki jih jim je zadal krvnik.

Prikazale so se devojke v raztrganih oblekah in mlade žene z dojenčki pri prsih. Deca je iztegovala proti Ivanu krvave ročice in jecljala:

»Pozdravljen, pozdravljen, Ivan, ki si nas umoril po nedolžnem!«

Soba se je bolj in bolj polnila s strahovi. Car že ni več mogel ločiti resničnega od prikazni.

Besede prikazni so se ponavljale v stoterem odmevu. Istočasno so se glasile molitve za umirajoče

in petje pri črni maši prav nad ušesi Ivanovimi. Od groze so se mu ježili lasje.

»V imenu živega Boga!« je spregovoril »ako ste vragovi, poslani od nečiste sile, — izginite! Ako ste res duše onih, ki sem jih kaznoval, — počakajte strašne sodbe božje! Gospod bo razsodil med nami!«

Mrtveci so zatulili in so zakrožili okrog Ivana kakor jesenski listi, ki jih žene vihar. Zadušno petje se je oglasilo še bolj žalostno; dež je zopet udarjal ob okno in sredi tuljenja vetra se je carju zazdelo kakor da sliši glas trobente in glas, ki kliče:

»Ivane! Ivane! K sodbi, k sodbi!«

Car je na glas zakričal. Služabniki so prihiteli iz sosednjih sob k njemu v spalnico.

»Vstanite!« je zakričal car. »Kdo bo sedaj spal! Prišel je sodni dan, poslednja ura! Vsi v cerkev! Vsi za mano!«

Dvorni sluge so jeli tekati sem ter tja. Oglašil se je zvon. Opričniki, ki so bili pravkar zaspali, so zaslišali znano jim zvonjenje, planili z ležišč in se v naglici oblačili.

Mnogo opričnikov je še pirovalo pri Vjazemskem. Sedeli so pri čašah in peli fantovske pesmi. Ko so zaslišali zvonjenje, so planili pokonci in oblekli črne kute preko bogatih kaftanov, glave pa so si pokrili z visokimi kapucami.

Zavrelo je po vsej Slobodi. Cerkev Matere božje je bila žarko razsvetljena. Razbujeni prebivalci so vreli k vratom in so ugledali množico luči, ki so po palači blodile od sobe do sobe. Potem so se strnile luči v verigo in sprevod se je vil v dolgi kači po zunanjih hodnikih, ki so vezali palačo s hišo božjo.

Vsi opričniki, ki so bili vsi enako oblečeni v črne halje in visoke kapuce, so nosili smolnate plamenice. Njih svit se je čarobno odbijal na rezljanih stebrih in na okraskih zidov. Veter je dvigal kute; mesečna svetloba in luč plamenic sta se odbijali od zlata, biserov in dragih kamenov.

Spredaj je stopal car po meniško oblečen; bil se ob prsi in klical glasno ihte:

»Bog, usmili se me, grešnika! Usmili se me, psa smrdljivega! Usmili se bedne glave moje! Daj pokoj dušam, ki sem jih po nedolžnem pogubil!«

Pred cerkvenimi vrati je car omedlel.

Plamenice so osvetlile starko, ki je sedela na stopnicah. Iztegnila je k carju tresočo se roko:

»Vstani, batjuška!« je rekla Onufrevna; »pomagala ti bom. Ze dolgo te čakam. Pojdiva, Vanja, v cerkev, da skupaj pomoliva!«

Dva opričnika sta dvignila carja. Vstopil je v cerkev.

Novi sprevodi opričnikov v črnih kutah in visokih kapucah so hiteli s prižganimi plamenicami po ulicah. Cerkvena vrata so požirala vedno nove in nove opričnike in velikanski obrazi svetnikov so ne-

jevoljno gledali vanje z visokih cerkvenih sten in kupol.

Sredi doslej molčeče noči se je oglasilo petje nekaj sto glasov in daleč je bilo slišati zvonjenje in zategnjeno petje psalmov.

Jetniki po zaporih so planili z verigami rožljaje pokonci in poslušali.

»Car služi rano mašo!« so rekli sami pri sebi. »Bog, omehčaj mu srce, navdaj z milostjo njegovo dušo.«

Majhni otroci, ki so spali v slobodskih domovih pri svojih materah, so se prebudili in pričeli plakati.

Marsikaka mati dolgo ni mogla upokojiti svojega deteta.

»Molči!« mu je rekla nazadnje; »molči, da te ne sliši Maljuta!«

In ob imenu Maljute je dete nehalo plakati; strahoma se je stisnilo k materi in sredi nočne tihote so se zopet razlegali samo psalmi opričnikov in neprestano zvonjenje zvonov.

12. O b r e k o v a n j e.

Solnce je izšlo, a za Maljuto ni prišlo veselo jutro. Ko se je vrnil domov, ni našel svojega sina in je uganil, da je Maksim za vedno zapustil Slobodo. Grigorij Lukjanovič je bil silno razjarjen. Na vse strani je poslal zasledovalce. Hlapce, ki so zaspali Maksimov odhod, je velel takoj vreči v ječo.

Z namršenimi obrvmi in stisnjenimi zobmi je jahal po ulici in premišljeval: ali naj naznani carju Maksimov pobeg ali naj mu ga utaji.

Konjsko peketanje in vesel razgovor se je oglasil za njim. Maljuta se je ozrl. Carjevič se je vračal z Basmanovim in s tolpo mladih junakov z jutranjega sprehoda. Dež je namočil mehko zemljo, konji so se udirali v blato do gležnjev. Opazivši Maljuto, je carjevič pognal svojega konja v skok in z blatom oškropil Grigorija Lukjanoviča.

»Klanjam se ti do tal, bojar Maljuta,« je rekel carjevič, ustavlja je konja. »Pravkar smo srečali tvoje zasledovalce. Brzkone je Maksimu bridka pela, da je pobegnil od tebe. Ali pa si ga morda sam poslal v Moskvo po bojarsko čapko, pa si se potem premislil?«

In carjevič se je zasmel.

Maljuta je po običaju stopil s konja. Stoječ tu z odkrito glavo, si je s celo dlanjo brisal blato z obraza. Videti je bilo, kakor bi njegovi strupeni pogledi hoteli prebosti carjeviča.

»Kaj si neki briše blato?« je omenil Basmanov, hote se prikupiti carjeviču. »Pri kom drugem bi človek še razumel, na njem ga pa še opaziš ne!«

Basmanov je govoril polglasno, a Skuratov ga je slišal. Ko je vsa družba, smejoč se in razgovarjajoč, odjahala za carjevičem, si je nadel čapko, sedel zopet na konja in odjahal korakoma proti dvorcu.

»Dobro!« je mislil sam pri sebi; »le počakajte, gospodje, le počakajte!« In pobledle ustnice so se skrivile v usmev in v njegovem srcu, razdraženem že od sinovega bega, je polagoma dozorevala nada na maščevanje nad neprevidnimi žaljivci.

Ko je Maljuta prišel v grad, je sedel Ivan Vasiljevič sam v svoji sobi. Obličje mu je bilo blede, oči so mu gorele. Črno kuto je bil zamenjal za rumeno suknjico, ki je bila prešita s trakovi in podšita z modrim volnenim blagom. Osem svilenih pentelj z dolgimi trepci je viselo ob razporku. Carska palica in klobuk sta ležala pred njim na mizi. Nočne prikazni, neprestane molitve, pomanjkanje spanja, vse to ni oslabilo Ivanovih moči, ampak ga je le dovedlo do silne razdražljivosti. Vse, kar je bil videl ponoči, se mu je zopet predstavilo kot satanova prevara. Carja je bilo sram svojega strahu.

»Sovražnik imena Kristovega«, si je mislil, »se mi kljubovalno zoperstavlja in pomaža mojim škodljivcem. A ne bo se veselil nad menoj! Ne bojim se njegovih prikazni. Pokažem mu, da ni naletel na slabega borca.«

In car se je odločil, da bo kot prej kaznoval izdajalce in izročal smrti svoje škodljivce, pa naj bi jih bilo na tisoče.

In pričel je v mislih razgledovati svoje podanike in iskati med njimi izdajalcev.

Vsak pogled, vsaka kretnja se mu je zdela sedaj sumljiva. Spomnil se je raznih besed svojih najbližjih in iskal v teh besedah ključne zarot. Niti sorodniki niso ušli njegovemu sumničanju.

Maljuta ga je našel v stanju, ki je bilo podobno vročičnim blodnjam.

»Gosudar,« je rekel po kratkem molku Grigorij Lukjanič, »ukazal si, naj mučim Količeve zaradi novih izdajalcev. Le zanesi se name. Z mučenjem prisilim Količeve, da bodo vse povedali. Samo ene stvari ne morem izsiliti iz njih: imena največjega sovražnika tvoje ne morem izsiliti iz njih!«

Car je strmeč gledal svojega ljubljenca.

Maljuti je sijalo nekaj nenavadnega iz oči.

»Ta zadeva je namreč taka, gosudar,« je nadaljeval Skuratov, in glas se mu je izpremenil, »da oči sicer vidijo, uho sliši, jezik pa se ne obrne, da bi povedal...«

Car ga je gledal z vprašujočim pogledom.

»Glej, gosudar, kaznoval si že prilično mnogo zločincev, izdaja pa še vedno ni zamrla v Rusiji. In če jih kaznuješ še toliko ali pa desetkrat toliko, vendar ne zatreš izdaje!«

Car je poslušal in ni razumel.

»Zato, gosudar, ne zatreš izdaje, ker ji sekaš veje in grče, deblo s korenino pa stoji zdravo!«

Car še vedno ni razumel, toda poslušal je z rastočo radovednostjo.

»Vidiš, gosudar, kako naj ti to povem? Glej, na primer, spomni se, kako si ležal na smrt bolan — daj ti Bog mnogo let zdravemu vladati — in so bojarji zoper tebe siromaka napravili zaroto. Takrat so imeli za sabo tvojega starejšega brata Vladimira Andrejiča.«

»A!« je pomislil car; »to so torej pomenjale moje nočne prikazni! Sovražnik je hotel omračiti moj razum, da bi se bal prekrižati načrte svojega brata. A temu ne bo tako. Niti bratu ne prizanesem!«

»Govori,« je rekel in se grozno obrnil k Maljuti, »govori, kaj veš o Vladimiru Andrejiču?«

»Ne, gosudar, moje besede se zdaj ne tičejo Vladimira Andrejiča. O njem si tega ne mislim več, da bi hotel kaj započeti zoper tebe. Tudi bojarji ne mislijo več nanj. Že davno je prenehal podkopavati prestol pod tabo. Moje besede se ne tičejo njega.«

»Koga pa potem?« je čudeč se vprašal car in črte njegovega obraza so mrzlično zadrgetale.

»Vidiš, gosudar: Vladimir Andrejič si je premislil buniti državo, toda bojarji si niso premislili. Ti nimajo slabih glav: češ, če se nam ni posrečilo, posaditi Vladimira Andrejiča na prestol, potem posadimo ...«

Maljuta se je zmedel.

»Koga?« je vprašal car in njegove oči so zagorele.

Maljuta je pozelenel.

»Gosudar! Vsega ni mogoče povedati. Človek našega stanu si lahko kaj misli, ugiba, ampak jezik mora držati za zobmi.«

»Koga?« je ponovil Ivan, vstajaje s stola.

Maljuta je odlašal z odgovorom.

Car ga je zgrabil z obema rokama za vrat, obrnil njegovo obličje proti svojemu in se vsesal vanj z očmi.

Noge so se šibile pod Maljuto.

»Gosudar,« je rekel polglasno, »ne srdi se nanj, saj si ni sam tega izmislil.«

»Govori!« je rekel Ivan s hripavim glasom in silneje stisnil Maljuti vrat.

»Niti na misel bi mu ne bilo prišlo kaj takega,« je nadaljeval Maljuta in se skušal izogniti carjevemu pogledu, »gotovo so ga zapeljali. Kdor mu je najbližji, tisti ga je pa zapeljal. On, grešni človek, pa si je mislil: malo pozneje ali malo prej, konec bo isti.«

Carju se je pričelo dozdevati. Prebledel je še bolj. Prsti so mu odnehali in izpustili Maljutin vrat.

Maljuta si je opomogel. Spoznal je, da je prišel čas za odločilni udarec.

»Gosudar!« je rekel naenkrat rezko; »ne išči izdaje daleč. Tvoj sovražnik ti sedi nasproti, pije s teboj iz iste kupe, je s tabo iz iste sklede, nosi obleko istega dela.«

Skuratov je umolknil in si je poln pričakovanja končno drznil upreti v carja svoje krvave oči.

Tudi car je umolknil. Roke so mu omahnile. Slednjič je razumel Maljuto.

V tem hipu so se na dvorišču oglasili veseli glasovi.

Že takrat, ko se je pričel razgovor med carjem in Skuratovim, je prijahal carjevič s svojimi prijatelji na dvorišče, kjer so ga čakali trgovci, ki so bili prišli iz Moskve s kruhom in soljo in s pokloni.

Ko so zagledali carjeviča, so vsi pokleknili.

»Česa prosite, vatlarji?« — je vprašal carjevič malomarno.

»Batjuška!« so odgovorili starešine; »prišli smo prosit tvoje milosti! Bodi nam zaščitnik! Usmili se naših glav! Opričniki nas popolnoma uničijo z ženami in deco vred!«

»Glej jih, tepce!« je rekel carjevič in se posmehljivo obrnil k Basmanovu. »Ti bi radi obdržali žene in blago sami zase. Kaj pa javkate tukaj? Pojdite domov; bom že poprosil, no, očeta za vas, tepci!«

»Oče ti naš, daj ti Bog mnoga leta!« so zakričali trgovci.

Carjevič je sedel na konju. Poleg njega je bil Basmanov. Prosilci so klečali pred njima. Njihov voditelj je držal skledo s kruhom in soljo.

Maljuta je vse to videl skozi okno.

»Gosudar!« je pošepetal carju, »gotovo ga je zapeljal kdo izmed tistih, ki so sedaj z njim. Poglej, kako ga ljudstvo po carsko pozdravlja!«

In kakor se čarovnik ustraši peklenskih sil, ki jih je sam izzval, tako se je Maljuta ustrašil izraza, ki so ga njegove besede priklicale na Ivanov obraz.

S carjevega obličja je izginilo vse, kar je bilo človeškega. Tako strašnega ga Maljuta doslej še ni videl.

Preteklo je nekaj trenutkov. Naenkrat se je Ivan nasmehnil.

»Griša,« je rekel in položil obe roki Skuratovu na rame. »Kako si mi pravkar rekel? Sekam veje in grče, deblo pa stoji zdravo?«

»Griša,« je polagoma nadaljeval car, poudarjajoč vsako besedo in gledajoč v Maljuto z nekako grozno zaupnostjo, »ali hočeš izruvati izdajstvo s korenem?«

Zlobno veselje je skrivilo Maljuti ustnice.

»Za tvojo milost, hočem ga,« je pošepetal, tresoč se po vsem telesu.

Izraz Ivanov se je v trenutku izpremenil. Usmev je izginil in njegove poteze so postale hladne in kamenito neupogljive. Obličje mu je bilo kakor iz marmorja izklesano.

»Ni treba odlašati!« je rekel pretrgano in ukazujoče. »Naj nihče ne zve tega! Danes bo na lovu. Še danes naj ga najdejo v gozdu. Naj reko, da se je ubil, ko je padel s konja. Ali poznaš Nečisto lužo?«

»Poznam, gosudar.«

»Tam naj ga najdejo!«

Car je pokazal na vrata.

Maljuta je odšel; v veži je zadihal svobodneje.

Car je dolgo stal nepremično. Potem je stopil počasi k svetim podobam in padel pred njimi na kolena.

Izmed vseh Maljutinih služabnikov je bil Matvej Homjak najdrznejši in najspretnejši njegov oproda. Nikdar se ni ogibal nevarnosti, ljubil je razbojništvo in napadanje ter je v zverstvu zaostajal samo za svojim gospodarjem. Če je bilo treba zažgati vas ali podtakniti pismo, zaradi katerega je bil potem bojar usmrčen, ali če je bilo treba komu ukrasti ženo, so vedno pošiljali Homjaka. In Homjak je zažigal vasi, podtikal pisma in mesto ene žene jih je privedel vedno po več.

Tudi sedaj se je obrnil Grigorij Lukjanovič na Homjaka. Nihče ni slišal, kaj sta govorila med sabo. Toda še tisto jutro se je zgodilo tole: Ko so carjevičevi lovski psi družno lajali po okolici Moskve in je bila pozornost lovcev, stoječih na stojiščih, obvladana od pričakovanja; ko je vsak napenjal oči in se ni nihče brigal za to, kaj delajo njegovi tovariši, takrat sta jahala po stranski poljski poti, oddaljujoči se od mesta lova, Homjak in Maljuta, med njima pa je z uklenjenimi rokami, k sedlu privezan, jahal nekdo tretji, ki mu je obličje zakrivala črna kapuca, potegnjena dol do brade. Na ovinku poljske poti se jim je pridružilo dvajset oboroženih opričnikov in vsi skupaj so brez besed nadaljevali svojo pot.

Lov se je medtem vršil po svojem redu in nihče ni opazil carjevičeve odsotnosti, razen dveh mož, ki sta sedaj zaklana umirala v grapi.

Kakih trideset vrst od Slobode je stalo sredi spečega gozda globoko in neprehodno močvirje, ki ga je ljudstvo imenovalo »Nečisto lužo«. Mnogo čudežnega se je pripovedovalo o tem kraju. Drvarji so se mu o mraku balo približati. Zatrjevali so, da v poletnih

nočeh tam nad vodo migljajo lučce — duše ljudi, ki so jih ubili razbojniki in jih pometali v Nečisto lužo.

Tudi ob belem dnevu je imelo to močvirje nekaj mračnega in tajinstvenega na sebi. Velika drevesa, spodaj brez vej, so molela iz kalne, črne vode. Odsevajoč v njej kakor v motnem zrcalu, so navzemala pošastne podobe fantastično pohabljenih ljudi in nepoznanih živali. Človeškega glasu ni bilo slišati iz močvirja. Kite divjih rac so priletavale sem ter tja k močvirju, da so se skopale v njegovi vodi. V trstju so se oglašali žalobni kriki povodnih ptic. Črni vrani so letali nad vrhovi dreves in njih zlokobno krakanje je odmevalo nad vodo. Včasih so se iz velike daljave oglasili udarci sekir, trušč posekanega drevesa in votli padec njegov.

Kadar pa je solnce zašlo za vrhovi dreves in se je čez močvirje vlegla prozorna para, so umolknil udarci sekir in prejšnje zvoke so zamenjali novi. Pričelo se je enakomerno regljanje žab, od početka tiho in pretrgano, potem pa glasneje v skupnem zboru.

Čim bolj se je tema zgoščala, tem glasneje so regljale žabe. Njihovi glasovi so se spajali v neprestano regljanje, tako da se ga je uho popolnoma navadilo in da je skozenj razločevalo daljno tuljenje volkov in skovikanje sove. Tema se je zgoščala; predmeti so izgubljali svojo prejšnjo podobo in se obdajali z novimi oblikami. Voda, drevesne veje in meglene cape so se zlivale v eno celoto. Podobe in glasovi so se združevali in se umikali človeškemu umevanju. Nečista luža je postajala last nečistih sil.

Temu zakletemu kraju so se bližali Maljuta in opričniki, toda ne v temni noči, marveč v solnčnem jutru.

Tisti čas, ko so oni hiteli in poganjali svoje konje, pa se je zbirala v gostem gozdu ne daleč od Nečiste luže družba drugačnih junakov, sumljive vrste.

(Dalje prihodnjic.)

Na zimski cesti.

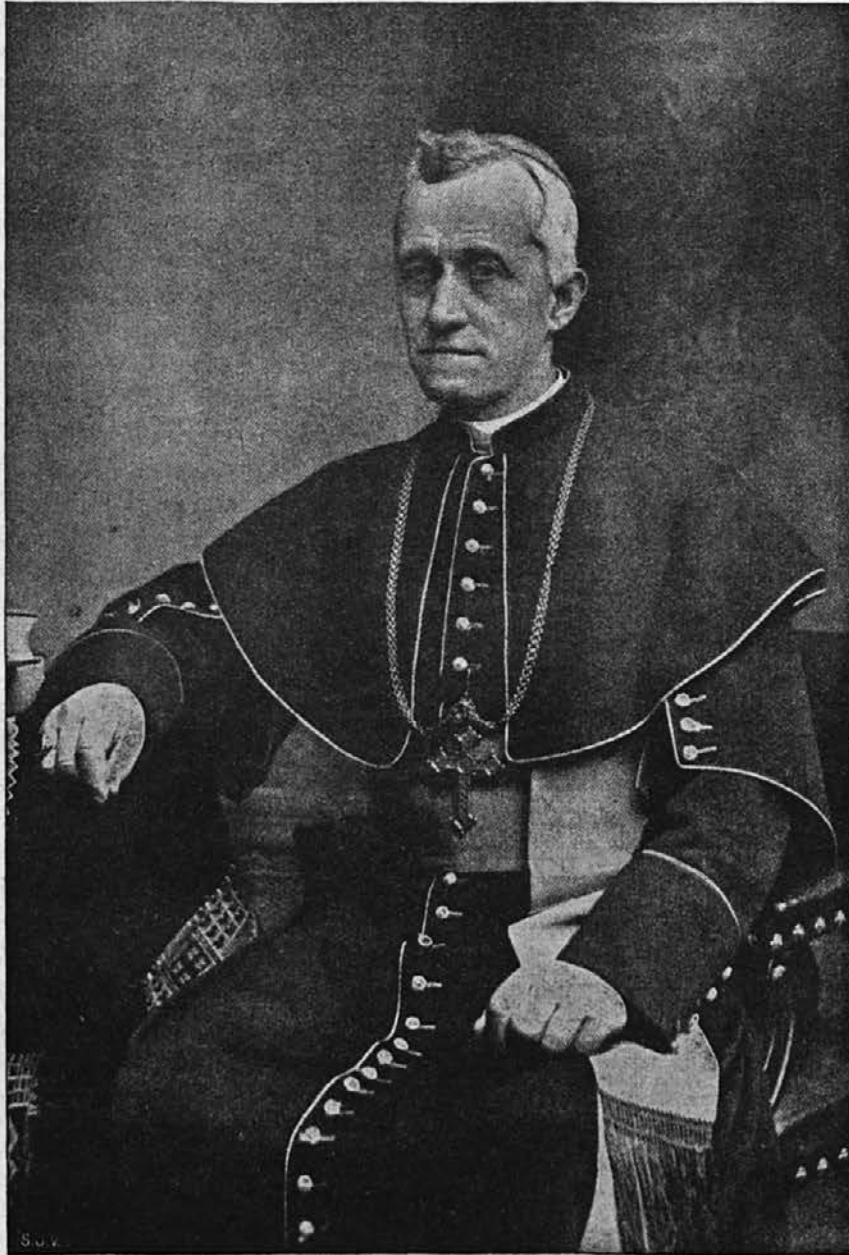
Skozi vlažne zamegljene
meseca prodira soj.
Preko žalostne ravnine
lije žalostno svit svoj.

Na sneženi, dolgočasni
cesti trojka v dalj beži
in kraguljček enoglasni
utrudljivo že zveni.

Kak to v mojega voznika
pesmih rodna je prelest:
zdaj objestnost prevelika,
zdaj globoka spet bolest —

In ni luči v tej samoti,
koč ne črnih... sneg samo —
Koliko je že na poti
vrst napisov za meno!

Škof dr. Anton Bonaventura Jeglič,
ki je bil posvečen za mašnika 27. maja 1873,
ustoličen za ljubljanskega škofa 22. maja 1898.

Škof dr. Anton Bonaventura Jeglič,

zlatomašnik in škof-jubilant.

Ni mnogim usojeno od božje Previdnosti, da bi čakali take jubileje — zlato mašo in petindvajsetletnico višepastirskega delovanja —, in še manj jim je usojeno, da bi praznovali take dni s takim pogledom nazaj, na ogromno izvršeno delo, kot ga gleda naš škof — zlatomašnik.

Dr. Anton Bonaventura Jeglič je bil rojen 29. maja 1850 v Bègnah na Gorenjskem, posvečen za mašnika 27. julija 1873 v Ljubljani, posvečen za pomožnega škofa v Sarajevu 12. septembra 1897, ustoličen za ljubljanskega škofa 22. maja 1898.

Ni tu prostor, da bi se vsaj na kratko mogli popečati z njegovim delovanjem, ki ga je vsega prevzelo in preželo kot dušnega pastirja, kot apostola brezprimerne požrtvovalnosti. Bosanske gore, ki jih je prehodil jež in peš, hani, kjer je nočeval ob živini na slami in senu, ubožci bosanski, ki so mu često izpreprosili zadnji kos perila in zadnjo krono iz žepa — bi peli pesem o svojem apostolu. Naše župnije, naše bele cerkvice po gorah, naša verska društva, možje, žene, mladeniči, dekleta in otroci bi govorili knjige o njegovem delovanju kot dušni pastir. In njegove vzgojne knjige? Na tisoče in tisoče jih je razdelil med narod brezplačno za matere, mladeniče in dekleta. Samo tisti, ki jih je sam prečital, ve, koliko dvomov in zmot so razpršile in koliko zablod zabranile. Ve pa tudi, kdor se je kdaj bavil z vzgojnim slovstvom, kako trdo ledino je rezal plug tega orača v Slovencih. Edino-le močna roka takega moža ni omagala in je vzdržala. Vse to omenjamo mimogrede. Zakaj utegnili bi kdo reči: Res, storil je to, a s tem je vršil samo strogo dolžnost svojega svetega zvanja, dasi v vzvišeni meri. Zato prihajamo k dejstvu, ki jih ni bil dolžan vršiti po svojem poklicu in to tem manj, ko je to, kar je bil po poklicu storiti dolžan, vršil v zvrhani meri — prihajamo od škofa — dušnega pastirja k škofu — Slovencu — narodnjaku.

Kdo se še spominja izmed one množice, ki je pred 25 leti ob njegovem ustoličenju na apostolski sedež sv. Nikolaja navdušeno valovila zvečer pod njegovim oknom in ne glede na strankarsko pripadnost vzklikala pozdrave novemu škofu — kremen — Slovencu, da ta novi škof ni našel v svojem srcu druge in boljše zahvale za navdušene pozdrave nego vzklik: »Živela slovenska univerza!« Da, množica je to pozabila, pozabila ni tega nikoli avstrijska vlada; množica je morda to smatrala za besedo, ki jo vikneš v zrak, da se razkadi v nič. On

je ni izgovoril v tem smislu. Govoril jo je kot prerok, pa ne kot brneč bron ampak kot zidar: na ustnicah prerokbo, v rokah kladivo. Udaril je s kladivom na temelj: če hoče narod najvišjo streho svoje kulture, ki je vseučilišče, naj si zgradi prej temelj narodne srednje šole. In kdo jo je zgradil Slovencem? Ali mar država, ki je bila po ustavi in vesti dolžna dati narodom njihove pravice? Avstrija je bila gluha in slepa za te pravice. — Ali je tako šolo dala in izvajala dežela Kranjska — kot središče in matica Slovenstva? Ne. Ali morda bogati slovenski stanovi? Ne. Škof Jeglič je bil, ki je prosil vinarjev po škofiji in sam žrtvoval vse, da je — neupogljiv prerok in zidar — položil temelje vseučilišču s tem, da je sezidal in otvoril prvo in do razsula Avstrije edino slovensko gimnazijo med nami in z njo tako rekoč — sam sezidal in sam blagoslovil vogelne kamne sedanje naše univerze. Naj prezremo številne učne knjige, ki jih je moral založiti za svojo slovensko gimnazijo in naj se spomnimo samo slovarjev: Grškega, ki je že davno v rabi, in latinskega, ki se sedaj tiska, katerih cena sega v milijone. Če bi bil škof Jeglič podaril samo te dve knjigi slovenskemu narodu, bi bil njegov spomin na polju naše prosvete večni.

Jasno je, da je tak delavec potreboval neomajnega poguma. Kajkrat je vse obupavalo, on ni nikdar obupal. Njegova tiha kapelica bi nam mogla zaupati, kolikrat je pribežal tja trt in s »križaj ga« obsut, pa se je vračal neupognjen in močan od Njega, ki je Pot, Resnica in Življenje. Naj v dokaz njegovega narodnega poguma še omenjamo majniško deklaracijo. Ko je udarila ta zgodovinska beseda v dunajski parlament, se vodstva slovenskih strank v domovini niso razgibala. In spet je bil škof Jeglič tisti, ki je sklical vse voditelje strank in jih opozoril, da je treba to delo naših poslancev podpreti in podkrepiti z delom v domovini. Predlagal je, naj vse stranke podpišejo majniško deklaracijo in jo izroče vladi. Pokojni dr. Tavčar je vprašal: »Presvetli, ali bi si jo tudi Vi upali podpisati?« — »Jaz jo bom podpisal prvi!« In tako se je zgodilo. Zgodovina bo pričala in pisala dovršen del razživele se narodne zavesti in usmerjenja našega narodnega čuvstvanja proti jugu med najširšimi sloji slovenstva — na rovaš škofu Jegliču. — Molčimo o trnjevem vencu, ki so ga pletli škofu Jegliču sovražniki našega naroda — torej tudi njegovi. Gospodova roka jih je razpršila. V imenu slovenskih družin mu izreka »Mladika« najiskrenejšo čestitke udanosti in zahvale:

Blagoslovljen! Zakaj prišel si v
imenu Gospodovem!

○ kužnih boleznih in prisadiah.

Piše dr. Anton Breceelj, zdravnik za notranje in otroške bolezni v Ljubljani.

dosedanjih razmotrivanjih so bile že večkrat, dasi bolj mimogrede, omenjene nalezljive bolezni. Ker so te vrste bolezni sila razširjene in nam kvarijo zdravje in končujejo življenje mnogo bolj ko vse druge bolezni in ker so tudi glede svojega postanka in poteka izredno zanimive, kaže vsekako, da se pobavimo o nalezljivih boleznih v posebnem poglavju.

Od pamtiveka že razločujejo narodi bolezni z značilno posebnostjo, da se širijo od bolnih na zdrave ljudi. Precejšnje vrste takih bolezni nam naštevajo že najstarejši zgodbepisci, hkrati tudi vseobči strah pred njimi in onemoglost proti njim. Kužne bolezni so bile do nedavnih časov groza in trepet narodov; saj so kužne bolezni mnogokrat odločevale ne samo izide dolgotrajnih vojn, marveč tudi usodo narodov in držav samih za dolge dobe.

Izginila je sicer strahotnost kužnih bolezni, ker se je omikano človeštvo tekom XIX. veka dokopalo do spoznanja njihovega bistva in načinov, kako se jih ubraniti in celo kako nekatere izmed njih zdraviti. Izginile so one grozovite kuge, ki nagloma in kupoma davijo, ostale pa so in morda se še celo širijo one vrste kužnih bolezni, ki končujejo naš rod bolj polagoma, a vsepovsod z nezmanjšano krvoločnostjo. Črne kuge, koz, pegavice nismo do svetovne vojne več poznali v naših krajih, tudi med vojno in po vojni k nam zaneseni primeri teh in drugih kug so ostali redki in so bili kmalu zatrti, pač pa se širi jetika in sramna kuga med nami...

Kaj je kužilo?

Kužne ali nalezljive bolezni so one bolezni, ki prehajajo od bolnih na zdrave ljudi. Kužilo tvorijo neznansko drobna živa bitja (mikrobe), ki se v telesu kot zajedavke naselijo in s svojim razmnoževanjem oškodujejo zdravje. Odkar so izumili posebne povečevalne priprave, imenujejo jih drobno-glede (mikroskope), so odkrili učenjaki velikanske množine dotlej nevidnih in zato neznanih živih bitij. V kapljici vode živi časih na tisoče in stotisoče takih živih bitij raznih vrst; neznanske množine jih je v zemlji, pa tudi v zraku. Ta drobna živa bitja spadajo deloma med enostavne živali (praživali), ponajveč pa med najpreprostejše rastline, glivice, ki so istotako zelo enostavne: vse njih truplo je drobna beljakovinasta kepica razne oblike, kakor krogljica, ravna paličica (paličica se pravi po latinsko bacillus) ali svedrasta krivulja brez posebnih udov ali zunanjih delov. Velikost ali debelost teh praživali in glivic je neznatna, znaša namreč komaj nekaj tisočink milimetra, to je 200—500 ali še več takih bitij bi trebalo

podolgič zvrstiti, da bi znašala njih skupna dolgost en milimeter!

Kolika neznatnost, kajne? Toda samo dozdevno. Zakaj te majhne stvarce so pomembne po svojem ogromnem številu; imajo namreč to posebnost, da se v kratkem času strahovito razmnože. V mleko pade iz zraka samo ena glivica, ki ji pravijo bacil kislega mleka. Ako so razmere za njegov razvoj ugodne (če je mleko dovolj toplo), se ta bacil kmalu tako razraste, da doseže dvojno dolžino in se razcepi v dva. Tekom pol ure sta iz enega bacila dva, v nadaljnji pol uri iz dveh štirje, potem v pol ure 8, iz 8 v pol ure 16 bacilov itd. Čez deset in pol ure jih je že nad en milijon, čez 24 ur so že bilijoni (milijonkratni milijoni)! Istotako naglo se razmnožujejo druge vrste, ako najdejo ugodne okoliščine za svoj razvoj. Glivicam, ki se množe s cepljenjem, pravijo glivice-cepljenke (bakterije); ta izraz se rabi za drobne žive stvari sploh.

V svetu teh drobnih bitij ni odločilna veličina, marveč množina. Da je taka bajna množina zelo pomembna, je razvidno vsakomur.

Učenjaki so ugotovili vsepovsod bivanje nešteti raznih vrst takih drobnih bitij v zraku, vodi in zemlji, na rastlinah, živalih in ljudeh. Mnogo teh glivic je zelo koristnih. So glivice, ki razkrajajo snovi naše zemlje in gnoja ter tako omogočajo uspevanje rastlin; druge nam kvasijo testo, druge nam povzročajo kipenje mošta, druge, naseljene v naših prebavilih, nam pomagajo hrano prebavljati. Mnogo vrst glivic pa je nadležnih in škodljivih. Plesen v vlažnih prostorih je razrast posebnih glivic, palež in mnogo drugih rastlinskih bolezni je pravitako neugoden učinek razmnožitve posebnih glivic; sprijenje mleka, vina in raznovrstnih živil povzročajo zopet druge glivice. Tudi zelo mnogo živalskih in človeških bolezni ima svoj pravi izvor in vzrok v delovanju takih glivic, in sicer ima vsaka kužna bolezen svoje posebno kužilo, to je posebno vrsto boleznivih glivic.

Kako pa nam škodujejo kužne glivice?

Iz nič ni nič. Da se kužne kali morejo tako neznansko razmnožiti, potrebujejo ugodnih razmer, posebno primerne hrane, ki jo kot zajedavke odtegujejo svojemu gostitelju. Sokovi v telesu so mnogim glivicam najugodnejše hranivo. Ogromne množine glivic porabijo sevne znatne množine telesnih sokov. Ta izguba sokov postane telesu kajpada sčasoma občutna, kar se posebno lahko opaža na kožnih plesnih: koža hira, ker ji glivice odtegujejo preveč hranilnih sokov.

Druga, časih zelo občutna okvara je prostorske narave. Če se glivice zelo namnože, povzročajo na gotovih mestih v telesu neprilike zaradi stiskanja oziroma zamašanja. Posebno v krvnih in sokrvnih žilah se dogaja, da se manjše žilice zamaše z glivičnimi klobčiči, obtok krvi ali sokrvice se ustavi, tista mesta so ali brez potrebnega hranilnega dotoka in zamro ali pa zabreknejo zavoljo zastajajočega odтока.

Tretja, najbolj splošna in zelo nevarna škoda, ki jo povzročajo glivice zajedavke v telesu, so pa vnetja raznih vrst. Živo telo ima vsepovsod varnostne naprave v svojo obrambo. Površje nam tvori koža, ki je tako čudovito sestavljena, da ne propušta glivic v telo niti jim ne nudi pogojev za naselitev, dokler je cela, nepoškodovana. Istotako je naša notranjost (prebavila, dihala in izločila) vseskoz prevlečena s tanko kožico, ki se imenuje sluznica, ker je povlažena in prepojena s sluzom. Tudi sluznica ne propušta glivic v telesno notranjost, dokler je nepokvarjena.

Toda kolikrat se nam poškoduje koža ali pokvarijo sluznice! V vsakem takem primeru je glivicam odprta pot, da se na okvarjenem mestu naselijo ali skozi ta odprta vrata prodirajo v telo. Toda telo se jim postavi v bran. Na napadenem mestu zbira telo večje množine krvi, iz krvnih žilic izstopijo bela krvna telesa kot nekake obrambne čete v ogromnih množinah ter zaustavijo prodiranje glivic zajedavk, jih napadejo in uničujejo. Ta boj napadenega telesa z glivicami napadalkami se nam očitno kaže kot rdečenje in zabrekavanje (otekanje) napadenega mesta, združeno z vročino, ker je življensko delo izredno ojačeno, in bolečino, ker trpe živci na tistem mestu. Vsi ti pojavi rdečenja, zabrekavanja, vročine in bolečin nam značijo vnetje. Na raznih delih našega telesa se javlja vnetje zelo različno, tudi potek takih vnetij je zelo različen in odvisen od kakovosti napadajočih zajedavk in odporne moči telesa. Če je telo krepko in vrsta ali množina glivic ni preveč nevarna, se konča ta boj kmalu in za telo ugodno. Telo si z vnetjem odpravi vsiljivke s tem, da jih odstrani ali zatre. Če pa je telo slabotno in če je vrsta ali množina glivic presilna, premagajo glivice prvi odpor telesa ter silijo dalje v telo. Navadno prodirajo s tokom telesnih sokov po sokrvnih ali mezgovnih žilah. Po tej poti zadenejo na drugo obrambno postajo, na mezgovne žleze, to je one precejevalne naprave, ki so na vseh mezgovnih žilah postavljene kot jezovi, ki zaustavljajo prodiranje škodljivih snovi proti notranjosti. V teh žlezah se začne nov boj telesa proti prodirajočim sovražnicam. Znaki tega boja so vnetja teh žlez, kar se prav posebno lahko opazuje na oteklih žlezah mezgovnicah na vratu, ako so kužne kali začele prodirati iz ust ali drgalk v goltu, ali pod pazduho, če so se kje na roki ali na lehteh za-

jedle kužne kali, ali pa v dimljah, če je bila okužena noga ali bedro. Tem oteklinam mezgovnih žlez pravijo »osle«.

V mezgovnih žlezah se konča boj napadalk mnogokrat še srečno za napadeno telo, žleze zatro kužilo. Časih pa tudi te naprave ne zajezé sovražnega navala, kužne glivice prodirajo z mezgovnim tokom in pridejo v krvni obtok, se z njim razširijo po vsem telesu ter se naselijo kjer si bodi, najrajši na onem delu telesa ali v onem drobju, ki je kakorkoli oslabiljeno ali poškodovano. Kdor ima v svoji krvi krožeče kali jetike, naj se le malo prehladi, pa se mu vnamejo pljuča ali prsna mrena, ali naj se le lahko poškoduje na kosti ali v sklepu, pa se mu napravi dolgotrajno vnetje kosti ali sklepa. Kadar so kužne kali razširjene po krvi, nastopi zadnji in odločilni, premnogokrat obupni in brezuspešni boj, ki je časih zelo kratek, časih se pa vleče tedne in mesece.

Četrta in najnevarnejša posebnost nekaterih kužnih glivic pa je njih strupenost. Kot živa telesa potrebujejo hrane, a hkrati izločujejo izrabljene snovi iz sebe. Te izločine so mnogokrat izredno strupene. V majhni ranici na roki ali na nogi se naselijo bacili splošnega krča (tetanus). Ranica je neznatna, tudi vnetje na okuženem mestu je malenkostno, da se človek niti ne zmeni za komaj čutno poškodbo. Čez nekoliko dni pa nastopi strahovit krč najprej v čeljustih, ki se brž razširi in posploši ter konča človeka v kratkih urah. Otrok je morda že srečno prebolel davico (difterijo) in nihče ne sluti nevarnosti, ki se pojavi časih čez 2—3 tedne v obliki nevarnih ohromitev; otrok ne more požirati, hoditi, marsikom zastane srce vsled ohromitve in nastopi nagla, nepričakovana smrt. V obeh primerih pomenja krč ali ohromitev posebno zastrupitev živčevja. Drugi kužni strupovi nam kvarijo kri, drugi mišice, drugi žile itd.

Telo ima tudi proti kužnim trupom svojo obrambo, proizvaja namreč ponajveč po belih krvnih telescih neke sokove, ki glivičnim trupovom odjemljejo učinkovitost ali jih uničujejo. Popolno ozdravljenje kužne bolezni pa obstoji v tem, da telo nabere v sebi toliko protistrupenih snovi, da kužne kali naravnost zamore ali jih napravijo neškodljive. Te protistrupene snovi ostanejo v telesu več ali manj časa, zato se po srečno prestali kužni bolezni ne more telo iznova okužiti z istim kužilom, ker se ne morejo enake kali več razvijati v njem.

Prenos kužnih kali.

Odkod pa prihajajo kužne glivice?

Na kužni bolezni bolan človek izločuje iz sebe ogromne množine kužnih kali. Ako je kužna bolezen na koži, vsebujejo otrebki (prhljaj, luskinice, skorlup, gnoj ali drugačni odcedki) kužne kali tiste bolezni. Egipčanska bolezen (trahom), očesna kapavica in

druge kužne bolezni v očeh povzročajo s pomnoženim solzenjem tudi gnojno izločevanje, ki je zelo kužno. Kužne bolezni v nosu kakor smrkavost in davica povzročajo pomnoženo izločevanje smrklija; ustne in goltne kuge kakor slinavka, gobice, davica i. dr. pa slino, ki je zelo kužna. S pljunki, hrklji in drugimi izmečki prihajajo iz bolnih dihal (sapnika in pljuč) silne količine kužil: pri pljučni kugi in raznih vrstah pljučnice in prav posebno pri pljučni jetiki. Z govnom zapuščajo telo kužne kali iz prebavil, kakor pri legarju, griži, koleri; s sečjo kali splošnih in spolnih kug. Ko se kje predre kak tvor, vsebuje gnoj kužilo tistega gnojnega vnetja.

Ako je kužna bolezen splošna, po vsem telesu razširjena, je kužno vse, kar prihaja od bolnika: pljunki, hrklji, govno, seč, smrkelj, časih celo pot. Tudi ozračje blizu njega je kužno, kakor pri hripi, oslovskem kašlju, ošpicah, tuberkulozi in drugih.

Umevno je iz tega razkladanja, kako nevaren je kužni bolnik svoji neposredni okolici. Vsakdanja življenska izkušnja nam tudi priča, da se kužna bolezen širi najprej na one, ki so z bolnikom v neposrednem stiku. Otrok se naleze boleznim v šoli, kmalu po njegovem obolenju dobe njegovi bratje in sestre doma isto kužno bolezen.

Kužne glivice se izven telesa ne razmnožujejo, ker ne najdejo po navadi ugodnih pogojev (hrane, toplote itd.) ter prej ali slej poginejo. Zelo jim škoduje izsušenje in pa močna svetloba, zlasti solnčna svetloba jih kmalu pokonča. V solnčnih žarkih so poleg toplotnih, ki prinašajo toploto, in svetlobnih, ki širijo svetlobo, tudi taki žarki, ki vplivajo kenučno, to je razkrajajo sestavine glivičnih teles in tako končujejo glivice. Ti kemično vplivajoči nevidni solnčni žarki prodirajo celo v neprozorna telesa do neke globine.

V vlažnih in malo svetlih krajih pa se kužne glivice ohranijo žive zelo dolgo. V zemlji in posebno v vodi ostajajo neke kali kužne mesece in morda celo leta. Nekaterim ne škodi niti mrz (led, nastal iz okužene vode, je marsikdaj še kužen) niti navadna vročina, ker se glivice, prišedši v neugodne razmere, izpremene v trose, to je v trpežne oblike, ki ne rastejo in se ohranijo tudi v mrazu in toploti, brez vlage in hrane žive in kužne za dolgo dobo. Znani so primeri izza povojne dobe, da so bile zanesene k nam kali koz po obleki, ki je prišla iz okuženih krajev Rusije čez leto dni, in je pri nas povzročila okužbo s kozami. Otrok se je okužil z davico po knjigi, ki jo je imel njegov pred leti na davici umrl brat v rokah.

Zelo različna so pota kužnih glivic iz bolnega človeka do zdravega, da ga okužijo. Pri mnogih kužnih boleznih se prenašajo kužne bolezni po z r a k u. Dovolj je, da stopi zdrav človek v prostor, kjer se nahaja kužen bolnik, ne da bi se česa do-

taknil, pa se že naleze iste bolezni. To velja prav posebno za kužne bolezni, ki se najprej lotijo naših dihal, kakor hripa ali influenza, oslovski kašelj, ošpice, več vrst pljučnic, davica, epidemično otrpnjenje tilnika in vnetja možganov in hrbtenice, morda tudi kože in škrlatica.

Drugih kužnih boleznim se nalezemo po okuženih p i j a č a h i n j e d e h. V to vrsto spadajo kolera, razne vročinske bolezni (legarji) in griže. Po vodi iz okuženega vodnjaka ali potoka ali jezera ali reke se širijo te bolezni na ljudi, ki niso imeli naravnostnega stika s kužnim bolnikom. Žejen popotnik pije vodo iz vodnjaka ali potoka, kamor so zašle kužne kali po odpadkih ali perilu, pa oboli na tisti boleznim. Istotako se širijo po jedeh, zlasti po onih, ki se uživajo surove, kakor sadje in neke vrste zelenjav. Ista roka, ki je pravkar stregla kužnemu bolniku, nabira sadje ali salato, ki jo užije daleč kje nič zlega sluteč človek in oboli. Kaj pa če oseba, ki ima opraviti s kužnim bolnikom, pripravlja drugim jed? Na ta način se kužna bolezen kar troši naokoli! Mnogokdaj je oseba, ki pripravlja hrano, sama bolna na kaki nalezljivi boleznim, najčešče pač na jetiki (tuberkulozi), nevarnost okuženja je trajna in velika.

Neposredni stik s kužnim bolnikom je nevaren pri vseh kužnih boleznih, naglih ali akutnih, posebno pa pri počasnih ali kroničnih. Semkaj spadajo gobe, znane iz sv. pisma, ki so v srednji Evropi malone zatrte, potem jetika ali tuberkuloza, ki je med vsemi kužnimi boleznimi v naših krajih najbolj razširjena in pomori več ljudi ko vse druge kužne bolezni skupaj, in naposled sramne kuge, ki so se po svetovni vojni silno razpasle tudi med nami. Glede teh in jetike bo treba o priliki posebnega obravnavanja.

Mnogo kužnih boleznim prenašajo ž i v a l i. Znana je steklina, ki se prenaša na ljudi po steklih pseh ali mačkah. Tudi ptiči prenašajo neke kuge, znane so v tem pogledu papige. Časih se prenese slinavost od goveda na človeka, istotako smrkavost in vranični prisad.

Zelo nevarne so muhe, ki nam prenašajo razne kužne kali na jedi in pijačo in nam kužijo stanovanja. Res je sicer, da nam muhe pokončavajo izdatne množine glivic, toda škoda je brezdvomno večja ko korist. Posebno nevaren pa je oni mrčes, ki nam srče kri. Ako neke vrste komarjev pikajo ljudi, bolne na močvirni mrzlici ali malariji, se okužijo s krvjo kužnih bolnikov. Ko tako okuženi komarji pikajo zdrave ljudi, prenesejo nanje mrzlico. Bolhe prenašajo kugo (črna smrt) tudi na razdalje po ladjah, uši pa pegavico (pegasti legar), ki je strahotno nastopal tudi v svetovni vojni.

P r i s a d i.

Kužne bolezni so v očeh našega ljudstva one, ki prehajajo od bolnega na zdravega človeka. P r i s a d

pa je ona bolezen, ki se pritakne ali prisadi kaki drugi obstoječi boleznii ali pa poškodbi. Človek se prehladi, prav mnogokrat mine prehlad brez posebnosti in hitro; včasih pa se pritakne pljučnica ali sklepni revmatizem ali kaj drugega. Tudi pljučnica in sklepni revmatizem sta bolezni, ki jih povzročajo posebne glivice. Te glivice bivajo mnogokrat v človeku kot neopažene in neškodljive zajedavke mesece in leta. Ko pa človek vsled prehlajenja ali naporov ali drugih neugodnih okoliščin oslabi, izgubi odporno moč proti tem zajedavkam, ki se začno razmnoževati in povzročijo bolezen.

Navadno pa se prisadi pojavljajo na zunanjih ali notranjih ranah. Ako je ranjena čista neokužena koža s kakim čistim neokuženim orodjem in ako je po poškodbi rana zavarovana z obvezo, da je kasnejše okuženje onemogočeno, se zaceli rana brez bolezenskih pojavov. Na koži pa je navadno nebroj raznih glivic, tudi predmeti, ki poškodujejo telo, navadno niso čisti, zato se pri ranah tolikrat opazujejo prisadi. Navadni gnojni prisad je pri vseh nečistih ranah običajen, časih pa je gnojni prisad

take vrste, da se silno nevarno širi v globino ali v širino. Znana je snet ali črv na prstih. Take vrste prisad je ušen (erysipelas = rdeča koža, odtok, goriško nazivanje »roža pila«); dalje otrpni krč (tetanus), ki nastaja po okužbi s posebnimi glivicami v zemlji, zlasti po vrtovih, zato je bilo v vojni toliko primerov tega strašnega prisada, ker so imeli vojniki rane zamazane s prstjo; nadalje porodniška ali otročniška vročica, ki končuje toliko obrodnic. Znan je tudi vranični prisad, ki je kužna bolezen goveda in drobnice in se prenaša po žimi in kožah bolnih živali v daljne kraje, ker je kal vraničnega prisada med vsemi kužnimi glivicami najbolj trdoživa.

Razvidno je, da ni bistvene razlike med kužnimi in prisadnimi boleznimi, le način prenosa ali okužbe je navadno različen, časih pa tudi ne. Vraničnega prisada se naležeš z vdihavanjem glivic te bolezni pri živalih ali njihovih odpadkih in oboliš na kratki navadno smrtni pljučnici ali istotako pogubni gržiži ali pa se napravi prisad na koži, kjer je bila ranjena. Ta kožni prisad je sicer hud tvor, toda navadno ozdravljiv. (Dalje prihodnjič.)

Grof Toriani.

Na robu sivih kraških skal
ponosen grad devinski stal
je dolga, dolga leta.
In v njem je bival mlad gospod —
Toriani zval njegov se rod —
je bila ž njim vojakov četa.

Kdo bi preštel zaklad njegov?
Srebra, zlata in biserov
imel je polne hrame.
A v hlevu stal je isker konj:
Kdor je junak, naj pride ponj,
moj grad, zaklad si vzame.

O, grof bi vse zaklade dal,
kar kdaj jih je podedoval,
ne dal bi konja belca . . .
Ž njim šel kot blisk je preko skal,
kot bi ga žar ognjeni gnal,
kot let puščice strelca.

V naravo sinjo, v dan je vroč
zajahal grof čez Kras nekoč
in vzrl moža neznanca.
Moža odeval plašč je črn:
»Kam jahate čez drn in strn?
Kam se mudi, neugnanca?

O, jaz pa vem za lepšo pot.
Le težja je kot ta, gospod,
čeprav je mehka, ravna.
Po njej zajahaj, plemič moj,
pa bosta ti, konjiček tvoj
šele postala slavna.«

»Katera pot? Povej, povej!«
»Nikar neverno me ne glej,
ozri se tja pod skale.
Če hočeš, pa konjič tvoj bel
s teboj prek morja poletel
do druge bo obale . . .«

»Hotel bi že, a ne bo nič.
Pri tem bi moral sam hudič
pobratiti se z mano.«
Tu plašč je možu z ramen pal,
pred grofom živ hudič je stal,
smejale se razuzdano:

»Kaj zdaj veruješ v mojo moč?
En dan bom tvoj od jutra v noč,
v prisego roka tale . . .«
In planil v zrak je oster pisk,
končan je vragov bil obisk,
požrle so ga skale.

Ko drugo jutro grof je vstal,
je planil v morje s strmih skal,
kot ptica v zraku se zatočil.
In čudo čudno! Čuj, kako
morjé zveni, doni trdo,
si konj kopit ni zmočil.

Nameril grof je pot naprej,
do tja, kjer morje je brez mej
v vsevečnem blesku solnca.
Naprej je letel vrl konjič,
kot da podi ga grofov bič,
poti ni bilo konca.

Krenila sta na desno stran,
kot vrag dejal je prejšnji dan,
tja do izliva Soče;
in šla po strugi sta naprej,
v planine divje pot brez mej
izvabiti ju hoče . . .

Tu grof je konja zbedel v bok,
zasuknil ga je naokrog:
»Domov, večer se dela!«
In v mrak je planil oster pisk —
in v šum vodé je vtonil vrisk!

Janko Samec.

Kapitalist Rak.

Spisal dr. Fr. Detela.

II.

Tako sta sedela nekega popoldne, malo-besedna, vsak v svoje misli zatopljena pri skodelici kave, ki je zalegala zdaj obema za južino in večerjo.

»Da, če bi bil človek vedel!« je modroval oče. »Nakupil bi si bil samih vžigalic ali drv ali slame za sto tisoč kron in danes bi bil bogataš. Zdaj pa je denar najslabše blago in od dne do dne manj vreden. Uštela sva se, ljuba Zora. Rajna mati je vedno rekla, da je treba hčere za gospodinjstvo odgajati. Vse prav; a za čigavo gospodinjstvo? Za domače, za svoje seveda. A če si ne morejo postaviti domačega ognjišča, kaj potem? Jaz sem od danes do jutri.«

»Ne govorite tako, oče!« ga je prekinila hči. »Vsak dan je zase zadosti žalosten, čemu bi si grenili še z mislijo na smrt ubogo življenjel!«

»Jaz sem bil prepričan,« je nadaljeval oče, »da ti bo to, kar sva z materjo prihranila, zadosti za vse življenje. Kako sem se zmotil! Vojno posojilo je prazen papir; hranilnice so znižale obresti na tri od sto in naš denar, koliko pa še velja? Francozi so dali Alzačanom, Nemcem, ki so prišli zopet v njih državo, frank za marko; Lahi so utrgali Slovencem v svojem ozemlju pri zamenjavi samo dve petini, dali so jim 60 centesimov za krono; mi smo dobili za krono najprej eno četrtingo in potem so nam vzeli še dvajset odstotkov, tako da smo dobili dvajset par za krono. Koliko so izgubili mali ljudje, hlapci in dekle in uradniki, svojih prihrankov! In ker se za nepotrebne baharije preveč potrosi, primanjkuje za potrebne stvari. Koliko se izmeče državnega denarja za gledališča, za opere in balet! Naj si bogatini sami vzdržujejo svoje plesalke in prijateljice. Ali je treba vse, kar se slastnega in mastnega v Parizu, v Berlinu, na Dunaju skuha, še gorko našim verižnikom na mizo postaviti?«

To modrovanje je pretrgala posredovalka Polona, majhna, rejena ženska, ki je vesela in živahna vstopila z nekako triletnim dekletcem.

»Dober večer, gospod Rak in gospodična Zora!« je pozdravila in preletela s svojimi sivimi očmi vse kote. — »Fanika, kako boš rekla? Reci lepo: klanjam se.«

»Klanjam se,« je ponovil otrok in podal roko gospodični.

»Ali ni bistroumna?« je dejala Polona. »Moja vnučica, naše Pavlince punčka. Srebrnino, ki ste mi jo bili izročili, gospod Rak, sem srečno prodala in še precej sem dobila zanjo, skoraj 4000 kron, ali natanko 3500. Tukaj je denar.«

»Kdo je pa kupil?« je vprašal Rak in štel bankovce.

»Kdo?« je hitela Polona. »Jaz sem ponujala na vse strani; sem bila pri Kavčičevki, pri Kalanki, Obrezovki in kaj vem kje še. Nobena mi ni hotela več dati. Sem pa rekla: bom pa jaz vzela, na slepo srečo, naj pridobim ali izgubim. Gospodu Raku, sem rekla, hočem ustreči in pomagati, ker je dober človek.«

»Zdaj boste pa Vi naprej verižili,« je menil Rak.

»Bog ne daj, gospod Rak! Kam pa mislite? Ampak moja druga hči Milka, tista, ki prodaja v konsumu, je nevesta; sem si pa mislila, naj dobi še srebrnino, ker ima že porcelan in steklovino. Saj Pavlina ima že tudi balo vkup; a kaj, ko se je ženin za enkrat skesal, žal, nekoliko prepozno, ko je bila že izkúpila tole Faniko. Služita pa obe dobro; trinajsto plačo sta dobili obe.«

»Kdo pa je Milkin ženin?« je vprašala Zora.

»Neki Zvonimir Florjančič, stavec. O, temu se dobro godi; za pet pisateljev, pravi, da zasluži. Časi tudi sam kaj napiše; a se ne izplača, pravi.«

»Kdaj pa bo poroka?«

»Če Bog dá, še ta predpust. Nocoj gresta obe na sijajen ples in Zvonimir ji bo peljal. Priredili bodo nekako japonsko noč. V mojih časih so častili japonske mučence; pri frančiškanih je bila velika slovesnost z odpustki; zdaj bo pa japonska noč. Vi si ne morete misliti, gospodična, koliko sta imeli dela z obleko. To je nekakšna halja, križem ogrnjena in široko prepasana, in rokavi široki skoraj do kolen, v najživejših barvah, višnjeva in zelena in rdeča, in palhalce mora biti zraven in v laseh dolge igle. Cele noči sta šivali. Ali ni škoda blaga? sem rekla. Nič; postaviti se morava z Zvonimirom, je dejala Milka. Gospodična Zora, Vi ne pojdete zraven?«

»Jaz ostanem doma,« je dejala Zora.

»Saj res,« je pripomnila Polona. »Kje sem že slišala, da se Vam je razdrlo. Takšni so moški. Nič se ni nanje zanesti. Zato pravim Milki: nič odlašati! Dokler nista zvezana, nimam miru. Kdor premišljuje, se je že premislil. Fanika, zdaj bova morali iti. Meni se mudi domov, kjer me čaka dela čez glavo. Kaj pa, gospodična, ali bo danes kaj južine za mene in za mojo Faniko? Saj dekle ni lačna; ampak pri Vas je kava posebno dobra. Pred gospodično Zoro se morajo skriti vse kuharice.«

Zora je prinesla kave, ki je bila prihranjena za prihodnji dan, in nalila Poloni in Faniki.

»Boste videli, kako otrok lepo je,« je dejala Polona in nadrobila belega kruha sebi in Faniki. »O, grda Fanika!« je pristavila, ko je pomočil otrok rokav v skodelico, »grda, nič več pipi.«

Z glasno hvalo je obrisala po južini usta sebi in Faniki in se priporočala za prihodnjic, če bodo hoteli

še kaj prodati; za medeni gladež, za možnar, za cianasto posodo, za svetiljko in stensko uro bi se dobil kupec in naj bi morala tudi zopet sama šteti: »Vi, gospodična, pa nikar ne žalujte; se bo že še oglasil kak ženin. Moja Milka ima zdaj tretjega in človek še ni varen. Toliko glej, ji vedno pravim, da se ne pripeti nesreča kakor Pavlini! Saj vemo, kakšni so moški. No, pa popolnoma narazen še nista in Pavlina še vedno upa, da jo bo vzel. Fanika, daj gospodu in gospodični lepo ročico in reci lepo: Pa! Ali slišite? O, ti ljubi otrok! To obleko ji je mamica naredila; ali ni čedna? O, moja Fanika ima lepo kratko krilce kakor največja gospa.«

»Oh, kako odleže človeku, kadar odide ta ženska!« je vzdihnila Zora, ko je bila gostobesedna Polona s kratkokrilo Faniko odšla.

»Nekaj dolgov bo treba sedaj poplačati,« je menil oče; »za naprej bova pa videla.« Upal je še vedno, da dobo kakšno službo.

Zora je sedla k šivanju in se zamislila v prošle čase, ko ji je teklo življenje brez skrbi, ko je v sladkem nemiru premišljevala vsak večer, kaj prinese prihodnji dan; ko je vsako pismo zbudilo novo radost in nove nade; ko je prebiralala Albertove vrstice tolikrat, da jih je znala na pamet; ko jo je le to vznemirjalo, kako bo zadostí lepo odgovorila ljubemu zaročencu.

III.

Ljubi zaročenec, prokurist Albert, pa se je doma v razkošno opravljeni sobici za japonsko noč pripravljaj.

Gladko obrit, lase lahko zakodrane in namazane, brke nafrkane, je stal napol oblečen pred zrcalom, ki je segalo do tal, se obračal na levo in desno, se ogledoval od vseh strani, se vil in klanjal in občudoval. Po mizi, po stolih, po divanu je ležala razvlečena obleka in perilo, manšete, ovratniki, ovratnice, rokavice, zapestnica, prstani, verižice. Vonj prvovrstne brivnice je puhtel od elegantne osebe.

Zadovoljen se je smehljaj Albert sam sebi in preudarjal, če je še kak mladenič tako brhek in hkrati tako postaven. Za trenutje pa se mu je skalilo veselje. Zopet enkrat se mu je vsilila misel, kako bi se na lep in plemenit način odkrižal zaročenke Zore, brez hrupa, brez praznega besedičenja, brez solza, s katerimi občutljive ženske tako rade na dan prihajajo.

»Čudne so te ženske,« si je dejal; »same si pridrže pravico skesati se, dokler niso zavezane; moškimi je nočejo priznati. V otročji prostodušnosti ne razumejo nobene šale.«

Najbolj neprijeten mu je bil spomin na podpore gospoda Raka. Toda, ali je bila podpora nesebična, za kakršno bi res moral biti hvalo dolžan? Ali veže konja in vola dolg hvaležnosti, če ju gospodar dobro

krmi? Gospodar že ve, zakaj, in gospod Rak je tudi vedel. Najsebičneje, najgrše namene je imel. Vkleniti je hotel njega za vse življenje, da bi redil poleg žene in otrok še očeta in morda še nekaj lenih in lačnih sorodnikov. »Saj nisem župnik. Ta norec, hišo je prodal in avstrijsko vojno posojilo kupil. Grdi avstrijakant! Ha, avstrijakant! Evo razloga, rodoljubnega, plemenitega razloga!« si je vesel pomel roke. »Kako bi se mogel jaz, goreč rodoljub, iskren Jugoslovan, vezati s takimi avstrijakanti! To bi bilo neznačajno, podlo, naravnost veleizdaja!«

O ti ljuba človeška vest. Kako hitro se oglasiš, če ti kaj ni prav! In naravnost se ti skoraj nihče ne upa reči: jezik za zobmi! ampak pogajati se začne s teboj, navaja razlog za razlogom in te ne pusti do besede, dokler samega sebe ne prepriča, da si se zmotila, da so razmere drugačne; in poštenjak se skloni pokoncu kakor lopov, ki ga je sodišče zaradi nedostajanja dokazov oprostilo. Rimski sodniki so bili previdni in niso razsojali: kriv, nekriv, ampak: zdi se, da je kriv; zdi se, da je nedolžen.

Albert se je zdel sam sebi nedolžen in pravičen. »Hvala Bogu,« je pomirjen vzdihnil, »da sem o pravem času izpregledal in raztrgal mrežo, ki so jo bili ti avstrijakanti čez jugoslovanskega rodoljuba vrgli!«

Premotilo ga je trkanje na vrata. Nejevoljen je odprl in še nejevoljniji odzdravil mladi prijateljici Zefki, ki ga je hotela objeti.

»Ves plastron mi boš pomečkala,« se je branil v strahu za skodrane lase in lepo zavihane brke.

»Ali te motim?« se je opravičevala Zefka, sedla na divan in vrgla nogo čez nogo, da so se do pod kolen pokazale svilene nogavice.

»Seveda me motiš,« se je jezil Albert. »Kaj ti je v glavo padlo, da si prišla?«

»To mi je v glavo padlo, Bertel, da bi jaz tudi rada šla na japonsko noč.«

»Izključeno, popolnoma izključeno. Ali se nisva že dogovorila?«

»Vem, da sva se; a jaz imam vse pripravljeno, prekrasen kimono, ki bo zbudil pozornost in zavist.«

»Ne govori tako neumno! Kar sem rekel, sem rekel. Na veselico pride moja nevesta z bodočim tastom in kaj vem s kakšnimi sorodniki. Ti bi me samo kompromitirala.«

»Kako, Bertel? Jaz ne poznam ne tvoje srečne neveste, ne blage tašče, ne velecenjenega tasta. Gneča bo tolika, da bi jih ne našla, če bi jih tudi iskala. Ti boš mene zatajil, jaz tebe. Ampak semtertja se me boš pozneje vendar še spomnil, Bertel.«

»Ne, Zefka; zdaj je konec. Kolikrat se bova pa še pogajala?«

»Meni se bo tožilo po tebi. Takšnega veselega prijatelja ne bom več dobila.«

»Moj prijatelj Rihard se za tebe zelo zanima.«

»Res? To me veseli in glej, na veselici bi se jaz lahko z njim seznanila.«

»Oh, kako me mučiš, kako mi nagajaš, ko imam toliko dela!«

»Saj si že zadosti lep. Pravijo, da smo ženske ničemurne, a vi moški niste nič manj, dasi vam ni treba, da bi bili lepi, samo da ste neumni! Ti, Bertel, eno obleko sem še na dolgu pri šivilji. Zdaj, ko se boš tako bogato oženil, boš še laže kaj storil za svojo ne-utolažno vdovo.«

»Dobro; samo pojdi, pojdi!« se je jezil Albert in odpiral vrata Zefki; a odprl jih je hkrati prijatelju Rihardu Ribiču, ki je ves iz sape kričal: »Servus, Albert, dober večer, gospodična! Eno besedo, Albert! Ali vzameš ti frak ali smoking?«

»Za božjo voljo, frak vendar; kaj drugega! Frak na hrbet, klak na glavo, lak na noge in bele kravate ne pozabi! Na svidenje! Zdravo!« in vrata so se zaprla za obema.

»Nocoj se ne dá z Albertom nič govoriti,« je dejala Zefka; »grozno je razburjen.«

»Umevno,« se je smejal Rihard, ki se je pridružil gospodični; »nocoj se mora nališpati, ker pride na veselico vsa družina veletrgovca Lopuha. Ali poznate Vi Lopuhovo Netko?«

»Ne, gospod Ribič.«

»Ta je takorekoč, ali kakor sam pravi, njegova nevesta; drugi pa menijo, da ni še tako daleč. Kaj pa Vi, gospodična, ali pridete na japonsko noč?«

»Zelo rada bi šla,« je tožila Zefka; »ampak Albertu bi ne bilo prav, ravno zaradi neveste.«

»Bertlove muhe,« je dejal Rihard. »Na taki veselici se v množici vsak človek izgubi, kdor noče nalašč pozornosti buditi. Niti zapazil Vas ne bo Albert, čudak, ki Vam ne privošči nekoliko pred-pustnega veselja.«

»Posebna škoda je to, ker imam prekrasen kimon, zelena svila in temnordeč pas.«

»Prekrasna gežja!« je prikimal Rihard. »Ne izpustite prilike! Japonske noči ne bo tako kmalu zopet. Jaz na Vašem mestu bi šel.«

»Sama ne vem, kaj bi storila.«

»Gospodična, jaz pridem z vozom po Vas in Vas popeljem na ples.«

»Če ste tako dobri,« mu je stisnila hvaležna Zefka roko in ga ljubeznivo pogledala. »Toliko bom že pazila, da me Albert ne bo zagledal.«

»Brez skrbi! Zdrava, gospodična! V dobri uri pridem po Vas; glejte, da boste pripravljeni!«

V Rihardovi glavi se je bil osnoval imeniten načrt, ki je zbudil v prvem hipu nekaj pomislekov. A ni ga pomisleka, ki bi se ne dal z razlogi razpršiti. »Albert je moj prijatelj,« je sklepal Rihard; »a jaz sem sam sebi še večji prijatelj in sem si mnogo bližji kot Albert, ki mi ni ne svojec, ne sorodnik. Jaz

imam popolno pravico snubiti bogato Netko; zakaj ona ni poročena kakor jaz ne, in uveljavljati svojo pravico se ne pravi delati krivico. Za nevesto proglašala Albert Netko s prozornim namenom, da bi snubce odgnal. Ampak vseh ne bo. Kaj je njemu zaročka, ki je vsakih štirinajst dni drugje zaročen! Zaročka je šala, poroka je istina.«

Podobnega mišljenja je bila Netka, veletrgovca Lopuha mnogosnubljen hčerka, ki se je ob istem času z materjo vred pripravljala za japonsko noč. Šivilja in frizerka sta bili odšli, ostala je le še sva-kinja, moževa sestra, ki se je napol smejala, napol jezila, ko sta tekali mati in hči od zrcala do zrcala, od umivalnika do raznih stojal, se zapenjali in prepenjali, druga drugo ogledovali odspred in odzad in popraševali in popravljali.

»Da se ti le ljubi, ljubi, Mina!« je rekla teta Mana. »Za Ano ne rečem nič, ki je mlada.«

»Ali veš, Mana, kaj ti bom jaz povedala?« je dejala gospa. »Prvič nisem jaz še tako stara, kakor bi mi ti rada natvezla, in tudi leta se meni ne poznajo tako evidentno kakor tebi. Drugič, ne reci meni Mina, ampak Irma, in Ana je Neti. To enkrat za vselej! Zame je to aktualnega pomena.«

»Ampak če je Ana že zaročena, čemu ji je treba še na ples hoditi?«

»Teta, ti si zelo staroverska,« se je smejala Netka. »Jaz sem se najbolj zato zaročila, da hodim laže na ples. En plesalec mi je vedno zagotovljen.«

»Gospoda Alberta se bo lotila ljubosumnost.«

»Naj le poskusi! Jaz vem toliko zanimivega o njem, da mu vedno lahko sapo zaprem. Časi nekoliko namignem, oh, kako ljubko zardi!«

»Kakor se vidi, ti ni veliko zanj; zakaj ga pa jemlješ?«

»Ker si mislim, da so drugi še slabši. Sicer pa, če se izkaže, da nisva drug za drugega, pojdeva narazen. Saj se že snuje zabavno društvo ločenih soprog.«

»Ne govori tako idiotsko!« jo je zavrnila mati. »Pomagaj mi rajši, da se zapnem!«

»Mama, mama,« je kimala hčerka, »za kratka krila se meni tvoje noge predebele zde.«

»Meni pa za tvoja usta tvoj jezik predolg.«

Gospod Lopuh je prišel priganjat in je bil tudi tega mnenja, da bi bilo boljše, če bi gospa bolj skrivala svoje noge; ljudje bi si lahko mislili, da je vitka kakor jelka. »Dober pripovedovalec ne pove vsega, prepusti nekaj domišljiji in molči o pravem času.«

»Oh, če bi bil le ti tudi tak pripovedovalec,« je dejala gospa, »in molčal o pravem času! Sebe glej, čeber, ki se boš valil na vse strani, če te kdo prevrne! Kaj morem jaz zato, da je noša zdaj takšna? Kadar bo krinolina moderna, bom nataknila obroč. Takšna pa ne bom hodila kakor teta Mana, ki nosi obleke iz prejšnjega stoletja.« (Dalje prihodnjič.)

Gabrijela.

Iz spominov vojnega ujetnika. — I v. V u k.

Pozdravljena ...

Se sedaj je moji duši, kakor da gleda daljne ruske stepe, široke in neizmerne. Se sedaj mi je, kakor da gledam v tvoj obraz, ves iz belih lilij ustvarjen, okopan v zarji jutranji, obkrožen s kostanjevimi lasmi, dišečimi in mehkiimi, da bi naslonil nanje svoj obraz, bičan od usode in življenja, in bi zasanjal najlepše sanje. In tvoje oči, pod dolgimi, težkimi trepalnicami, jasne in vzpodbujajoče, modre kakor nebo moje južne domovine, se mi smehljajo kakor v tistih dneh trpljenja in smrti.

Pozdravljena, Gabrijela ...

Nad menoj se je sklanjal tvoj obraz tiste dni, ko je stala smrt na pragu sobane in gledala name z votlimi očmi in me vabila seboj. Tvoja bela, mehka roka ni dala, da bi se približala moji postelji. In v nočeh, ko se je smrt tihotapila k meni in mi šepetala blodne sanje, ki so mi stiskale srce z obupom in strahom, sem začutil dihanje tvojih ust, rdečih kakor črešnjev sad tam pod našim južnim nebom, in smrt je bežala od mene in blodne sanje so izginile.

Pozdravljena, Gabrijela, sestra ...

Obzorje je žarelo v tako ognjenem zlatu, kakor je to mogoče le na vzhodu. Priroda je molčala v pobožnem pričakovanju kakor zamaknjena v jutranjo molitev ... Od zapada pa so se pojavljali temni oblaki. Vstajali so, kakor da gredo v boj proti solncu, vsi mračni in grozni.

Temna sila proti zlati svobodi.

Tedaj so me zopet naložili na lesen, okoren kmečki voz. S slamo je bilo postlano in za vzglavje seno, ki je bilo tudi krma za konja. Spredaj je sedel človek, ne velik, ki mu je klobuk, ves zmečkan, tičal globoko na čelu. Tiho je pel melodijo maloruske popevke, a obraz je pričal, da so njegove misli daleč od tiste pesmi.

Jutranji zrak je bil svež, in prsi so dihale svobodno. Rana pa me je skelela.

»Kako dolgo se bomo vozili?«

Voznik je mahnil z bičem. Zdelo se mi je, da hoče s tem mahljajem pokazati daljavo. Rekel je kratko:

»Ne dolgo.«

»Do obeda?« sem vprašal in bojazen mi je bila v vprašanju. Zakaj, vedel sem že, kako merijo Rusi čas in daljavo.

»Do večera,« je rekel z glasom, kakor da to res ni dolgo.

Legel sem navznak.

Nad menoj se je vzpenjalo nebo, ki se mi še nikdar ni zdelo tako neizmerno in veličastno kakor tisti trenutek mojega obupa. Ležeč tako na slami, na okornem ruskem vozu, ujetnik, s senom pod vzglavjem, sem se čutil v neizmernem prostranstvu tako ničevnega, kakor se ne čuti niti črv pod nogo človeka, življenje mu uničujočega.

Že včeraj so me vozili tako ves božji dan. Vso vožnjo mi je tulilo na ušesa grmenje topov, besnečih kakor stekli vragi. Bila se je bitka že tretji dan, besna, krvoločna, kjer je grizel človek človeka, kjer je umiralo na tisoče življenj ...

Danes ni več slišati topov. Samo vzdih se čujejo z voz in tarnanje ranjenih, razmesarjenih človeških bitij, ki jih pretresajo okorna vozila ...

Vsak tresljaj, vsak sunek voza je bil kakor nož, na novo sunjen v rane, še komaj obvezane. In voz je cvilil in škripal, kakor da so moje bolečine tudi njegove ...

Vzplavalo je solnce in oblilo s svojimi žarki drevesa in strehe in vso zemljo. Robovi temnih oblakov na zapadu so pobledeli kakor v zavisti in sovraštvu nad lepoto vzhajajočega solнца.

Voznik je nategnil vajete in mahnil z bičem. Konj je potegnil. Voz je zaškripal, rana je zaskelala še bolj in šlo je po široki, peščeni cesti ruskih step.

Voznik je molčal. Klobuk mu je zlezal na vrat, čelo mu je obsevalo solnce. Prenehal je peti in od časa do časa vzpodbujal konja z visokim glasom.

Naenkrat se je obrnil k meni.

»Ali si lačen?«

Mehkoba je bila v njegovem glasu.

Bolestno sem se nasmehnil. Saj že od časa, ko so me pobrali na travniku, kjer sem ranjen in neobvezan preležal vso noč, nisem imel ničesar v ustih razen vode, da sem pogasil strašno žejo.

Voznik je zmajal z glavo.

»Mleka dobiva, potrpi!«

Čez nekaj časa je vprašal zopet:

»Ali te rana močno boli?«

»Vsak tresljaj mi je nov sunek.«

Popravil mi je plašč, s katerim sem bil odet, kakor bi mi hotel s tem olajšati bolečine.

»Kam so te?«

»Sem v nogo in prsi,« sem pokazal z roko.

»Krogla? Šrapnel?«

»Bodalo.«

Pljunil je na cesto od začudenja.

»Bodalo?! ... Pa še živiš?!«

Nasmejal sem se njegovemu čudenju.

»Pa zakaj ubijajo ljudje drug drugega?« se je obrnil k meni. »Nikdar se niso videli poprej, nikdar

se ne bodo več pozneje, a vendar moré drug drugega s krogli in bodali.«

»Domovina,« sem rekel.

Zamahnil je z bičem.

»E... kaj! Samo ne tvoja in ne moja, toda onih, katerih ne najdeš pri tistem mesarjenju. Domovina tistih, ki zapravljajo davke in ti plačujejo delo s kopejkami, sebi pa štejejo rublje.«

Pljunil je zopet jezno in zamahnil z bičem. Nato je rekel tolažeče:

»Skoro prideva v vas in napiješ se mleka. Pravega, ruskega mleka.«

Za kakšne četrt ure se je voz ustavil. Na pravo, kakih dve sto korakov vstran, je stala hiša. Dalje na levo je bila vas, hiše s slamo in deščicami pokrite. Cerkev s kupolo je bila lesena in borna.

Voznik se je ustavil, priložil roke k ustom in kriknil:

»Hej, Marusja!«

Glas je zbežal, se dotaknil hiše na pravo in zbežal dalje v stepo kdo ve kam. Nikdo se ni oglasil. Voznik je zaklical še enkrat in zateglo:

»Maru—usja... a... a!«

Oglasil se je ženski glas:

»Kdo kliče?... Vasilij Petrovič?«

»Jaz, Marija Ivanovna... Hej, prinesi mleka! Ranjenca peljem. He... ej... mnogo prinesil! Ze dva dni ni nič jedel.«

»Takoj, takoj!«

Začutil sem v tistem »takoj« sočutje in radovednost. Voznik pa se je obrnil k meni in se nasmehnil.

»Napiješ se mleka in ozdraviš!...«

Marusja je prinesla polno posodo mleka, sladkega in še skoro toplega. Zadovoljno je gledalo brhko rusko dekle rdečih, zdravih lic z rjavimi očmi, kako sem pil.

»Ali je naš,« je vprašala in njene rjave oči so se uprle vame.

»Sedaj je naš. Bil pa je avstrijski in Slavjan,« je odgovoril voznik.

Oči dekleta so se odprle široko in v njenem glasu je bilo začudenje in radovednost.

»Avstrijec? Ranjen?«

»Tule sem,« sem pokazal na levo stran prsi.

Marusja je pristopila bliže.

»On govori po našem,« je pogledala vprašujoče voznika.

»Govori, kako pa, saj je iz Slavjanov,« je razlagal voznik.

»In pravoslaven?«

»Niso vsi Slavjani pravoslavni,« je poučil voznik.

»Ali v Krista veruje kakor mi.«

Marusja je bila s tem zadovoljna in je vprašala:

»Ali rana boli?«

»Boli,« sem prikimal.

»Ali krvavi?«

Videl sem, da bi rada videla rano. Saj je vendar to nekaj nenavadnega, videti ranjenega človeka, ki ga peljejo z bojišča in še povrh tujca — človeka iz sovražne armade.

Odgrnil sem plašč in pokazal belo obvezo okrog prsi s krvavim madežem, še mokrim; zakaj rana je od tresenja voza krvavela.

Drobna roka Marusje se je dotaknila obveze in njene oči so postale vlažne. Pogledal sem v tiste vlažne oči in v lice ruskega dekleta, ki so ga poljubljali žarki jutranjega solnca.

»Siromak,« je rekla z iskrenim glasom. »Zakaj vse to in komu?«

Voznik je mahnil z bičem.

»Ne razumeš tega, Marusja,« je rekel in bol je bila v njegovem glasu. »Ali verjemi, da pride dan, ko boš razumela, ti in mnogi, ki ne razumejo sedaj. In takrat se ne bomo klali.«

Ni ga razumela tudi sedaj. A on je tlesknil z jezikom in voz je zastokal.

»Iskrena hvala ti, rusko dekle!« sem rekel po slovensko.

Razumela me je. Pokimala je z glavico in mi zamahnila v pozdrav.

Gledal sem za njo in ji zaklical v duši:

»Iskrena ti hvala, rusko dekle, za tisto solzo v tvojih rjavih očeh. Videl sem jo in hladila mi je srce in dušo.«

Solnce je pogledalo na oblake, kakor bi hotelo vprašati:

»Zakaj se vi, zli duhovi, dvigate zoper mene? Zakaj dvigate glavo v sovraštvo proti mojemu, od Stvarnika začrtanemu potu? Vi me ne zadržite na tej poti in naj vas je kakor gorovja. Jaz korakam, kakor mi je pisano, in sežigam vse, kar se ne umakne. Zoper tisto, kar ima priti, je vaša nagromadena sila zaman. Jaz sem, ki jo razženem. Jaz sem, ki čistim prostor, na katerem se dvigne dvorec v slogu, vam še nepoznanem, v katerem ne bo senc in zamreženih oken.«

Ali oblaki so gledali mračno in grozeče. Kaj njim bodoče! V mogočnosti se ne dovoli bodoče. Sedanost je njih in njo treba obdržati in streti vsak, dvig solnca. In tedaj ni treba trepetati pred bodočnostjo, ako je mogočna sedanost. Zato so se dvigali in rastle kakor ogromen, nepremagljiv val v vsem svojem neusmiljenju in sovraštvo. —

»Odeni se,« je rekel voznik in me pokrtil še s svojo odejo. »Skoro se vsuje dež.«

Nisem ga poslušal. Moja duša je bila pri tistem solncu, kateremu so grozili oblaki.

Voz pa je drdral in me stresal.

Bolečine rane nisem čutil. Zdelo se mi je, da se je preselila v voz, ker je škripal in vzdihoval naprestano. Postalo mi je tako prijetno in udobno. Gledal

sem na nebo, na solnce, na oblake. Veter, priletevsji odnekod ves zasopel, je obletel mojo glavo in vihral naprej.

»Dobro se odeni,« je zopet zaklical voznik.

A jaz se nisem ganil. Gledal sem v nebo. Tam sem videl oblake, kako so se približali solncu, tako pošastno črni in orjaški, da mi je od strahu utripalo srce. Zdajci so planili po solncu, zgrabili ga in ga goltali, dokler ga niso pokrili. Zavladal je mrak in teža je visela v zraku. Kaplje dežja so jele padati na zemljo in na moja lica. In te kaplje so mi bile kakor poljubi, hladeči mi vroči obraz in posušena usta...

Voz pa je letel... Zdelo se mi je, da je dobil krila, tako je letel. Nič več ni stresal, nič več ni stokal in škripal. Kakor na vzmeteh se je zibal po široki stepi... Tako se je vozil Čičikov za mrtvimi dušami na svoji trojki bistrokrila... »Léti, trojka, léti... Še hitreje léti...«

In letela je kakor na krilih sokola.

»Kam letiš, trojka bistrokrila, kam letiš?« sem se smehljaj. »Tja léti, trojka, kjer je jug, v dragi slovenski dom... Hiti, trojka! Tam čaka name mati draga in oče. Tam so prijatelji, brat... Léti, trojka!«

In trojka leti.

Široko se odpirajo moje oči. Gore gledajo, poznane, vse prekrasne. Videl sem jih že... kje sem

jih videl? Da, tam na jugu, na slovenskem. Glej, solnce jih obseva, vse zelene, in gora Triglav blesti kakor diamant... Eh, trojka bistrokrila... Kako so mi poznani ti kraji, te vasi in mesta, ti travniki in polja... Kako me pozdravlja šumenje gozdov in rek... Trojka bistrokrila... Izborno letiš... Stepe si preletela, ruske stepe, in sedaj si tu, na slovenskem... Poglej obraze!? Saj je le sen, kar sem videl, doživel... Pošasten, grd sen. Kako bi mogla biti resnična, da bi sinovi iz teh dolin in gora umirali na poljih Galicije, moreč ljudi?! Saj je blodnja bolnih možganov vse tisto strašno mesarjenje človeških teles, nikdar drug drugega ne videvših. Kako sem mogel sanjati vse tisto, da sem bil jaz sam med umirajočimi za domovino, ki ni domovina?!... Ej, glava ti moja, bolna glava... Ali čuj, trojka... Slišiš govorico?!... In pesmi?!... Ali jih slišiš, trojka? Ali jih slišiš? Kako mehke so, kako blagoglasne, melodij polne?!... Naše so, trojka, slovenske so...

Solze so mi stopile v oči.

»Kam si me pripeljala, trojka bistrokrila? Domov... K materi in k očetu, k prijateljem?... Kaj si videla moje neugasno hrepenenje? Kaj si videla moje silno koprnenje? Glej, rodna vas je tam, na holmčku domek, bel se svetlika iz drevja... Očetov dom. Mati stoji na pragu in vsa srečna kliče očeta...

(Konec sledi.)

Pomladanska.

Že pisano cvetje poganja na vrtilih
in veje prepolne žgolenja so ptic. —
Ni v meni več misli, od žalosti strtih,
in solnce mi sije z razžarjenih lic.

Kot romar zdaj hodim od kraja do kraja
s prerójenim srcem in pijem z očmi
lepoto življenja, ki v stvarstvu mi vstaja
pod solnce do svoje najvišje moči.

Nato sredi polja se tiho prekrizam
in z dušo drhtečo in sklenjenih rok
se zemljici rodni z obrazom približam,
poljubim kot mater jo s čuvstvom otrok.

Vsa zemlja pod mano je topla vzdrtela
in v meni je misel vzzorela kot klas:
Ko gruda me v svoje naročje bo vzela,
bo prvi pozdravil me materin glas.

Janko Samec.

Prerojenje.

V blesku jutranjega solnca šumijo vetrovi v daljavi
himno vsevečni Pomladi, ki zemlja zavzeta,
s cvetjem kipečim in svežim zelenjem odeta,
čaka ljubeče je v vedno obnóvljeni slavi
skozi stoletij neskončnost od leta do leta.

Polja dehtijo. In veje košate ob vodi
rdijo v plamenih. Šumečih potokov kristali
v mavrični luči gorijo, kot da bi v posodi
gladko izbrušeni žarki vsi solnčni se zbrali,
da razlijó spet iz nje se povsodi... povsodi.

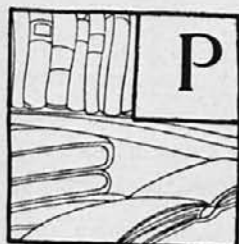
Slišal sem pesem... Ob meni je tajno zvenela
sama iz sebe... in kakor da Večnost bi, mati
ji vsemogočna, objeti me tesno velela,
v mojih sta prsah se srce in duša mi hkrati
ž njo prebudila in bila življenja — vesela...

Janko Samec.

Pregled naše umetnosti.¹

Viktor Steska.

9.

o Quagliem drugem odhodu iz Ljubljane l. 1723 so se postavili Slovenci kmalu na lastne noge. Štiri leta so minula in prikazal se je v Ljubljani slikar, ki je kmalu zaslovel po vsej domači deželi in ki je s svojimi umetni-

nami preplaval našo domovino. Ta izredni mož je bil Valentin Mencinger. Odslej je tujim slikarjem pri nas kar odklenkalo. Domači mojstri so se toliko izvežbali, da so bili kos vsaki, tudi največji nalogi; tujih moči ni bilo treba več klicati. Le izjemoma so se še tujci semkaj priseljevali ali sprejemali posamezna dela; večino del so poslej izvršili domačini: Valentin Mencinger, Franc Jelovšek, Fortunat Wergant, Ant. Zebey, Jamški, Layerji, Janez Potočnik, Matej Langus, Janez Wolf, Šubici in novejši mojstri.

Valentin Mencinger je bil vpisan v krstno matico v bohinjki Srednji vasi dne 13. febr. 1702. Očetu je bilo ime Primož, materi Marina. Botrinila sta mu Janez Hkavčič (= Tkalčič) in Neža Vajvoda. Po teh imenih sodeč smemo sklepati, da je Bohinjska Bistrica Mencingerjev rojstni kraj. Vsi javni spisi imenujejo in pišejo našega slikarja Mencinger, ozir. po tedanji pisavi Menzinger, sam pa se je dosledno podpisoval Metzinger. Zakaj je to storil, ni znano. Tu ga pišemo po krstni matici in po načinu vseh njegovih soimenikov Mencinger.

Tek svojega življenja je naš umetnik dokončal v 58. letu, to je 12. marca 1759. Mrtvaška matica stolne župnije v Ljubljani ga imenuje slavnega slikarja (pictor egregius), kar pomenja, da so ga že tedaj visoko častili.

Čudno pa je, da se v Bohinju ni ohranil niti sled kakega spomina na Mencingerja, tako da je moral pisatelj teh vrstic l. 1904 Bohinjcem dokazovati, da štejejo med svoje rojake tako znamenitega moža.

Vsa Mencingerjeva mladost nam je v mrak zavita. Prav nič ne vemo, kje bi se bil učil in vežbal, kdo bi bil njegov mojster itd. Po njegovih čelih pa sklepamo, da mu Italija ni bila neznana. Kaj, ko bi se bil učil pri Quagliu? Nemogoče bi to ne bilo, saj je Quaglio delal v Ljubljani v letih 1721—23, prav tedaj, ko je dozoreval Mencinger. Ni torej izključeno, da bi ne bila šla Mencinger in Jelovšek s Quagliem

ter se pri njem in morda še pri kom drugem učila. Mencinger se je oprijel slikanja z oljnatimi barvami, Jelovšek pa fresk.

L. 1727 zasledimo Mencingerja prvič v Ljubljani ko slikarja. Do leta 1731 je bil gostač, tega leta pa si je kupil hišo v Hrenovi ulici in l. 1740 drugo večjo

Mencinger: Sv. Janez Krstnik.
Oltarna slika v Trnovem v Ljubljani.

hišo na Starem trgu (sedaj Sv. Florjana ulica). Mencinger je bil l. 1731 že oženjen z Ano Marijo, ki je umrla pol leta pred njim, 13. septembra 1758. Oba so pokopali pri frančiškanih na sedanjem Vodnikovem trgu. O tem slikarju pripovedujejo, da je imel desno roko pohabljeno, zato je moral slikajoč vtikati čopič med kazavec in sredinec.

¹ Glej Valentin Mencinger, ljubljanski slikar. Spisal V. Steska v *Izvestjih Muz. dr. za Kranjsko*, 1905, 49—77. — *Kukuljević: Slovník umetnikah jugoslavenskih*, 309—311. — E. R. v. *Strahl: Kunstzustände Krains*, 27—30.

Ko je Mencinger začutil, da se mu bliža ločitev s tega sveta, je poklical dve priči, Franca Antona pl. Knesenhoffa in Jan. Krstnika Christiana, ter napravil oporoko. Glavne določbe te oporoke so: Moje truplo naj se pokoplje pri frančiškanih zunaj cerkve v križnem hodniku v posvečeno zeleno zemljo brez vsakega sijaja in brez velikih stroškov. Za sv. maše zadušnice volim 50 gold., polovico frančiškanom, polovico kapucinom. Diskalceatom volim 25 gold. za sv. maše; ubožnici v predmestju 10 gold. s pogojem, da me ubožci spremijo do groba. Za glavna dediča imenujem svojega nečaka Janeza Mellinga in nečakinjo Marijo Melling, otroka moje sestre, po enakih delih tako, da prejmeta sto cekinov in drugo gotovino, kolikor je še ostane po odbitku gornjih volil, stroškov za pogreb in drugih izdatkov. Denar morata takoj varno na obresti naložiti. V Ljubljani 9. marca 1759.

Čudno je, da svojih hiš v oporoki nič ne omenja. Morda jih je že prej prodal. Iz oporoke se prepričujemo, da Mencinger ni imel otrok in da je bil imovit; zakaj 100 cekinov je bilo tedaj že lepo imetje.

Ko se je Mencinger nastanil v Ljubljani, ni bilo tu posebnih slikarjev. Nekoliko za njim je nastopil Franc Jelovšek, ki pa se je pečal izključno s freskami. Mencinger se je lotil le slikanja z oljnatimi barvami. Kmalu se je proslavil daleč na okrog. Njegov glas je prekoračil meje kranjske dežele ter segel tudi na Štajersko, Primorsko in Hrvatsko. Najbolj so ga obsipali z naročili cerkveni krogi; zato je postal cerkven slikar. Število njegovih svetnih slik, večinoma portretov, je zelo skromno. Cerkvenih slik se je pa ohranilo do tri sto. Nabožno čuvstvo preveva njegova dela, zato so se priljubila pobožnemu ljudstvu.

Angeli so Mencingerju vedno spremljevalci blaženih duš. Kakor večina baročnih slikarjev razlikuje tudi Mencinger tri vrste angelskih oblik. Veliki angeli drže navadno poveličanega svetnika, plavajočega na oblakih, n. pr. pri sv. Uršuli (Sv. Peter v Ljubljani) in pri sv. Tomažu Ap. v Gornjem gradu. Mali angeli v obliki debelih, zabuhlih otrok okrožujejo svetnika, nosijo mučeniška znamenja ali pa znake svetnikovega poklica, n. pr. palmo, venec, mitro, škofovsko palico. Tretja vrsta predstavlja angelske glavičice s perotmi, posamezne ali po dve ali tri skupaj, ki napolnjujejo prostor, zlasti v višavi.

Večinoma je sestavljal Mencinger slike samostojno; vendar pa se je včasih naslanjal tudi na dobre mojstre, n. pr. Rubensa (Betlehemski detomor), Murilla (sv. Anton Pad., sv. Jožef) in Gvidona Renija (sv. Mihael). Nikoli pa ni svojih vzornikov popolnoma posnemal, ampak je vedno kaj po svoje oblikoval.

Nekatere Mencingerjeve slike so pravi biseri v naši domači umetnosti in bi tudi zunaj v širnem svetu našle priznanje, ko bi bile znane. Odločne, krepke poteze, prijetne skupine, čvrsta oznaka, dobra izraba prostora in izbranost potrebnih momentov so činjenice, ki ga visoko dvigajo. Barve njegovih slik so v teku skoro dveh stoletij precej omedlele, zato ne napravljajo več ugodnega vtiska. Priznati pa moramo, da je Mencinger le malo različnih barv rabil, bržkone, ker jih v Ljubljani ni bilo lahko dobiti. Nekatere barve si je celo sam napravljil.

Ali je imel Mencinger kaj učencev? Ne vemo, pač pa sta Anton Zebey in Anton Fayenz rabila skoro enake barve in sta mu tudi v risbi precej podobna. Posnemavec pa je našel Mencinger mnogo, dokaz, da so ga zelo cenili. (Dalje prihodnjič.)

Zazibalka.

Moj otrok, zaspil . . . zaspil . . .
sladki sen privabi sil
Zate sem najela, Darko,
Orla, Veter, Solnce žarko.

Orel vzletel je v nebo;
Solnce šlo je za goro;
Veter pa čez tri noči
k svoji majki pileti.

»Sin moj, kje si se mudil?
Si se z zvezdami boril?
Ali burkal si morjé?« —
mati Vetru govore.

»Nisem burkal ne morjá,
nisem motil ne zvezda:
dete čuval sem vesel,
zibal zibelko in pel.«

Po A. Majkovu — Debeljak Tine.

Jaz bi hotela . . .

Jaz bi hotela
solnce od juga,
da posušilo bi
v srcu solze.

Jaz bi hotela
burje znad Krasa,
da bi pregnala
misli grenke.

Jaz bi hotela
vigredi cvetja,
da pozabila bi
teško gorje.

Jaz bi hotela
ptičjega petja,
da bi prineslo
radost v srce!

Nasta.

[5]

Roparji na slovenski zemlji.

Zgodovinske drobtine. — Zbral Leopold Podlogar.

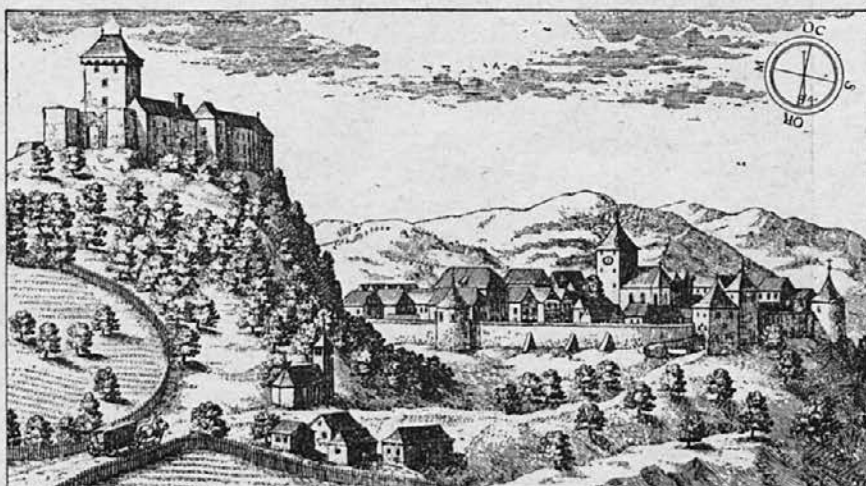
Iz istega rodu kakor Celjski izvirajo tudi Višnjegorski, namreč iz rodu Plajenskih, ki so bili mejni grofi v Savinjski pokrajini.

Višnjegorski so imeli prostrana zemljišča po Dolenjski. Njim se od večine zgodovinarjev pripisuje ustanovitev cistercijske opatije v Stični. Zdobili so zavetništvo nad bogato opatijo in se kot taki okoriščali s samostanskim premoženjem. Kakor so Celjski gornjegrajski opatiji, tako so Višnjegorski prizadeli stiški veliko škode. Posebno se je v tem odlikoval Albert, poslednji grof višnjegorski. Njegova hči Sofija, poslednja grofovskega višnjegorskega rodu, je bila omožena s Henrikom IV., mejnim grofom istrskim. Njemu je pripadla s to ženitvijo bogata dediščina Višnjegorskih. Kakor njegov tast Albert, je tudi on delal krivico stiškim menihom. Ko je leta 1228 18. julija umrl, je napravila njegova vdova Sofija z rodbinskim premoženjem mnogo pobožnih in dobrodelnih ustanov pri cerkvah in samostanih. Posebno stiška opatija je bila bogato obdarovana. L. 1232 je bila izdana listina, ki nam poroča, da si je bil prilastil njen oče Albert po sili in krivici vse gozdne in lovske pravice stiškega samostana. Koliko krivice je storil opatiji njen soprog Henrik, ni povedano. Sofijine darovnice poročajo, da sta oba, oče in soprog, samostanu storila velike krivice, katere hoče ona v obili meri poravnati. Na to jo je napotil menda stric njenega pokojnega soproga, oglejski očak Bertold (1218—1251).

Med dobrotniki stiške opatije se večkrat omenjajo tudi Turjaški, ki so prizadeli menihom veliko škode in krivic. Popravljali so te krivice prisiljeni z darovnicami, katerih ni malo. Da so Turjaški ropali po samostanskem svetu, nam pričajo vladarski ukazi, naslovljeni na Turjaške. Tako je vlada prisilila še l. 1406 Jurija Turjaškega, da je vrnil stiškemu opatu 132 glav ugrabljene drobnice.

Tako bi našteali lahko celo vrsto plemiških rodbin, ki so bogatele s krivično pridobljenim cerkvenim premoženjem. Prav redke so med njimi izjeme, da se ne bi bili v tej stvari pregrešili. Spomina vreden je mogočni koroški vojvoda Bernard (1202—1256). Tudi on se je izkazal v svojem življenju velikega dobrotnika cerkvenim in raznim dobrodelnim ustanovam. Omenjamo ga posebno zato, ker je bil on tudi »gospod Kranjske« in je tudi ta dežela bila v obili

meri deležna njegove dobrotljivosti. On je menda pripeljal v Ljubljano minorite (franciškane) okoli leta 1233 in nemški viteški red. V zatišju Gorjancev blizu Kostanjevice je ustanovil cistercijski samostan, kjer je dal pokopati svojo soprogo Juto l. 1237 in mlajšega sina Bernarda leta 1249. Storil pa je Bernard cerkvam veliko škode. Zgodovina ga opisuje kot odločnega, delavnega, a tudi nasilnega moža, ki je hrepenel razširiti svojo oblast in se je pri tem kaj malo oziral na pravice drugih. Zato je večkrat

Višnja gora.

prišel navzkriž s svojimi sosedi in tudi z duhovsko gosposko.

Okoli leta 1220 si je prisvojil protipostavno patronstvo nad župnijo sv. Petra v Ljubljani in s tem pravico predlagati župnika. Očak Bertold ga je zaradi tega izobčil in prepovedal duhovščini v Ljubljani izvrševati božjo službo (interdikt). Enaka kazen je zadela vojvoda, ki si je po smrti Babenberžana Friderika II. (1246) polastil frižinskih gradov in posestev na Dolenjskem.

Leta 1229 je namreč dal frižinski škof Gerold v zajem Babenberžanu Leopoldu (1194—1230) vsa svoja posestva na Dolenjskem za 1650 mark srebra. Bila so to obsežna posestva in zemljišča, in sicer: Zagrad, Klenovik, Kersni vrh, Laknica, Male in Velike Poljane, Brezje, Draga, Stari grad, Nemška vas, Na bregu, Strug, Breznik, Gabrje. Središče teh posestev je bila Dobrava, ki je bila tedaj že majhen trg. Frižinski škofje so imeli tam svoj grad, sodnika, kastešana, razne uradnike in nadzornike posestev.

Leopoldov sin, vojvoda Friderik Bojeviti (1230 do 1246) je bil zadnji Babenberžan, ki je padel v boju z Madjari v bitki ob Litvi 15. julija 1246. Dediči Babenberžanov so bili koroški Šponhajmi. Vojvoda Ber-

nard je takoj prevzel dediščino, zraven si je lastil tudi vse, kar so imeli Babenberžani v zajemu. Frižinski škofi so se takoj oglasili in ugovarjali zoper nepostavno prilastitev frižinske lastnine. Bernard se je za to malo zmenil. Njegov sin Ulrich je pa vendar na

Patriarh Bertold Akvilejski.

svojo roko vrnil frižinski cerkvi od očeta pridržana posestva 15. julija 1251. Bernard tega ni potrdil, ampak siloma zadrževal izročitev. Leta 1252 16. avgusta je bil vojvoda izobčen. Nad nekaterimi mesti, med njimi tudi nad Kostanjevico, je bila razglašena cerkvena prepoved (interdikt). Tega se je Bernard ustrašil. Kjerkoli je bila namreč cerkvena prepoved proglašena, ondi so bili podložniki odvezani prisege zvestobe, božja služba je prenehala, sv. zakramenti razen sv. krsta in sv. poslednjega olja se niso delili. Iz strahu pred razdraženimi in ponižanimi meščani je odnehal in živel pozneje v najboljšem sporazumu s frižinskimi škofi.

Zoper vojvodo Bernarda so se opetovano pritoževali razni drugi cerkveni dostojanstveniki, med njimi posebno tržaški škofi, da požiga vasi in pustoši zemljišča.

IV. Odpomoč proti roparskemu viteštvu.

V 13. stoletju se je roparsko viteštvo posebno močno razplodilo, da ga še par stoletij pozneje ni bilo mogoče zatreti. Vzroka tej žalostni prikazni nam je iskati v brezvladju, ki je prav v tej dobi

večkrat nastopalo. Vneli so se boji za dediščino vladarskih in knežjih prestolov. Zmeda in nered je zavladal povsod: čuvarja in branitelja postav ni bilo. Zavladata je pestna pravica. Listine tiste dobe opisujejo nasilstva roparskih vitezov, prešernost svetne gosposke, praske in boje, plenitve in požige.

Cerkveni in svetni vladarji so se mnogo trudili, da bi zatrli to za državo pogubonosno početje. Oglejski očak, ki je bil obenem tudi deželni knez naših dežel, je poskusil s cerkvenimi kaznimi. Ponekod so močno vplivale. Ozirali so se nanje tudi svetni vladarji, ki so takim nasilnežem odvzemali plemstvo in začeli razdirati gradove, zatočišča in skrivališča te podeželne nadloge.

Z železno pestjo je nastopil češki kralj Premisl Otakar, ki je postal kot dedič Španhajmcev »Gospod Kranjske in Slovenske Marke« leta 1269. Grabežljivi in uporni plemiči so prejeli po zasluženju. Ljudstvo mu je bilo za to hvaležno. Mnogi zgodopisci ga zaradi njegove stroge odločnosti imenujejo samosilnika in krvoločneža. Vse, kar so zapisali »o velikih mukah viteških nasilnikov« poznejši zgodovinarji, je pretirano. Vse to je zašlo med ljudstvo in tam so se rodile one grozotne pripovedke, ki pa pričajo le to, da je Otakar nastopal strogo in brezobzirno. Roparjelno viteštvo in druga plemiška gospoda ni marala za Otakarjevo strogo vlado, ki je branila zidati roparska gnezda na strmih skalah, napadati popotnike, pustošiti cerkve in vasi. Zato je nemško plemstvo naših dežel komaj čakalo trenutka, da dobi drugega gospodarja, ki bi mu dal več svobode.

Mnogo nemških plemenitašev je pripravljalo doma očiteno upor proti Otakarju, mnogo jih je skrivaj ušlo na dvor Rudolfa Habsburškega s pozivom, naj

Pečat Premisla Otakarja II.

prične kmalu vojsko zoper svojega nasprotnika. Tako je plemstvo pripomoglo po svoje, da je prej prišlo do nesrečne bitke na Moravskem polju, kjer je padel 26. avgusta 1278 eden največjih Slovanov. Nemško plemstvo po slovenskih deželah je bilo krivo, da ni postalo češko kraljestvo središče in jedro slovanske

velemoči, ki bi gospodovala od obal Baltiškega morja do sinje Adrije in cvetoče Lombardske ravnine.

Plemstvo pa se je varalo v svojih nadah. Novi vladar mu ni dal večje svobode. Takoj ob nastopu vlade je proglasil »deželni mir« in pod najstrožjimi kaznimi prepovedal vsako nasilnost. Koj ko so se pojavili prvi izbruhi nasilne viteške razbrzdanosti, je nastopil tudi on z vso odločnostjo in strogostjo. Več neukrotljivih vitezov je dal obglaviti in njih gradove razrušiti.

dovi moč podivjanega in upornega plemstva, ki ni bilo vladarskemu prestolu nič manj nevarno kakor cerkvi.

Najprej so bili naseljeni pri nas templjarji. V Ljubljani se omenjajo že leta 1167. Svojo hišo in cerkev so imeli v Križankah. Istočasno se prikažejo v Beli Krajini. Naselili so se v »Stari Metliki«, kate središče so bile »Tri fare«, spodaj pod današnjo Metliko ob Kolpi. Njim se pripisuje pozidava teh cerkva, ki so jih še v Valvazorjevem času imenovali

Mrtvi kralj Premisl Otakar po bitki na Moravskem polju.

Medtem ko je vlada krotila roparstvo z mečem, je delovala zoper roparsko nadlogo cerkev po svoje in ne brez očitnega uspeha.

Po slovenskih deželah so začeli rasti samostani. Redovniki so izsekavali gozde in izsuševali močvirja, ki so bila navadna skrivališča roparjev, plemenite in neplemenite krvi.

Vzajemno z vlado je cerkev delala na to, da se naselijo po naši slovenski zemlji viteški redovi. V sveti deželi so se bili dobro obnesli v bojih z neverniki in roparji, ki so napadali trume romarjev. Enako nalogo naj bi prevzeli ti redovi tudi pri nas. Pregnani in zatrti naj bi privrženca raznih krivovercev, ki so se klatili po naših krajih in netili med ljudstvom, posebno med gospodo, upornost proti vsaki oblasti, zlasti tudi proti cerkvi. Slabili in strli naj bi ti re-

»Tri templjarske cerkve«. L. 1237 se omenja v Ljubljani drugi viteški red »Nemški viteški red«. Naselili so se bili pri Treh farah in po odhodu ali izgonu templjarjev iz dežele dobili v last njih hišo in cerkve.

Valvazor (XI. 710) omenja k letu 1307, da je bilo v Ljubljani nekaj templjarjev pomorjenih. Istega leta je uprizoril francoski kralj Filip v Parizu strašno gonjo zoper templjarje. Red je bil neizmerno bogat. Kralj Filip sam jim je bil dolžan velikanske vsote zlatega denarja. Veliki mojster je kralja opozarjal, naj vrača denar redovni blagajni. Pripravljali so namreč novo križarsko vojsko. Kralj pa ni imel namena, vrniti dolg, tudi ga ni mogel, temveč je nameraval, polastiti se vsega neizmernega redovnega premoženja in bogastva. S pomočjo odpadlih redovnikov je obdolžil templjarje malikovalstva, krivoverstva in

raznih protinaravnih dejanj. Na tezalnici so l. 1307 v strašnih mukah priznali vse, kar je kralj hotel. Silil je v papeža Klemena V. (1305—1314), naj red razdruži. Papež se je obotavljal, kralj pa je, v trdni nadi, da bo njegova obveljala, razposlal poročila na vse evropske dvore, kaj se je redu dokazalo, in pozival, naj padejo po njih in jih pobijejo brez izjeme. Večina evropskih dvorov je odgovorila, da so obdolžitve neverjetne. Ponekod pa so sledili kraljevemu pozivu in sicer tam, kjer so vladale denarne zadrege. Premoženje redovno je bilo namreč proglašeno kot »brez gospodarja in izven postave«; kdor prej, ta prej. Zato so padli tudi pri nas po templjarjih, pobili vse in se polastili njih imetja. Kdo je bil med pobijavci, nam ne bo težko uganiti.

Pa še tretji viteški red nahajamo zgodaj v deželi, namreč ivanite ali maltežane. Nekateri trdijo, da so bili naseljeni na Slapu pri Vipavi že l. 1220. Z listinami se pa ta trditev ne da izpričati, pač pa naselbina v Komendi pri Kamniku. Škofijski šematizem jo navaja l. 1323; vendar pa je nekaj starejša. Arhiv malteškega reda na Dunaju hrani dve listini iz 13. stoletja. Prvo je izdal l. 1256 Henrik Ostrovhrar. Z njo popravlja krivice, katere sta delala na posestvih reda njegov oče in on sam. Z drugo, iz leta 1298, pa je odstopil redovni hiši v Komendi tri kmetije Friderik Ortenburški v povračilo za storjeno škodo.

Malteški red zasledimo že leta 1204 v okolici starega Ogleja. Tam v močvirnih gozdovih so imeli vsakovrstni roparji svoja skrivališča. Očak Volker (1204—1218) je dal zidati blizu Ogleja velik gostinjec in ga izročil v oskrbo malteškim vitezom. Izsekavali so gozde, izsuševali močvirje in dajali romarjem in trgovcem varno spremstvo. Njegov naslednik očak Bertold (1218—1251) jim je, kakor trdijo nekateri, priredil novo naselbino na Kranjskem in na Štajerskem. Naselitev je posebno podpiral avstrijski vojvoda Leopold (1194—1230), ki se je seznanil v peti križarski vojski (1217—1222) z vsemi tremi viteškimi redovi. Vsi trije so bili menda že za njegove dobe v naši deželi. Maltežani so imeli pri nas malo naselbin, več jih je bilo na jugovzhodni strani slovenske zemlje, kjer so imeli odvrčati napade Madjarov. (Dalje sledi.)

Roparski vitezi napadejo potnike.

Vrabček poje.

Vrabček poje: Čiv, čiv, čiv...
Mož me čaka sredi njiv,
v rokah metlo ima,
jezno z glavo kima.

Jaz pa lačen in ubog
se potepam naokrog
in nihčé v tej sili
mene se ne usmilil!

Je hudo... a nič ne dé! —
Če pozábili ljudje
na vseh krajih in vseh koncih
name so pri polnih loncih,

bom poprosil pa Bogá,
da mi drobno zrnce da;
saj on v svoji je modrosti
zmesil kruha vsem zadostil!

Janko Samec.

Po okrogli zemlji.

Politični pregled.

V Jugoslaviji se je v preteklih tednih vsa politika sukala krog vprašanja, kako se bo sestavila nova vlada. Jedro vsega vprašanja leži v razmerju posameznih strank do vidovdanske ustave. Hrvatje, Slovenci in bosenski muslimani so se ob volitvah jasno in nedvoumno izrekli za izpremembo ustave, česar nobena vlada prezreti ne more. Stjepan Radić, dr. Korošec in dr. Spaho so postali voditelji tega gibanja v državi. Na drugi strani pa je odločno proti izpremembi ustave demokratska stranka, dočim se radikali, najmočnejša parlamentarna stranka kot predstavitelji Srbov niso še jasno izjavili. Od njihovega končnega stališča je naposled odvisno, ali je vprašanje o izpremembi ustave že zrelo ali ne. Slovenci, Hrvatje in bosenski muslimani so na podlagi dogovorov, ki so se vršili v Zagrebu, osnovali revizionistični blok, katerega temeljni program je izprememba ustave.

Radikali, o katerih se je pričakovalo, da bodo glavni nositelji nove vlade, so imeli v Zagrebu razgovore z revizionističnim blokom. Ugotovilo se je, da je sporazum med vsemi tremi plemeni v državi potreben in da je na vseh straneh dobra volja, da se ta sporazum sklene. Ugotovilo se je, da bi bila za izvedbo tega sporazuma najbolj na mestu samoradikalna vlada, ki naj najprej popravi nekatere napake v upravi, ki so Slovence in Hrvate najbolj vznepoljile.

Kralj je res poveril sestavo vlade voditelju radikalne stranke Nikoli Pašiću, ki je prvotno skušal pritegniti demokratsko stranko. Ker se je pa ta poizkus ponesrečil, je sestavil samoradikalno vlado, katere člani so domalega isti ministri kot prej. Kot glavno nalogo si stavi vlada, rešiti uradniški zakon v zvezi z zakonom o izenačenju davkov in proračun. Zdi se tudi, da se bodo pogajanja z revizionističnim blokom, ki so se pričela v Zagrebu, nadaljevala.

16. aprila je bila otvorjena nova narodna skupščina, ki je izvolila za začasnega predsednika dr. Peleša. Izvolil se je tudi verifikacijski odbor za potrditev mandatov. Hrvatska republikanska seljačka stranka (Radićevci) ni še poslala svojih poslancev v Belgrad.

Važno v jugoslovanski politiki je tudi, da je bila te dni podpisana pogodba glede svobodne cone v solunskem pristanišču. Jugoslavija ima po tej pogodbi prost dostop v Solun in tamkaj takorekoč svoje lastno pristanišče.

Dinar, ki je sedaj že nekaj mesecev stal na isti višini, se je začel polagoma prav po malem dvigati, kar se že občuti pri cenah na debelo.

V Italiji so se vršile hude praske med fašizmom na eni strani in ljudsko stranko ter liberalno stranko na drugi strani. Te dve stranki pomenjata stalno nevarnost za moč fašizma, posebno ker se v le-tem radi raznih sumljivih elementov, ki so se iz koristolovstva vrinili med fašiste, kažejo nevarni znaki notranjega razkroja. Ljudska stranka (popolari) je imela v Turinu svoj šesti narodni kongres, ki je proti pričakovanju fašizma pokazal močno disciplino in enodušnost v načelih. Stranka poudarja, da bo slejkoprej vodila boj za svobodo v izvrševanju političnih, socialnih, verskih in kulturnih pravic, in se ostro obrača proti oboževanju države in narodnosti kot vrhovnemu načelu. Tajnik don Sturzo je ob končnem glasovanju prejel sijajno zaupnico. Mussolini je smatral turinski kongres kot ost proti fašizmu, radi česar so ministri ljudske stranke, štirje po številu, izstopili iz vlade. Baj je zahteval Mussolini, da mora ljudska stranka odstraniti don Sturzo, svojega duhovitega voditelja, česar pa stranka ni hotela izvršiti.

Podoben spor je imel Mussolini z liberalno stranko, ki je imela svoj veliki zbor v Milanu, kjer se je izrekla za ohranitev ustave, demokracije in parlamentarizma, kar so zopet čutili fašisti kot akt, naperjen proti njim, in je Mussolini pozval liberalno stranko na odgovor.

Rim je obiskal angleški kralj, ki je bil sprejet z velikimi slovesnostmi. Obiskal je tudi papeža.

Važno izpremembo bo vpeljal Mussolini v gospodarsko življenje Italije s tem, da se bodo državne železnice prepustile zasebnemu kapitalu. V tem oziru sta si fašizem in boljševizem popolna nasprotnika.

Francosko-nemški spor radi Porurja se je končno preganil z mrtve točke, dasi ni še nobenega upanja, da bi bil kmalu rešen. Nemška vlada je po vplivu socialističnih strank in na prigovarjanje angleške vlade poslala zaveznikom nov vojnoodškodninski načrt, v katerem ponuja vsega skupaj 30 milijard zlatih mark vojne odškodnine, obenem pa zahteva, da morajo Francozi Porurje zapustiti. Pripominjamo, da so Nemci še pred letom dni ponujali 132 milijard zlatih mark. Francozi in Belgijci so nemško ponudbo takoj odklonili, češ, da je niti za podlago nadaljnjih pogajanj ne morejo sprejeti. Obenem so pa zahtevali, da mo-

rajo Nemci še pred morebitnimi pogajanjmi opustiti svoj vedno hušji odpor v Porurju, kar pa so Nemci že naprej odklonili.

Razmere v Porurju postajajo za obe stranki dan za dnem nevarnejše. Francoski pritisk in nemški odpor se z vsakim dnem večata. Francozi v velikem številu izganjajo nemške družine, nalagajo ogromne denarne globe, zapirajo industrijske ravnatelje — samo veliki industrijec Krupp je dobil 15 let ječe — Nemci pa delajo s pasivno resistenco in z bombami. Francozi izjavljajo, da v nobenem slučaju ne odnehajo.

V Bolgariji so se vršile volitve v državni zbor. Z ogromno večino je zmagala vladna poljedelska stranka Stambulinskega, ki je dobila 212 poslancev, dočim cela opozicija ne šteje niti 35 poslancev. Vzrok zmage tiči v izredno srečni in uspešni politiki Stambulinskega, ki je znal v štirih povojnih letih kljub porazu državo gospodarsko silno dvigniti in ji pridobiti pri zunanjih državah tolikšnega ugleda, da je dosegla Bolgarija v vojnoodškodninskih vprašanjih in v grško-turških mirovnihi pogajanjih velike ugodnosti. Nova vlada si stavi kot dolžnost, izpremeniti ustavo, uvesti delovno dolžnost, ljudsko glasovanje in ljudsko sodstvo.

Lozanska konferenca, ki se je vlekla skozi celo jesen in se pozimi prekinila, se je 25. aprila zopet otvorila. Predmet obravnav je isti: razmerje Turčije do Grčije, Francije in Anglije. V teh mesecih, ko je konferenca bila na dopustu, so Turki, ki očitno celo Evropo vlečejo za nos, prilili novega olja na to orientsko žerjavico: z Amerikanci so sklenili na škodo Francije in Anglije silno dalekosežne gospodarske pogodbe, tako med drugimi, da se prepusti Amerikancem graditev železnice med Tihim in Sredozemskim morjem in da se Amerikancem prepusti stoođotna izraba mosulskih naftnih (petrolejskih) vrelcev. Francoze je to tako razjezilo, da so začeli v Siriji zbirati vojaštvo, kar pa najbrž ne mislijo tako resno, ker imajo v Porurju preveč opravka z Nemci.

V Rusiji se je vršil 12. kongres komunistične stranke. Svoje delo je posvetil preosnovi ruske javne uprave in kmetiškemu vprašanju. Važne so upravne izpremembe glede razdelitve države v gubernije, katerih je bilo doslej 100, od sedaj naprej jih bo samo 20. Na isti način se je znatno znižalo število podrejenih edinic. Na ta način se bo uprava tudi znatno pocenila. Vse gubernije se vodijo popolnoma avtonomno.

Geografske drobtine.

Največja biblioteka sveta. Največja knjižnica na svetu je postala sedaj vatikanska, ker so združili po sklepu ministrskega sveta z njo slavno biblioteko Chigi. Knjig samih, po številu namreč, imajo druge knjižnice več, zlasti londonska in pariška, a rokopisov ne — Knjižnica Chigi se nahaja v enako imenovani palači, ki jo je sezidal papež Aleksander VII. (1655—1667). Knjižnico je zbirala patricijska rodovina Chigi. To darilo Vatikanu je tembolj pomembno, ker je prvo darilo italijanske vlade. Sedaj bodo napravili pri vatikanski biblioteki tudi razne oddelke za tuje literature; eno so že in sicer irsko. Tudi Brazilija in Chile hočeta svoj lasten oddelek.

Letalo z najmanjšim motorjem. Aprila meseca so napravili na Angleškem poskuse z letalom, ki ga je naročilo zrakoplovno ministrstvo. Letalo ima motor s samo 3 1/2 konjske moči, to se pravi najmanjši motor, kar so jih dosedaj pri kakem letalu uporabili. Tehta pa

letalo samo 170 kilogramov in vozi z brzino 80 kilometrov na uro. Stane samo 125 funtov šterlingov, torej toliko kakor motorno kolo, za Angleže smešno nizka vsota. Tako bomo kmalu letali k maši, v šolo, na obiske, v tovarne, na izlete itd.

Velikanska naprava namakanja v Ameriki. V ameriški državi Washington (izgovori: uošingtn) delajo napravo za namakanje, ki bo imela kar največji obseg. Ob reki Columbia na meji proti Kanadi je 800.000 hektarov velik prostor, rodoviten sicer, a je premalo padavine. Namakanje tega velikega prostora — 800.000 hektarov je malo manj kakor prejšnja Kranjska — je eno največjih podjetij sveta; načrt je napravil zgraditelj panamskega prekopa Goethals. Vodo bodo dobili iz snega in studencev Skalnega gorovja, oddaljenega 360 kilometrov, torej petkrat tako daleč, kakor je od Ljubljane do Trsta po zraku. Od tam prihajajoči potoki in reke tečejo v 400 km² veliko jezero, ki so ga napravili za nabiralnik vode. Od tod gre voda v osmih napeljavah šestdeset kilometrov daleč do prostora namakanja. Ker pa še vse to ne bo dosti, bodo porabili za sedem mesecev v letu še neko drugo reko. Namočilni prekopi bodo imeli skupno dolžino 16.000 kilometrov, stroški na šest let proračunjenega dela bodo znašali 250 milijonov dolarjev, vsakoletni vzdrževalni stroški 850.000 dolarjev. Država računa, da bo dobila ta denar nazaj, ker bo dala rodovitni svet v najem.

Dr. V. š.

Landarska jama. Danes, ko nas dobršen del Slovencev živi v drugi državi, je zanimanje za beneške Slovence v splošnem precej ponehalo. Če so prej živeli življenje sami zase, ga danes živijo še tembolj; le redko kdo zaide mednje, ki že dolgo vrsto let živijo pod Italijo in so užili vso drugačno državno in narodno vzgojo kot mi.

In vendar je zanimivo to ljudstvo, ki je še vedno slovensko, in zanimiva deželica, ki je kot raj, znamenita še posebno po svoji zgodovini. Mnogo hrani še neodkrita. Če bi jo hotel opisati, bi narastel spis v knjigo. To pot me zanima le ena zanimivost: landarska jama.

Peljal sem se iz naše nove videmske prestolice s polževim vlakom proti severu, načudil se čedadski slovenščini, ki jo mnogo slišiš posebno ob semenjih dneh, stopil

Št. Peter Slovenceev v slovenski Benečiji.

sem na cesto skozi slovenska vrata, mimo svetega Kvirina. Pozdravil me je podrti grad Grumperk z brda, Marija na Stari gori, Št. Lenart in Št. Peter. Obšel sem Torčet in Bijače in nekje — bolje da ne povem kje — sem našel v pol ure dobrega prijatelja, ki mi ni ponudil le jedi in pijače, ampak tudi svoj čas in dobro voljo, da si ogledava čudo landarske jame.

Landar je vasica, ki sloni s cerkvijo v hribu kot pravo orlovo gnezdo; zdi se zdaleč, da sloni hiša na hiši in če ena pade se podero vse. Hiše so stare, zidane na poseben način, ki so ga dolinci le malokje ohranili.

Bile so prve popoldanske ure, ko sva prišla s prijateljem, ki je kaplan v eni bližnjih slovenskih vasi, v vas. Vstopila sva v precej prostorno župnišče oziroma kaplanijo in vprašala po kaplanu. Bil je v cerkvi. Imel je krščanski nauk z otroki. Stopila sva v precej obširno hišo božjo, svetlo in lepo pobeljeno, poslikan ima samo strop. Škoda da je slika zelo diletantski posnetek. Cerkev je bila namreč pogorela, a farani so naglo zbrali sami denar za popravo; hram božji stoji lepši kot poprej. Sivolasi kaplan je stal med otroki, ki so bili glasni, kot je na jugu navada.

Od cerkve sva krenila navkreber proti landarski jami. Dobrih deset minut hoda je. Pot je spočetka kolo-voz, ki se pa bolj in bolj spreminja v stezo, tembolj ko pade svet strmo v nižavo in raste nad teboj živa stena. Nad stezo je zid, ki se vleče visok niz poti do konca. Kdor je na njem, ta kraljuje nad potjo, ki pelje do jame, in nad strmino, ki je pod potjo. Vrhni kamni štrle v presledkih po par metrov za par pedi iz zidu in so preluknjani. V te luknje so v prejšnjih časih zabijali kole in nasadili ograjo, ki je čuvala, da branitelji niso padli z zidu; obenem je služila tudi za skrivališče. Na posamezne oddelke tega zidu vodijo ozke kamenite stopnice. Na njih so čakali pradedje beneških Slovencev napada sovražnikov, ki so ga vselej hrabro odbili.

Danes obraščata te zidove grmovje in pozabnost. Izza malega ovinka se ti naenkrat prikaže landarska jama. Pravzaprav jame niti ne vidiš. V sredi navpične stene se prikaže zidovje, prilepljeno na živo skalo kot lastovičje gnezdo. Do jame vodijo stopnice, precej široke, iz klesane kamna. Sto in petnajst jih je. Kakor ogromna Jakopova lestvica se dvigajo v čelo hriba, ki se zdi, da se sklanja nad tebe in grozi, da se prekucne v dolino.

Na deloma popravljenih stopnicah sem iskal letnico 1007, ki jo omenja Simon Rutar v svoji knjigi »Beneška Slovenija«. Letnico je težko razbrati. Pač pa sem zapazil črke, napis, iz katerega se da razbrati, da je delal omenjene stopnice neki Matija Komatic, tedaj domačin. Podobni priimki se v beneški Sloveniji še dobé.

Na vrhu stopnic je vhod skozi vrata v nekako vežo. Iz te veže se odpre pogled v naravno jamo, v nekak podolgast predor, ki se vleče v sredino hriba, izprani strugi podoben, po katerem teče voda in lije v slapu po steni v globočino. Tistikrat voda ni tekla. Bila je suša.

Iz te veže sva prišla izpod oboka po par stopnicah na obzidano teraso, s katere se odpira lep razgled v dolino, v vas Bijače in na pogorje Kolovrata. Ta terasa je znamenita. Ljudska bajka jo je ovenčala z marsikatero dogodbo. S te terase je vrgla čedadka kraljica zadnja merico žita med oblegajoče jo Hune, da jih je prevarala, češ, da ima živeža še dovolj, in so odšli. Drugi imenujejo drugo ime kraljice in niti sovražniki niso bili Huni in kraljičin dar ni bil pšenica. Glede bistva so si vse bajke edine. Ne ena, na stotine pripovedk prepleta zgodovino te jame, ki ni nikjer zapisana in gre v ljudstvu od ust do ust. Kdo bi jo mogel oteti?

Na tej terasi je iz žive skale vsekane steber, ki podpira steno, ki se boči nad njim. Zraven je starodavna peč, v kateri so obleganci pekli kruh, v hribu se najdejo še sledovi ročnih mlinov.

Treba je kreniti še nekoliko navzgor, par stopnic samo, in stojiš ob vhodu v votlino samo. Nad glavno votlino je visel zvon. Tega ni več. Ob vhodu je kamenita

Landarska jama.

posoda za blagoslovljeno vodo. Zakaj prednji široki, z živo skalo obokani del hriba je cerkev, ki ima kropilne kamene ob obeh vhodih, iz vnanjega sveta in iz votline, ki sega daleč v sredino hriba, kako daleč, tega niti ne vemo. Pripovedujejo pa, da je treba čez mostove, zakaj pod teboj žubori in šumi hudournik, ki se izteka pod cerkvenim tlakom in pada v nižavo. Kadar so bili ljudje v dneh kake nevarnosti skriti v sredini hriba, so prihajali k maši z one strani in so zopet odhajali v ono smer.

Cerkev je najpreprostejša. Obok je naraven iz žive skale vsekane, stene so iz žive skale, tlak je kamenit. Edina oprava je star oltar Matere božje, poslikana prižnica in dvoje spovednic. Na skalo je naslikan Veronikin prt z roko preprostega mojstra. Vendar je pogled v ta sicer zapuščen hram božji veličasten. Čudno vpliva na človeka, ko vidi, kako zija zadaj za oltarjem ogromna črna votlina v praznino hriba in hudournik šumi pod teboj.

Ob vhodu na desno se nahaja zidana kapelica svetega Ivana. Ob kapelici je en korak široka in dva koraka dolga zakristija. Ob hudih dneh je bila ta zakristija tudi stanovanje duhovnikovo. Oltar sv. Ivana je zelo star. Zgodovinar Rutar ga imenuje »čudno baročnega«. Res podobnega še nisem videl. Zgodovinar Rutar omenja tudi ploščo z napisom, ki pokriva kosti l. 720 umrlega učitelja Feliksa. Plošča je še bila vedno na mestu, kosti so ležale raztresene v odprtini.

Nad vhodom v kapelico in na baročnem oltarju sem videl vse polno posušenih lipovih vej. Prebivalstvo daleč okrog se drži lepe navade, da prinese ob »shodu« svetega Ivana lipovih vej, s katerimi okrasijo vso cerkev. Kdo bi mogel zatajiti, da so to Slovani.

Prebivalstvo daleč naokrog landarsko jamo zelo spoštuje. Polno pripovedk je spletlo. Saj ni čuda, ko je pa bilo njih življenje tesno zvezano s tem zatočiščem, ki jim je dalo varnega zavetja skozi vso zgodovino pred vsemi sovražnimi napadi. Bil je ta kraj varnejši kot najtrdnejši grad. Celo ob prelomu Nemcev pri Kobaridu se je ves Landar zatekel vanjo.

Počasi sva se poslovila od jame in odšla v vas, obnavlja zanimivo in pestro zgodovino tega ljudstva. Ko sva stopila v župnišče, naju je visoki lepostasi, a sivolasi kaplan že pričakoval. V tistem lepem kotu za ognjiščem, ki jih imajo samo naši najjužnejši kraji, štirioglatem nizkem prostoru, kjer ti gori ob nogah ogenj, smo sedeli na nizki klopici skoraj na tleh in si postali v par hipih najboljši znanci. Pili smo vino, domač pridelek, in govorili o narodu... To so besede, ki so meso in kri in ne fraza. Če se je kdo v besnem življenju postaral v duhovnjiki in govori tako lépo, da bi ga moral radi tople ljubezni, ki je v njem, spoštovati vsak tujec, je čudovit mož, vreden spomina.

Solnce je zatonilo, ko sem se poslavljaj od Landarja in tovarišije. Lepe vasice so žarele v večernem solncu in ni me bilo strah zanje, še zdavnaj ne.

Orožje polarnih narodov.

Po Byhanu. — V. Šarabon.

Med orožjem in orodjem ni natančne meje; zelo sta si sorodni in šele z razvojem kulture sta se ločili. Saj vidimo, da služi sekira, nož i. dr. še sedaj tudi kot orožje, in bolj ko gremo v zgodovini nazaj, bližji sta si obe skupini. Polarniki so v izdelovanju nekaterih vrst orožja sčasoma dosegli veliko dovršenost; saj jih narava kar sili k temu. Manj so pa napredovali prebivalci v notranjih delih Sibirije kakor oni ob obali, posebno pa še Eskimi; njih loki, kopja, puščice in metalne deske so popolni.

Orožje delijo po namenu, cilju in učinku v tri dele: 1. napadalno in branilno orožje, 2. orožje za blizu in za daleč, 3. orožje, s katerim udarjajo, in orožje, s katerim suvajo ali zabadajo. Polarno orožje je skoro izključno napadalno, branilnega je prav malo, tako ob Beringovem morju oklep, šlem in ščit.

Najnavadnejše orožje za boj od blizu je nož ali bodalo, priostreno spredaj ali pa tudi ob straneh. Aleutski noži so bili koščeni, noži Čukčev iz kamna. Itelmi so imeli nože iz jelenovih ali kitovih kosti, pa tudi iz jaspisa ali rjavkastega gorskega kristala. Eskimi imajo več vrst nožev, kakršen je pač namen; poseben nož imajo na primer za to, da zvrtajo luknje v kože ubitega tulnja, v katere vtaknejo koščene konce vlačilne vrvice. Evropska kultura je pa vse to izrinila, sedaj imajo naše tovarniško blago ali pa si delajo nože sami iz železa.

S temi noži ne smemo zamenjati onih, ki jih rabijo posebno ženske in ki služijo izključno le gospodarskim namenom; v celi dolžini so vdelani ali vloženi v kost ali les in le ozka klina gleda ven. Sem spada poleg številnih strgulj tudi koščeni nož, ki ga rabijo Eskimi za oddrgnjenje ledu od kajaka.

Najnavadnejše udarno orožje, kij ali bat, pa tam gori ni bilo v rabi; omenijo ga samo enkrat na Aleutih. Sekira ni služila nikjer kot orožje, povsod le kot orodje. Lesene

sablje so imeli pa Tunguzi, kadar so reševali častne zadeve.

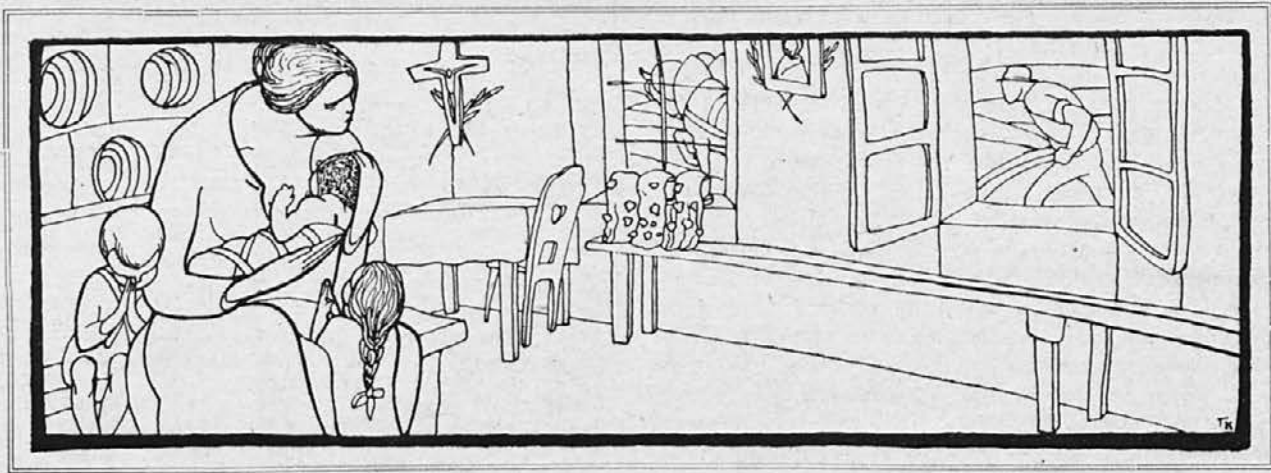
Prehod od noža do kopja tvori oni dolgi nož Eskimov, s katerim so ubili tulnja; ima 20 centimetrov dolgo koščeno klino in 1 meter 25 centimetrov dolg držaj. Da je kopje nastalo iz noža, priča tudi navada Tunguzov, ki rabijo medvedje kopje kot orodje za vse, kot sekiro, nož itd. Konice kopij so bile prej iz kosti ali kamna, sedaj so iz železa. Čukči in Korjeki rabijo sulice, kojih osti narejajo ruski in lamutski kovači. Obrežniki Beringovega morja rabijo kopje predvsem za to, da ubijejo morske sesavce; najprvo jih harpunirajo, potem pa zabodejo. Eskimi imajo na razpolago le manjvreden naplavljen les, nič pripraven za držaj ali toporišče, in zato so si pomagali na prav bistroutmen način, da se držaj večkrat ne zlomi. Med konico in držaj vstavijo vmesni ali srednji del iz mrozeve zobovine, ki poveča prožnost kopja; s slabšimi takimi sulicami gredo nad mroža, z močnejšimi pa nad kita. Tudi pri ribjem lovu uporabljajo sulico, ki so jo temu primerno prikrojili. Če kopje ni pretežko in predolgo, je pripravno tudi za rabo na daleč, kakor n. pr. volčje kopje Laponcev. Aleuti so imeli za lov posebna metalna kopja, ki so jih pobarvali z mastnimi rdečimi ali črnimi prstenimi barvami.

Pravih bojnih kopij ali sulic nima menda noben severni narod; četudi uporabijo včasih kopja tudi v boju, so v bistvu prikrojena le lovu; za ta lov tako, za drugi drugače. V diferenciranju ali razlikovanju kopij so najnaprednejši Eskimi. Za ptičji lov uporabljajo n. pr. Eskimi Grenlandije in Baffinove dežele štiri čevlje dolga kopja z železnim rogljem ali zobom na koncu, drugi Eskimi kopja z dvema neenako dolgima konicama in opremljena z dvojnimi zalustmi. Da je plen varen, tudi če ost ob perju zdrkne, imajo kopja Alaskancev in Čukčev v težišču držaja še tri roglje z dvojnimi zalustmi.

Polarniki notranjih pokrajin mečejo kopje z roko, obrežniki imajo pa pripravo, s katero vržejo harpuno in razne puščice trikrat do štirikrat tako daleč kakor z roko. Ta priprava je znana tudi na otokih južnega Pacifika in v Ameriki in se imenuje metalni les ali metalna deska. Napravljena je po načelu frače, deluje kakor vzvod in ojači vzletno silo kopja. Da kopje pri metanju ne zdrkne z deske, je na koncu deske nekak jezik ali čep, ki ga drži, ali pa vtaknejo čep ob kopju v metalno desko. Eskimi, Čukči, Korjeki in Aleuti imajo šest vrst metalnih desk. Opisovali jih ne bomo, ker nimamo pripravnih slik. Mislimo si v načelu takole: namesto da bi vrgel z roko, vzamem neki les, v katerega vtaknem nož ali kopje ali karkoli hočem zagnati, zavrtim se, zavihtim les, in dotično orožje zleti z mogočnim vzletom v zrak. Najsrajnejša azijskoevropska naroda, Čukči in Laponci, imata nekaj načelno podobnega, a bolj enostavnega, pračo ali fračo; z njo mečejo kamne, kakor otroci pri nas. Laponci jo rabijo na volčjem lovu, Čukči pa lovijo z njo ptice in manjše sesavce. Prača Čukčev obstoji iz kosa usnja in dveh jermenov, od katerih enega pri metanju spuščajo. Če pa pritrdijo kamen na jermen in oboje skupaj vržejo, imajo metalno kroglo oziroma, kakor pravijo v Južni Ameriki, bolo. Da tem lažje zadenejo, zvežejo več krogel skupaj. Čukč in zahodni Eskimo lovita ptice s koščeniimi bolami; zvite jih imata okoli čela, da so takoj pri rokah.

(Dalje prihodnjč.)

Gospodar in gospodinja.

Povrtno delo v juniju.

V sadovnjaku. Ni sicer navada, da bi junija meseca kaj prida hodili po sadovnjaku, dasi bi bilo večkrat jako potrebno in koristno. Sadno drevje v tem mesecu najbolj raste, prav tako pa se njegovi sovražniki naglo razvijajo in če jih pustimo v nemar, lahko napravijo ogromno škodo na drevju in na mladem zarodku. Listne in krvave ušice, razni ubadarji, zavrtač, pristrigač, posebno pa škrlup in fuzikladij se v tem mesecu najbolj razpasejo.

Posebno potrebno je, da večkrat pregledamo mlajše jablane, zlasti pa tiste, ki smo jih posadili minulo pomlad. Jablane so namreč najljubša »paša« za vse omenjene in še neštete druge zajedalce. Drevo pogledjmo od tal do vrha! Divje poganjke iz korenin in debla gladko porežimo, pregostim mladikam v vrhu priščipnimo vršičke ali pa jih odrežimo, ušive vršiče pomočimo v raztopino tobačnega izvlečka, gnezda krvave ušice temeljito pomočimo s *petrolfenolom*, ki ga ima v zalogi Kmetijska družba, in na dveh, treh straneh debla prerežimo kožo od od vrha do tal! Končno še tu in tam naravnajmo kol, pritrdimo vez, populimo z drevesnega kolobarja plevel, letošnjo pomlad presajenemu drevesu dajmo vode, če je suša, in delo je končano.

Naši ljudje se navadno tako bojijo na drevesu kaj rezati, ko je zeleno, ker menda mislijo, da se sme sadno drevje obrezovati samo spomladi, preden ozeleni. Toda prav nasprotno je res. Takrat, ko drevo raste, ko se po njegovih »žilah« pretaka sok, se rane veliko laže in hitreje zacelijo, nego če ga obrežemo pozimi ali zarana spomladi. Kdor poleti večkrat obiše sadovnjak, bo imel spomladi lahko delo in veliko več uspeha s sadjarstvom, nego če se drži starih navad. Sedaj marsikaj lahko opravimo z golo roko ali ostrim nožkom, za kar bi potrebovali prihodnjo pomlad škarje ali celo žagico. Posebno velja to za pritlično sadno drevje po naših zelenjadnih vrtovih. Lepa oblika — bodisi na planem ali ob zidu — se vzgoji poleti s primernim priščipavanjem (pinciranjem) mladih vršičkov. Kar se v tem času zamudi, se ne popravi nikdar več.

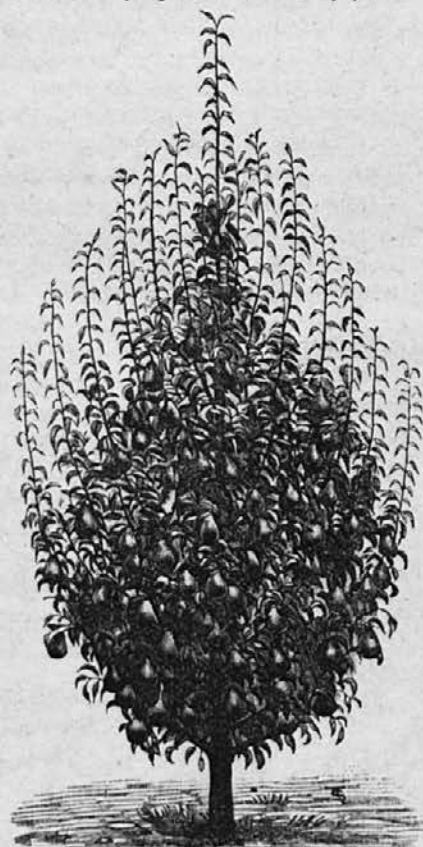
Ta mesec zori prvo sadje — češnje in jagode. Za prodaj moramo trgati češnje s peclji, sicer nimajo prave cene, naj si bodo še tako lepe.

Na vrtu. Junij je mesec zalivanja, pletve in okopavanja. Kar smo sejali in sadili, sicer raste, toda zaželeni razvoj je odvisen od vlage v zemlji in od obdelovanja. Zalivajmo s prestano vodo, ob ranih jutranjih urah, pozneje,

ko nastopi huda vročina, pa proti večeru. Mrzla studenčnica jako ovira bujno rast, nežnejše in občutljivejše rastline, kakor n. pr. kumare, fižol itd., pa naravnost zamori. Večkrat se primeri, da moramo presajati tudi ob suši. V to svrhu čez dan temeljito zalijemo pripravljeno gredico in proti večeru, ko je zemlja na površju nekoliko osehla, presajamo in takoj zopet zalijemo vsako rastlino s cevjo. Nazadnje pa popršimo vso gredico z razpršilnikom. Nekaterim zelenjadnim rastlinam (kapusnice, salata) jako dobro dē, ako jim tu-intam prilijemo (ne polivaj rastline!) z gnojnico, toda le ob dežju, ko je zemlja skozi in skozi premočena.

Vzorno vzgojena piramida spomladi.

Vzorno vzgojena bruszkova piramida v jeseni.

Pletev je le tedaj uspešna, ako porujemo plevel s koreninami vred. Posebno velja to za večletni, trajni plevel, kakor je n. pr. pirika, kozje tačke, slak, plazeča zlatica, osat, preslica itd. Zato pa plevemo najraji kmalu po dežju, ko je zemlja premočena in se dado korenine izlahka porovati. Čiste gredice so najlepše izpričevalo skrbnega

vrtnarja, kajti s temeljito pletvijo se da popolnoma zatreti ves plevel razen enoletnega, ki se zatrosi iz sosednih vrto v in njih vsako leto iznova.

Najvažnejše povrtno delo v poletnih mesecih je pa okopavanje, ki ga večkrat združimo s pletvijo. Z okopavanjem silno izdatno podpiramo rast povrtnine in jo tako-rekoč vlečemo iz zemlje. Vse vrtno rastline (zelenjad, cvetlice, pa tudi pritlično sadno drevje itd.) okopavamo po večkrat, in sicer vselej, ko je površje zemlje skorjasto in torej ne propuša zraka. Najrajši okopavamo kmalu po dežju, ko je zemlja osehla, da se ne prijema obutve in orodja. Okopavanje največ zaleže, ako se dobro presuši. Kadar pa pravkar okopano zemljo zalije dež, je delo zaman. V dežju ne smemo nikdar okopavati, ker s tem jako pokvarimo zemljo in pridelek.

Začetkom junija sejemo poletno endivijo, tudi grah, glavno salato, kolerabe in fižol še lahko sejemo za jesensko rabo. Presajamo pa še pozno zelje, karfijole, kolzrabe in rožni kapus.

Sparglje režimo najdalje do kresa. Potem jih pa temeljito pognojimo in pustimo, da poženejo steblovje. Čim bujnejše se razrastejo, tem lepši in tem obilnejši bo pridelek v prihodnji pomladi.

Vrtna pota moramo večkrat osnažiti, trajnicam in vrtnicam sproti porežimo vse ocvetelo cvetno steblovje, enoletne rastline, ki so ocvetele, porujmo in vrzimo na kompost. Skrbimo tudi na vrtu za vzoren red in snago!

V čebelnjaku. Rojenje pojenjuje in najkeseje proti koncu junija meseca bi moralo biti končano. Pameten čebelar družice združuje, tretjake pa vrača izrojencem. Ob trajno slabem vremenu je treba roje pitati, da ne prenehajo z delom. Dva tedna po zadnjem roju je izrojence pregledati, če so se matice sprašile. Ako v dveh tednih še nimajo zalege, so brez matice ali imajo pa trotovkvo. Nemudoma in z vso previdnostjo je treba dodati oprášeno matico; ako je pa tak panj zelo oslabil, ga združimo s sosednimi. Brezmatičnost se lahko opazi le prve dni potem, ko je panj ob matico. Pozneje se umiri in le zelo izkušen čebelar more spoznati, da je panj brez matice. Brezmatičnih panjev nikdar ne trpimo v čebelnjaku! Taki panji so največkrat krivi ropanja, ki je največja nadloga v čebelarstvu.

Ako je junija ugodno vreme, imajo panji s premakljivim delom, ki niso rojili, v mediščih kolikor toliko najboljšega cvetličnega medu, ki ga je treba izločiti, preden začne cveteti kostanj. Kostanjev med je grenak in bi bilo škoda, ako bi se pomešal med spomladni cvetlični med. *M. H.*

O naši prehrani.

Jedilniki za štiri osebe.

(Nadaljevanje.)

Petek.	Dnevna cena	Beljako- vina	Tolšča	Ogljik. vodani
Mesna prehrana.	Din	g	g	g
Razen obeda in večerje (zajutrek, južini)	20.76	140.—	69.50	780.—
O b e d.				
Ponadna juha:				
20 dkg kruha	1.20	14.—	2.—	100.—
2 jajci, sol, poper	4.15	12.60	10.80	—
	5.35	26.60	12.80	100.—
Fižolovi hlebčki:				
1/2 kg fižola	2.—	120.—	7.50	240.—
2 jajci	4.—	12.60	10.80	—
5 dkg moke	0.35	5.—	0.50	37.50
5 dkg drobtin	0.75	3.50	0.50	25.—
sol, čebula, peteršilj	0.20	3.—	—	20.—
10 dkg masti za pečenje	3.—	0.30	99.—	—
	10.30	144.40	118.30	322.50

	Dnevna cena	Beljako- vina	Tolšča	Ogljik. vodani
Kisla repa:	Din	g	g	g
1 kg kisle repe	2.50	15.—	—	50.—
10 dkg masti	3.—	0.30	99.—	—
10 dkg moke, sol	0.80	10.—	1.—	75.—
	6.30	25.30	100.—	125.—
Soljen krompir:				
1 kg krompirja	2.—	17.—	—	179.—
sol	0.10	—	—	—
	2.10	17.—	—	179.—
V e č e r j a.				
Zdrobovo praženje:				
1/2 kg pšen. zdroba	3.—	50.—	5.—	375.—
1/2 litra mleka	1.50	17.50	19.—	25.—
3 dkg sladkorja	0.60	—	—	30.—
5 dkg masti za pečenje	1.50	0.15	49.50	—
2 jajci, sol	4.10	12.60	10.80	—
	10.70	80.25	84.30	430.—
Povidljeva omaka:				
1/2 kg marmelade	5.—	3.—	—	300.—
5 dkg moke	0.35	5.—	0.50	37.50
3 dkg masti	0.90	0.09	29.70	—
10 dkg sladkorja	2.—	—	—	100.—
sol, cimet	0.20	—	—	—
	8.45	8.09	30.20	437.50
Celodnevno za 4 osebe	63.96	441.64	415.10	2374.—
na 1 osebo	15.99	110.41	103.78	593.50
			kalorij pa:	3850.44
Brezmesna prehrana.				
Razen obeda in večerje (zajutrek, južini)	19.60	217.—	97.—	1150.—
O b e d.				
Krompirjeva juha s prežganko:				
3/4 kg krompirja	1.50	12.75	—	134.25
10 dkg moke	0.70	10.—	1.—	75.—
8 dkg masti	2.40	0.24	79.20	—
sol, kis, poper	0.50	—	—	—
	5.10	22.99	80.20	209.25
Zabeljen fižol:				
1 kg fižola	4.—	240.—	15.—	480.—
5 dkg masti	1.50	0.15	49.50	—
sol, čebula	0.15	—	—	—
	5.65	240.15	64.50	480.—
Kislo zelje:				
1 kg kislega zelja	3.—	15.—	5.—	30.—
10 dkg moke	0.70	10.—	1.—	75.—
10 dkg masti, sol	3.10	0.30	99.—	—
	6.80	25.30	105.—	105.—
V e č e r j a.				
Prežgan močnik:				
20 dkg bele moke	1.40	20.—	2.—	150.—
1 jajce	2.—	6.30	5.40	—
sol	0.10	—	—	—
4 dkg kuh. masla	2.40	0.20	36.80	0.20
	5.90	26.50	44.20	150.20
Jabolčna čežana:				
1 kg jabolok	3.—	4.—	—	120.—
10 dkg moke	0.70	10.—	1.—	75.—
5 dkg sladkorja	1.—	—	—	50.—
1/8 litra smetane	1.—	3.38	19.13	3.88
	5.70	17.38	20.13	248.88
Celodnevno za 4 osebe	48.75	549.32	411.03	2343.33
na 1 osebo	12.19	137.33	102.76	585.83
			kalorij pa:	3918.01
Sabota.				
Mesna prehrana.				
Razen obeda in večerje (zajutrek, južini)	20.76	140.—	69.50	780.—
O b e d.				
Možganska juha:				
1/2 kg gov. možganov	3.—	50.—	45.—	—
6 dkg surovega masla	3.60	0.48	49.80	0.30
6 dkg moke	0.42	6.—	0.60	45.—
1 zemlja	0.50	3.50	0.50	25.—
sol, poper, peterš., čebula	0.50	7.50	—	50.—
	8.02	67.48	95.90	120.30

	Dnevna cena Din	Beljako- vina g	Tolšča g	Ogljik. vodani g
Goveji gulaš:				
1/2 kg govedine	5.75	73.50	17.50	—
10 dkg čebule	0.60	15.—	—	100.—
2 dkg moke	0.14	2.—	0.20	15.—
5 dkg masti	1.50	0.15	49.50	—
sol, kumin, paprika	0.40	—	—	—
	8.39	90.65	67.20	115.—
Krompir v kosih:				
2 kg krompirja	4.—	34.—	—	358.—
sol	0.10	—	—	—
	4.10	34.—	—	358.—
Večerja.				
Tirolski cmoki:				
1/2 kg kruha	3.—	35.—	5.—	250.—
1/2 litra mleka	1.50	17.50	19.—	25.—
20 dkg svinjine	7.—	52.—	32.—	—
10 dkg moke	0.70	10.—	1.—	75.—
3 jajca, sol	6.10	18.90	16.20	—
čebula, peteršilj	0.20	3.75	—	25.—
	18.50	137.15	73.20	375.—
Kislo zelje:				
3/4 kg kislega zelja	1.75	11.25	3.75	22.50
4 dkg moke	0.28	4.—	0.40	30.—
10 dkg ocirkov	2.—	2.—	80.—	—
sol, kumin	0.15	—	—	—
	4.18	17.25	84.15	52.50
Celodnevno za 4 osebe	63.95	486.53	389.95	1800.80
na 1 osebo	15.99	121.63	97.49	450.20
	kalorij pa:		3251.20	
Brezmesna prehrana.				
Razen obeda in večerje (zajutrek, južini)	19.60	217.—	97.—	1150.—
O b e d.				
Gobova juha:				
5 dkg suhih gob	1.50	17.40	0.85	17.40
3/4 kg krompirja	1.50	12.75	—	134.25
5 dkg zaseke	1.50	1.—	40.—	—
5 dkg moke	0.35	5.—	0.50	37.50
sol, poper	0.15	—	—	—
	5.—	36.15	41.35	189.15
Češpljeva kaša:				
1/2 litra kaše	2.—	45.—	18.—	306.—
1/4 kg suhih češpelj	3.—	4.75	2.—	123.25
5 dkg sladkorja, sol	1.10	—	—	50.—
5 dkg kuhanega masla	3.—	0.25	46.—	0.25
	9.10	50.—	66.—	479.50
Večerja.				
Koruzni žganci:				
1 1/4 kg koruzne moke	5.—	125.—	37.50	900.—
10 dkg zaseke, sol	3.10	2.—	80.—	—
	8.10	127.—	117.50	900.—
Špehova salata:				
salata	2.—	7.20	2.—	8.80
10 dkg zaseke, sol	3.10	2.—	80.—	—
1/4 litra kisa	0.70	0.50	—	0.75
	5.80	9.70	82.—	9.55
Celodnevno za 4 osebe	47.60	439.85	403.85	2728.20
na 1 osebo	11.90	109.96	100.96	682.05
	kalorij pa:		4186.17	
	(Konec sledi.)			

Kuharica.

Spinačna juha. Deni v kozo 5 dkg masti ali surovega masla, eno drobno zrezano čebulo in duši, da se čebula zmehča in blede zarumeni; nato prideni majhen krožnik v slani vodi prevrete in sesekljanje špinache, premešaj in pokrij, da se četrte ure duši; nato prideni polno žlico moke in še duši 5 minut. Nato zalij z 2 litroma juhe od kosti ali gorke vode in naj vre četrte ure. Preden daš juho na mizo, stresi vanjo par pesti ocvrlih jajčnih kock.

Spinačni puding. Mešaj 3 dkg masti ali masla, dva rumenjaka, dve v mleku namočeni in ne ožeti žemlji, pest kuhane in sesekljanje špinache, ščep popra, soli in sneg

dveh beljakov, vse skupaj premešaj in stresi v dobro namazan model (najbolje tak, ki ima v sredi luknjo, katero pa takrat zamaši, kadar pečeš) in ga postavi v pripravljeno nekoliko večjo kozo, napolnjeno z vročo vodo toliko, da sega do polovice modla, ki se v njem puding peče. Postavi v pečico, ki naj bo precej vroča, in peci pol ure. Pečen puding zreži na kose in ga daj kot samostojno jed nekoliko zabeljenega ali kot prikuhu na mizo. Lahko ga daš h guljaževemu krompirju.

Zmešana jajca z drobnjakom. Ubij v skledo dve jajci, prilij 3—4 žlice mrzlega mleka, osoli in prideni žličico drobno zrezanega drobnjaka, vse skupaj zlij v raztopljeno mast (za eno žlico) in dobro mešaj, da se jajca nekoliko zakrcknejo. Postavi s kruhom ali koruzno polento na mizo.

Zeliščni vsukanec. Vzemi pol litra moke, eno jajce ali za jajčno lupino vode ter zmešaj vse to s sesekljanimi zelišči (kakor peteršilj, trpotec, rman, peresce luštreka, pehtrana, mete, melise, kislice, regrata, jagodovo perje, salate, špinache, kopriv, janeža, krebujlice in drobnjaka; vsega skupaj naj bo za eno pest) vred v skledi z vilicami in še z dlanmi; te drobljanke zakuhaj v dveh litrih vrelega osoljenega krova. Kuhaj četrte ure, stresi v skledo ter zabeli z mastjo ali maslom, v katerem si zarumenila krušne drobtine (4 dkg masti in pest drobtin).

Potica iz bezgovega cvetja. Stepaj v skledi eno jajce, malo ga osoli, prideni mu za eno žlico bezgovega cvetja, narahlo zmešaj in stresi v okroglo ponev v razgreto mast, ki naj jo bo za prst visoko. Ko se potica od spodaj zarumeni, jo obrni, in ko je še na drugi strani rumena, jo postavi kot samostojno jed na mizo.

Grah s smetano. Zberi in operi 1/2 litra izluščenega graha ter ga skuhaj v slani vodi z vejico zelenega peteršilja. Kuhane ga odcedi, stresi na krožnik, ga potresi s krušnimi drobtinami in zabeli z mastjo ali surovim maslom, nato zavri par žlic kisle smetane in jo polij čez grah.

Krompirjeva salata z zelišči. Sesekljaj eno trdo kuhano jajce, eno šalotko s perjem vred, nekoliko drobnjaka, krebujlice, zelenega peteršilja, ščep popra, deni v skledo, osoli, prilij olja in kisa in stresi vse na krompir, kuhan in na listke narezan, premešaj in postavi na mizo.

Pražene češnje. Razgrej v kozi za 1/2 jajca (3—4 dkg) masti ali masla, deni noter kepico sladkorja; ko se sladkor prav malo zarumeni, pridaj dve pesti krušnih drobtin, in ko nekoliko zarumeni, stresi v kozo pol litra (brez pecelj) češenj, pokrij in jih med večkratnim mešanjem duši, da se zmehčajo, prilij nekoliko vode in vina, osladi po okusu, dodaj še košček cimeta, in ko vro še četrte ure, jih daj kot prikuhu ali k močnati jedi na mizo.

Češnjeva torta. Mešaj pet rumenjakov, 10 dkg sladkorja, drobno zrezane limonove lupine, sneg 5 beljakov, 8 dkg drobtin, namočenih v soku, ki se je pri odcejanju češnjevih koščic nacedil, prideni še za kavno žličico moke, vse narahlo premešaj, deni v pomazan tortni model in položi po vsej torti češnje brez pečka. Če pa koščic ne odstraniš, pa poškopri drobtine z eno žlico ruma. Torto peci v srednje vroči pečici. Na mizo daj potreseno s sladkorjem, gorke ali mrzlo.

Kosmetika.

Gospodarica moda, ki je ni bolj mogočne in ne bolj krute kraljice. Njej se pokorava milijarder v New Yorku in zamorec ob Kongu. Naš kmečki fant in dekle izprašujeta v trgovini, kaj je »zadnji modern«, in Bog varuj, če bi jima ponujal trgovec kaj drugačnega. S tako ruto, z blagom na rožice, na tiste križe in pise, z obleko, našito z onakimi staroverskimi krepincami, pasovi ali prameni bi

ne smela k veliki maši. Če nisi modern po obleki in po duhu, ne smeš med svet. Dr. Krek se je nekoč norčeval: »Zakaj imate ženske toliko nepotrebnih reči po obleki?« Zavrnila ga je dovtipna gospodična: »Zakaj pa imate Vi tisti gumb na rokavu?« Krek je prijel za gumb in se nasmejal: »Saj res, ne vem zakaj je, pa še med ljudi ne bi smel, da ga nimam.«

Tako je vladanje mode. Njeno kraljestvo je silno staro; iz poročil vseh časov beremo o njenem delovanju. Ko še ni bilo modnih časopisov, je hitel brodar preko morij in jezer, prinašal in odnašal na trgovišča tkanino, dišave, zdravila, posodo in lišp. Razlagal je trgovcem: »Tako se nosijo, tole rabijo zdaj v tem in tem prekmorskem mestu.« Kramar si je naložil tovor in lezel preko gora; potrkal je na vrata kmečke hiše, klical je pred graščinsko brano, stopil je skozi mestna vrata. In povsod so ga radi sprejeli — nosilca čudovitih novic in novosti. In on je ponavljal in razlagal, kaka šega je zdaj v tem in onem mestu.

Človekova želja po lepoti je močna opora kraljice mode. Kdo pa je lep, če ni modern? In če je tisto »moderno« še tako neprimerno, če ti popači telo kakor sedlo in napihnjeni rokavi pred tridesetimi leti, če ti zavije v najhujši vročini vrat do ušes ali ga razgali v ostrem mrazu do pasu, če te sili, da zdaj pobiraš z dolgim krilom blato in prah, drugič pa kažeš kolena — je vseeno: moda je! In strašno se boš zamerila šivilji, če ji boš rekla: »Ne maram po sedanji modi.« Pomilovalen nasmeh je najmanjše zlo, ki te zadene. In če ji naročaš še tako odločno, zaman, ona naredi obleko, kakor ji veleva moda, njena gospodarica. Ob času preizrazitih mod slišimo večkrat tožbo: »Nisem ji tako naročila! Poglejte, kako sem smešna!« — Je pač malo šivilj, ki znajo spojiti osebo in njene razmere z modo. Šivilja, krojač morata biti umetnika, saj »delata človeka«. S finim čutom se morata ozirati na starost, velikost, hojo, barvo las, obliko nog in rok svojih naročnikov. Nekaj poklonov modí, nekaj osebi — pa bo vse prav. Saj se ne sme posameznik strogo ločiti v noši od drugih ljudi — sme se le narodna noša, ki je pa ne moreš vselej obleči.

Rekli smo že, da je prvotni namen obleke pokrivanje in varovanje. Človeška narava pa čuti potrebo, da ga obleka povzdigne, da ga pokaže kot bolj popolnega kakor je sam na sebi. Kako čuti človek, da ga obleka povzdigne, so dokazali divjaki, ki segajo tako radi po evropski obleki, kakor hitro se ž njo seznanijo. Dokaz so tudi bogata oblačila kraljev in imenitnikov starih časov. Dolgi plašči, vložke, vdeleno zlato in dragulji, visoka pokrivala so označevala kralja; kdo bi ga spoznal, da je kralj, ako bi se pokazal v raševini? Indijanski glavar si vtakne peresa v lase, si obesi kožo na hrbet, skalpe sovražnikov in orožje si pripne za pas, pobarva si telo in obraz, da obudi večje spoštovanje in zanimanje. Vse čipke in čopi, gumbi in koralde, perje in krzno domačih in tujih živali, žive in narejene cvetlice, trakovi, pasovi, zavratnice iz steklenih in pravih biserov, ves lesk draguljev, kostumi, livreje, redovi, uniforme, dekoracije — vse naj povzdigne človeško zunanjost, naj pokaže, kako stopnjo zavzema dotičnik med ljudmi. Bili so časi, ko je zahtevala moda, da je bil imeniten človek skoraj ves pokrit in zavit od dragotin. Tako ruske kneginje. Turgenjev se norčuje: »Od spredaj ni videti rdečega lica, od zadaj ne belega vratu.« V srednjem veku so se razločevali stanovi po oblekah; bilo je strogo določeno, kake našive in kake trakove sme imeti rokodelci, da se razloči od plemiča. Tudi na ljubljanski magistrat so prihajale tožbe, da nosijo že pomočniki srebrne našive, češ, da je vse tako željno postavljanja.

Vsaka moda nosi znak svojega časa, ne navadna, prevratna moda nastane v času velikih prekucij, kakor se je pokazalo v Parizu za prve revolucije. Takrat je bila v modi razgaljenost žensk, dočim so si moški zavijali vrat do ušes. Zenska se je hotela otresti utesnitve duha in telesa, nekatere pregoreče so se pokazale na ulici precej podobne Evi v raji, kar je bilo tudi svobodomiselnim Parizanom odveč; nagnali so jih s kameni. Napoleonova doba je prinesla modo, ki jo še vidimo na slikah iz začetka 19. stoletja; saj je kraljevala s Francozi tudi francoska moda pri nas.

Sploh pa je imela in ima še moda v Parizu svoj prestol. Pariz zapove, svet se pokori. Angleška moda se sicer tudi uveljavlja; odkar se je razrastel svet milijarderjev v Ameriko, poznamo tudi ameriško modo. Toda glavno besedo ima le še Pariz. Francoski »chic« se le ne da primerjati ničemu drugemu. Francozinja si napravi tudi preprosto obleko tako, da je lepa, dočim gleda Angležinja bolj na dobro blago in na praktično obliko. Življenje lepih Francozinj je burno; one, ki hočejo vladati po zabavah, se hitro starajo in zato segajo po barvilih in nadomestilih, ki naj skrijejo svetu propadanje njih lepote. Zato se ne izdeluje nikjer toliko lepotilnih sredstev kakor na Francoskem. Že za raznih kraljev Ludovikov so prihajala ta sredstva od tam in so prišla na vse evropske sejme in v vsa mesta. In danes ni prav nič drugače. In če že imamo kaj domačih lepotilnih izdelkov, morajo ti imeti vsaj francoski napis, sicer ni uspeha. Kraljica moda tako veleva.

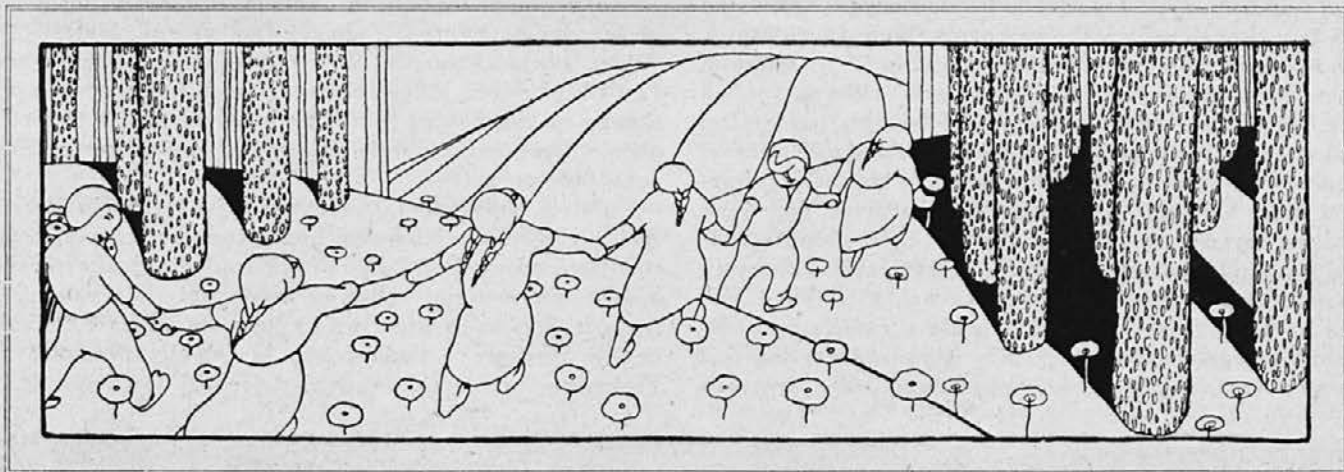
Kako nastane nova moda? Včasih čisto slučajno. Kralj Edvard si je nekoč zavihal hlače, ko je bilo v parku mokro, in kmalu je nosil ves London zavihane hlače. Španska dvorna gospa je pomotoma vzela v gledališče rokavice različnih barv: eno belo, drugo rumenkasto. Vsa obupana je bila. Pa jo potolaži njena pretkana služabnica: »Gospa, kar pogumno na roke z njimi!« Drugi večer je že vse imenitno ženstvo imelo rokavice za vsako roko drugačne barve. Napoleonove škornje je posnemala vsa Evropa, celo duhovščino je moda prisilila v »kanone«.

Splošno pa uvajajo zdaj nove mode velike svetovne trgovine z narejenimi oblekami, takozvani magacini des robes. Tam imajo svoje inženirje, na katere pri načrtih za novo modo gotovo vpliva ozir na zdravstvo (higijena), sodobna umetnost, še bolj pa pohlep po novi izvirnosti, naj je tudi neokusna. Ti narišejo in izdelujejo kalupe, krojači, šivilje zaupnice preizkušajo in dogotovijo novost. Na glavni promenadi velikih mest se pokaže eleganten gospod, gospa, v novem kroju. Vse jih občuduje, poizveduje — kupuje. Tako je uvedena nova oblika obleke in gre po svetu, dokler ne postavi drug magacin des robes kaj novejšega. In oni gospod in gospa, ki sta uvela novo modo, sta plačana »manekina« (živi lutki). Za to dobro plačano službo je treba lepega života in elegantnega nastopa. Manekin se pokaže tudi v operi in v drugih zabaviščih.

Slika uvedene novosti pride potem v modne liste z natančnim popisom barve in obšivov vzorčne obleke. Tako pridejo v modo tudi klobuki, obutev in oblike draguljev, zapestnic.

Moda se loti tudi barve las. Zdaj si mora modna dama prebarvati lase, da so plavi, drugič, da so rdeči. Tudi k vsaki obleki drugače. Lani in letos so baje moderni beli lasje in mlad obraz. Praktično za naš čas vojne groze, ki je pobelil toliko mladih glav. Barvali so si pa lase že v starem Rimu po modi. Črnolase Rimljanke so si zaželele plavih las suženj, ki so jih dobivale iz daljne Panonije.

Lea Fatur.

Pisano polje.

Naše Prekmurje.

Dr. M. Slavič.

Uvod.

Razmejitvena komisija. O prekmurskih Slovencih se je do sedaj malo pisalo. Razen par člankov Božidara Raiča in Antona Trstenjaka ter kratke črtice v Glaserjevi Zgodovini slov. slovstva nismo do najnovejšega časa ničesar mogli o njih čitati. Avstrijske šolske knjige se niso smele veliko pečati z narodi ogrske države; zato v šolskih knjigah nismo ničesar našli o tej vejici slovenskega naroda. Ker so spadali pod ogrsko državo in ogrsko škofijo ter niso imeli nikake narodne ali prosvetne organizacije, so izginili širši javnosti sploh izpred oči. Le pazni čitatelj koledarja Družbe sv. Mohorja je mogel leto za letom med Mohorjani najti tudi prekmurske Slovence. Šele z razsulom svetovne vojne so stopili Prekmurci z našimi koroškimi in primorskimi brati v ospredje slovenske pozornosti, kakor smo se kot Jugoslovani začeli tudi bolj zanimati za naše hrvatsko-srbske brate v bivši Ogrski, ki bivajo v Baranji, Bački in Banatu.

V svoji knjižici »Prekmurje« sem nanizal važnejše zgodovinske, krajepisne in kulturne podatke s posebnim ozirom na vlogo, ki jo je imelo Prekmurje na mirovni konferenci v Parizu, ter dodal razvoj prekmurskih razmer v prvih dveh letih slovenske-jugoslovanske uprave, od 12. avgusta 1919 do 12. avgusta 1921. V naslednjem hočem podati zopet nekaj črtic o prekmurskih Slovencih s posebnim ozirom na delo razmejitvene komisije v Prekmurju, ki je začela delovati šele koncem avgusta 1921. Prekmurje na mirovni konferenci v Parizu in pred mednarodno razmejitveno komisijo na domačih tleh je zgodovinski dogodek, ki je vreden, da se ohrani s svojimi važnejšimi momenti naši zgodovini.

Tri reči, ki nas bodo večkrat srečavale, naj bodo takoj v začetku omenjene.

Razmejitvena komisija je imela v smislu mirovne konference v Parizu nalogo, da po ratifikaciji mirovne pogodbe določi in zaznamuje meje v terenu (na ozemlju). Načelniki delegacij posameznih držav so bili vojaki. Anglijo je zastopal podpolkovnik Cree (izg. Kri), ki je bil predsednik razmejitvene komisije. Visok, prijazen, a odločen mož, stopajoč z dolgimi koraki, se je zavedal, da zastopa Veliko Britanijo. Pred tem delom je bil v raz-

mejitveni komisiji na Poljskem, kjer se je naučil k angleščini in francoščini še nemški jezik. Francoski zastopnik je bil podpolkovnik Marminia, vesel gospod, ki je svojo nalogo opravljal jako vestno. Ta je bil kot francoski častnik na solunski fronti in je prišel s francoskimi vojaki do Banata. Pri tem se je naučil toliko srbski, da je za silo lahko občeval z ljudmi ter pri razmejitvenem delu razumel izjave prekmurskih Slovencev, kar nam je večkrat za jugoslovansko stališče prav prišlo. Za Italijo je načeloval komisiji polkovnik Valvasori, eleganten gospod, ki je imel svoj italijanski državni avto, da ne bi bil navezan na naše ali ogrske avtomobile. Japonski komisar je bil podpolkovnik Janagava, vljuden možek, ki je častno zastopal svojo močno državo. Znal je poleg japonščine samo še angleški. Zato je imel s seboj tolmača, francoskega zrakovplovca, z imenom Martel. Ta mu je tolmačil razprave, ki so se vršile v francoskem jeziku, v angleščino. Njegov japonski tajnik pa je prepisaval iz angleščine vse razprave v japonščino ter redno pošiljal obvestila svoji japonski domovini. Tako je morebiti v japonskem državnem arhivu bolj natančno ko v jugoslovanskem popisano vse, kar je delala razmejitvena komisija in kar so ji izpovedali prekmurski možaki. Ti zastopniki štirih velesil so bili torej kovači obmejne usode v Prekmurju skupno z načelnikom obeh »interesiranih« držav, kakor so rekli v diplomat-

Varaždin.

× Palača velikega župana, kjer je zborovala razmejitvena komisija za Prekmurje.

skem jeziku, namreč Jugoslavije in Madžarske. Kraljevino SHS je zastopal artilerijski polkovnik Vojin Čolak-Antić, jako nadarjen, oprezen in hraber vojak, ki je prišel preko Albanije od solunske fronte nazaj do Oršove, potem skoz Vojvodino v Baranjo, kjer je bil tri leta, ter končno delal meje v Prekmurju, na najsevernejši točki naše države. Tehnično delo pri določevanju mejnikov je vodil Dalmatincec major Goldoni, ki je med vojno kot avstrijski vojak delal na ozemlju po Srbiji zemljevide za avstrijski generalni štab. Madžarski delegaciji je načeloval polkovnik Vassel, noseč na prsih polno odlikovanj, ki si jih je priboril na soški fronti, kjer sta si stala z omenjenim italijanskim delegatom Valvasorijem v istem soškem sektorju kot sovražnika nasproti, zdaj pa sedela kakor prijatelja

glavar v Murski Soboti, in ekonomski ekspert Posfaj, ki se je prej bojda pisal Poljak. Oba zadnja, Sinkovič in Pošfaj, sta prekmurska Slovenca, rojena v Bakovcih, v vasi tik ob Muri, katere občinsko imetje sega v majhnem obsegu na desni breg Mure, na katerem meji s štajersko občino Bučočovci, kjer je železniška postaja proge Radgona—Ljutomer.

Potem bodo večkrat omenjeni spisi Meliča in Mikola. Naša delegacija pri mirovni konferenci, oziroma njen narodopisni odsek, je izdala o Prekmurju v francoskem jeziku kratko informativno knjižico z naslovom »Le Prekmurje« (La question du Prekmurje itd.) Nato sta izdala S. Mikola, licejski profesor v Budimpešti, ki je bil izvedenec za Prekmurje pri ogrski mirovni delegaciji v Parizu, in J.

Komisija za meje med Avstrijo in Jugoslavijo s sedežem v Mariboru, ki je določila del prekmurske meje od Radgona do tromeje med Avstrijo, Ogrsko in Jugoslavijo.

Od leve na desno: Japonski major Nagamochi, francoski major JoCARD, angleški polkovnik in predsednik komisije Craven, italijanski major Calma. Jugoslovani: nadgeometer Götzl, major Verhunc, major Plec, major Baneković, general Plivelić, delegat univ. profesor dr. Pitamic. Avstrijci: podpolkovnik Steyrer, delegat baron Haustein, inženir Martinz.

skupaj pri isti zeleni mizi. Zapisnik pa je vodil tajnik vse komisije, francoski kapetan De Saint Serin, mlad častnik, izredno finih francoskih manir. Zanimivo je bila sestavljena ogrska delegacija, ki je bila dodeljena polkovniku Vasselu. Razen njegovega namestnika majorja Hadfyja in juridično-diplomatskega svetovalca barona Vesta je imel samo ljudi s slovanskimi imeni. To sta bila civilista Zelovich in Bobek, potem stotnik Grivichich, sin znanega hrvatskega generala Grivičiča, in poročnik Berkovich ter administrativni izvedenec Sinkovich, bivši ogrski okrajni

Melich, univ. profesor v Budimpešti in član ogrske akademije znanosti, knjižico z naslovom: *Quelques remarques sur la brochure intitulée: «La question du Prekmurje étudiée et présentée par M. Slavič»* Par J. Melich et S. Mikola, Budapest, Imprimerie Hornyánsky, 1919 (8°, 15 strani). Melič in Mikola sta prekmurska Slovenca iz goričanskega Prekmurja. Njuno knjižico je predložila ogrska delegacija mirovni konferenci v Parizu. Citirati jo hočem kratko »Opazke«. Šandor (Aleksander) Mikola izdaja od l. 1920 v isti »štampariji Viktora Hornyánsky« v Budim-

pešti časnik »Domovina. Meszecsne novine za szlovenszki narod«, kjer piše v prilog ogrske države proti Jugoslaviji.

Madžari so poslali na Vrhovni svet zveznih velesil v Parizu še brošurico z naslovom »Mémoire concernant le territoire wende («Prekmurje») occupé par les Jugoslaves» (Spomenica v zadevi vendskega ozemlja («Prekmurje») zasedenega po Jugoslovanih). Obsega v veliki 4° 8 strani. Dasi se začinja ta »Spomenica« z »Mi, podpisani,« je bila razmejitveni komisiji za Prekmurje s sedežem v Varaždinu predložena brez podpisa. Miselnost pa je ista kakor v »Opazkah« ali v Mikolovi »Domovini«.

(Dalje prihodnjič.)

Lesičjak.

Črtica o koroškem ljudskem pesniku ob 90. obletnici rojstva in petnajsti obletnici njegove smrti. — Janko Kotnik.

V »Času« v V. l. na strani 240 navaja dr. Fr. Kotnik nekaj ljudskih pesnikov, ki so več ali manj znani v koroški narodni literaturi. Med drugimi omenja tamkaj tudi Lesičjaka.

V nastopnih vrstah hočem nakratko očrtati življenje in pesnikovanje tega dosti zanimivega narodnega pevca izpod sive Pece, da otmem pozabljenju imé, ki je dobrih štirideset let bilo znano vsaki slovenski hiši na spodnjem Koroškem.

Lesičjak je v pesniški obliki sam opisal svoje življenje. Njegovo pravo ime je bilo France Leder.¹ Rodil se je v Globasnici, v Podjurski dolini, dne 3. decembra 1833.² O svojem rojstvu pripoveduje naš pesnik takole:

An tavžnt osm stu
in dva no trideset
sem bil v globaški fari
rojen na ta svet.
Gospod Jožef so me krstili,
Franci imé so mi zvolili,
djali so: »Ti boš vesiv
in vince boš rad piv!«

Odkod je dobil France Leder še priimek Lesičjak, po katerem je bil splošno znan? Pravijo, da vsled brade, ki je imela v njegovih mlajših letih lističjo barvo. Morda pa tudi radi njene oblike? Njegovi poslušavci so namreč čestokrat zahtevali, ko jim je bil že dosti zapel, da naj »napravi še lisico«. Tedaj je baje segel v lice, naglo spojil obadva dela brade ter naredil popolnoma lisici podoban obraz. Glede imena pravi sam:

Leder se jaz pišem,
Franci mi je imé.
Jaz mam še drugo imé,
eno poerbane:
Jaz sem Lesičjak al Lisjak,
toliko imenov nima vsak.

Iz mlajše dobe Lesičjakovega življenja ni znano mnogo. V šolo ni zahajal, ker je pač takrat v Globasnici še ni bilo. V poznejših letih se je naučil toliko, da je znal čitati tiskane črke. O svojih fantovskih letih omenja, da je »biv rad vesiv«. A ni se mogel dolgo veseliti svoje prostosti, kajti bil je fant čvrste in krepke postave in kdor »hoče cesarja služiti, mora brez tadva bit«. Najbrže l. 1854 je moral k vojakom v Celovec, kjer je ostal po tedanjih vojaških zakonih dvanajst dolgih let.

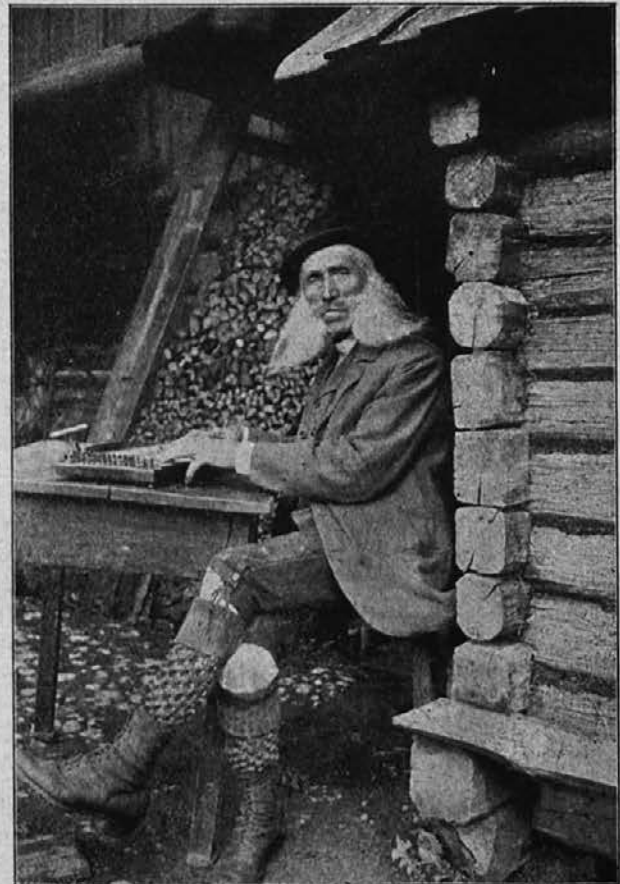
Dvakrat je moral Lesičjak na vojno, in sicer l. 1859 ter l. 1866 na Laško. Usoda pa mu je bila mila, kajti oba-krat ga je pripeljala zdravega nazaj v domovino.

In tako se je povrnil France Leder zopet v rojstno vas, kjer si je poiskal dela v bistriških rudnikih, kjer so takrat kopali premog. Medtem je čestokrat zahajal v Pliberk in v sosednje kraje, kjer je ob nedeljah in praznikih s citranjem in petjem razveseljeval ljudi.

Tedaj se je zgodilo v Lesičjakovem življenju nekaj, kar ga je globoko potrló in zapustilo v njegovi duši žalostne spomine.

Sprl se je bil некоč s kmetom Hodnikom, zaradi stavbnega sveta menda, ki ga je hotel Lesičjak kupiti v Globasnici, toda Hodnik je nasprotoval. Pri tej priliki je prišlo med njima celo do spopada in Lesičjaku se je pripetila nesreča, da je svojega nasprotnika tako udaril, da je le-ta zaradi tega umrl. V svesti si, da se je to zgodilo le po nesreči in neprevidnosti, ker se je on hotel pravzaprav samo braniti, se je takoj sam javil sodnji v Pliberku. Kaznovali so ga s tremi meseci zapora. Ko pa je bil zopet prost, si je samolastno in prostovoljno naložil težko pokoro. Eno leto namreč ni izpregovoril nobene besede, tako da so jeli splošno misliti, da je popolnoma onemel. Nekaj časa je še citral po žeganjih in sejnih, a molčal je pri tem kot grob. Ker pa je bila doma skušnjava le prevelika, da prelomi storjeno obljubo, se je podal v tujino, kjer se je seveda izdajal za mutca. Ko pa mu je doba pokore pretekla, se je zopet vrnil v domačo vas.

Sedaj se je pričelo zanj novo življenje. S citranjem in petjem si je prislužil precejšnjo vsoto denarja, tako da je jel resno misliti na lastno ognjišče. In res si je v kratkem postavil bajto, majhno sicer ter skromno, a bival je vsaj pod lastno streho. Njegova hišica stoji še danes ob vzhodu vinskih gričev, ki se dvigajo na severno-zapadni strani Globasnice in kjer uspeva znano »žitrajsko« vino.

Koroški ljudski pesnik Lesičjak.

¹ Napačno piše Scheinigg v zbirki »Narodne pesmi koroških Slovencev« pod št. 812 in 992, kjer ga imenuje Lederer.

² V »pesmi svojega življenja« je postavil Lesičjak letnico »en tavžnt osm stu in dva no trideset«. Bržčas se pesnik sam ni več točno spominjal rojstnega leta.

Ko mu je bilo 35 let, se je oženil. Žena mu je morala odslej čuvati dom. Sam pa je hodil po sejmihi okrog, kjer je prodajal žganje, ki sta ga z ženo sama našgala, ter si poleg tega s citranjem in petjem služil denar. Prehodel je vso Podjunsko dolino, prihajal včasih tudi v Spodnji Rož, tako da je še danes pri vseh starejših ljudeh v živem spominu. Ob sejmšču je imel postavljen sod, na katerem je stala velika steklenica žganja, poleg nje nekaj kozarčkov in citre. Če je kdo dal za kozarček žganja, je zapel pesem in jo spremljal s citrami. Ljudstvo pa se je kar gnetlo okoli soda in strmelo vanj, ko mu je prepeval o veselih in žalostnih dogodljajih človeškega življenja. Kadar mu je žganje pošlo, se je odpravil v kako gostilno, kjer je potem pel in citral do pozne noči. Seveda je bila dotična gostilna napolnjena do zadnjega koticčka.

V zadnjih letih je živel Lesičjak v precej velikem uboštvi. Moči so ga jele zapuščati vedno bolj in bolj, tudi glas mu je odpovedal, da tudi peti ni več mogel. Le tupatam je še posetil kak semenj ali prišel na »lepo nedeljo« citrat, a jel je izostajati vedno pogosteje.

O poznejših letih svojega življenja toži:

»Al moja stara žvahta
me nič več ne pozna,
je kakor stara pvahta
povsod raztrgana.«

Po dolgem bolehanju je umrl dne 23. januarja 1908. Pokopan je v globaški fari. (Konec prihodnjč.)

Nove knjige.

Mohorjeva knjižnica. Slovensko knjigotrštvo je zasnovovalo že mnogo »knjižnic«. Od prvotne celovške »Mladike«, preko novomeške Narodne biblioteke in najčastiljivejše Čebelice, Ljudske knjižnice itd. do danes se je mnogo storilo. Le žal, da je vsako tako razveseljivo podjetje redno prekmalo omagalo. Danes deluje najbolj živahno Tiskovna zadruga s Prevodno knjižnico. Potreba po pravi ljudski knjižnici je pa še vedno pereča. In sicer iz dveh razlogov: Tuja slovstva imajo krasne zbirke leposlovnih in poljudno znanstvenih del — domačih in prevedenih, ki so po zunanji obliki enotna. Naše knjižnice so oblikovno tako zvinkane, da dobiš komaj par knjig enake velikosti. Nadalje imajo tuja slovstva (rusko, češko, nemško, francosko) bogata izdanja knjižnic, ki so točno opredeljena: za deco, za ljudstvo, za izobraženstvo. Noben knjižničar ne more poznati vsebine vsake knjige. In tako se dogaja pri nas, da dobijo v roke otroci, mladina, ljudstvo širokih plasti knjige, ki so jim samo na škodo: ali jih sploh ne umejo, ali jih umejo samo osnovno, ali pa se ob njih edinole kvarijo. Zaradi tega je sklenila »Družba sv. Mohorja«, da začne izdajati »Mohorjevo knjižnico«. Ta bo stalna po obliki in bo namenjena v prvi vrsti leposlovnemu čtivu, domačemu in prevodnemu, ki je namenjeno in prikladno za široke ljudske plasti. Prinašala pa bo tudi poljudno znanstvena dela, da celo starih klasikov se ne bo ognila (ima že pripravljen Sokratov zagovor v krasnem Sovretovem prevodu), v kolikor so umljivi tudi za širše sloje. Ta korak Mohorjeve družbe je velike važnosti in zaeno dokaz, da se zaveda svoje dolžnosti kot ljudsko-prosvetna ustanova. Prvi zvezek je izšel meseca maja in prinaša Al. Remca kmečko žaloigro **Užitkarji**.

Damir Feigel, Po strani klobuk. Izdala in založila Narodna knjigarna v Gorici. Str. 160. 8°. Naslovno stran je narisal L. Špacapan. — Vsebina knjige je bogata. **Humoreske** (dovtipne zgodbe): Božične misli.

Prašič, Na murvi, Odkrij srce! Tragika človeškega življenja, Brez krstnega lista, Poravnava. **Groteske**: Sedminski sistem, (ena brez naslova), Strahovi. **Pravljice**: Ljudstvu svobodo! Ali ben v škripcih, Zakaj pa ne? Zadeva »Seljak«, Odškodnina. — Med slovenskimi pisatelji bo menda Feigel edini, ki stalno posveča svojo pozornost humoristiki. Zvest ji je skozi in skozi. Iz njegovih dosedanjih del in ne najmanj tudi po svoji plodovitosti — izdal je knjige »Pol litra vipavca«, »Tik za fronto«, »Bacili in bacilke«, »Po strani klobuk« ter je bil stalen sotrudnik naše Mladike in drugih primorskih listov — je dokazal ustvarjajočo silo, ki je v njem in išče izraza. Pisateljevanje mu ni zabava, ampak notranja potreba človeka, ki je predelal v sebi svet po svoje in ga zopet po svoje podaja. Med njegovimi humoreskami je mnogo zelo lepih, v manj posrečenih dobiš pogosto jako lepa mesta. Ni vse dobro, kar je napisal. Ne čudimo se. To je še ledina, naš humorist nima tradicije, ne naslanja se na nikoogar. To težkočo bi Feigel polagoma premagal le z dobrim poznanjem svetovnega slovstva te vrste, kar bi mu pomagalo do širšega pogleda in do ostre samokritike. V tem ni vedno srečen. Tako moramo reči, in pisatelj nam gotovo ne bo zameril, da se iz knjige »Po strani klobuk«, ki je zbrana iz podlistkov, najjasneje zrcalijo njegove hibe. Prenadolgo razvlečena beseda humoresko poplitvi, jedro se razblini, ost satire se ne zapiči v tebe, oplazi te samo, kjer bi bil lahko smeh, se rodi smehljaj. Humoreska je najbolj občutljiva, ne mara navlake, ne kramljanja, beseda mora kriti besedo, udarjati mora, presenečati, ne trpi stranpotic, naravnost do cilja hoče. Feigel pa postane tupatam prijeten kramljavaec v načinu, ki z živo besedo v pravem razpoloženju gotovo rodi uspehe. Z zapisano besedo pa je teže. Med humoreskami bo menda v tem oziru najboljša »Brez krstnega lista«; najmanj razblinjena, iz enotnega liva. Sicer se knjiga kljub vsemu prijetno bere in te kratkočasi — v tem oziru ji je uspeh zagotovljen — toda v pisatelju tiči vse kaj več. Veselimo se, kadar izidejo v knjigi njegove »Domače živali«, ki so izmed najlepših njegovih spisov. **F. B.**

Praktični sadjar. Zbirka najvažnejših in najpotrebnejših naukov za praktične sadjarje. Pojasnjena s 24 barvnimi prilogami in 92 slikami. Priredil M. Humeck, višji sadjarski nadzornik v Ljubljani. Obseg: 409 strani. — Pisatelj nam razodene v predgovoru, da so ti nauki le zbirka onih, ki so po večini že bili natisnjeni v Slovenskem sadjarju. Pove pa, da so naročniki posamezne številke pozgubili in iščejo zanje nadomestila. K tej ugotovitvi najprej tole: Usoda naših knjig in mesečnikov je zelo žalostna. Skoro vsaka slovenska hiša je zaradi brezbržnosti za prebrane knjige in časnike zavrgla cela premoženja. Vsaka naša družina bi danes lahko imela že majhno, dragoceno knjižnico, ko bi bila shranjevala vse Mohorske in druge knjige in vsaj vse strokovne časnike, če že politične zavrže. Bodi vsem pravilo in gospodarska zapoved: Vsako knjigo shranite! Če ni vezana, dajte jo vezat. Vse številke mesečnikov, strokovnih in leposlovnih, shranjuj do konca leta, potem jih pa daj vezat! Mimogrede boš nabral za prihodnje rodove zaklad, ki bo imel velikansko vrednost. Otrokom, ki ne znajo brati, ne dajaj dragocenih knjig za igračo. Večje navadi, da bodo knjigo ljubili in spoštovali! — »Praktični sadjar« je torej taka knjiga, ki je zbrala raztresene in porazgubljene ude in jih povezala v lepo enoto. Ona nas uči: Katere vrste sadja so najbolj primerne za naše kraje, kako požlahtnujemo sadno drevje, kako vzgajajmo sadni naraščaj, kakšno drevje sadimo na zelenjadni vrt, kako sadno drevje sadimo in

gojimo, kako ga obvarujemo pred zajedalci, kako z zre-
lim sadjem ravnajmo, kaj delajmo v sadovnjaku vsak
meseč. Imeli smo že marsikako knjigo o sadjarstvu. Toda
pričujoča je brez dvoma krona vseh drugih. Na vsaki
strani zveni iz nje beseda mož, ki ne prodajajo suhoparne
učenosti, ampak živo, preizkušeno življenje. Kdorkoli se
je majčkeno pečal s sadjarstvom, kdor ima skromen vrt
ob hiši, za vsakega je ta knjiga tako potrebna kot oko v
glavi. Zato naj bi bila ta knjiga neločljiva prijateljica in
svetovavka vsakega sadjerejca. To ni knjiga, da bi se
moral dolgočasno preriti skozi. Če si količkaj sadjarja.
če imaš samo nekaj debel, odpiraj knjigo kjerkoli, vsak
dan, vsako nedeljo, dolge zimske večere in vedno se boš
učil, vedno napredoval v sadjarstvu. Dasi je beseda že
jasna in krepka v knjigi, pomaga ti še slika, da laže
umeš. Poudariti moramo, da je jezik v tej knjigi tako
domač in zaeno tako izbrušen, kakor ga nismo bili vajeni
doslej v podobnih knjigah. Iz njega veje slovenski duh,
ki se je popolnoma osamosvojil in otrešel s sebe ves prah
tujstva. Tudi tiskovnih napak nismo opazili. (Pisatelj
navaja dve; še eno smo naleteli na strani 127 pod sliko:
Pri b se drevje prireže v k r o n o, ne v krvno.) — Do-
damo k tej knjigi še eno misel. Za bodočnost nas čakajo
Slovence brez dvoma posebne gospodarske naloge. Vsa
zemlja, koder bivamo, ni taka, da bi nam kar sama od
sebe nudila bogatih pridelkov. Mi ne moremo tekmovati
ne z Banatom ne z Mačvo ne z Gornjo Italijo, ko je tam
desetkrat bolj rodovit svet. Zato mora pri nas to, česar
nam ne nudi gruda, nadomestiti pridnost in razumnost.
Gre zato, da na majhnem prostoru dosežemo velike
uspehe. Kaj nam koristijo koši slabega, grintavega in ne-
plemenitega sadja, ko ga ne moremo spraviti v denar ali
ga pa prodamo za slepo ceno? Par arov vrta da Švicarju
več dohodka kot pri nas celi gozdi slabih sadovnjakov. Slo-
venija se bo morala izpremeniti v malo Švico, kjer se bo
razen obrti, industrije in plemenske živinoreje moralo
prav posebno razviti umno in umetno vrtnarstvo (pride-
lovanje semen, gojitev vrtnic, cvetlic) in s a d j a r s t v o.
Odločen zaokret na to pridobitno polje je storila ta knjiga

R. C.

Arsène Lupin, gentleman-vlomilec, spisal Maurice
Leblanc, poslovenil Vladimir Levstik. V Ljubljani, 1923.
Založila Ig. pl. Kleinmayr & Bamberg. Tatovski, policijski
in detektivski romani pri velikih narodih so prav tako za-
nimali kakor pri nas nekdanje »storije o ravbarjih« — čita-
joče ali poslušajoče široko občinstvo. Vendar pa je Mau-
riceov Arsèn Lupin dokaj drugačen, kot so junaki podobnih
povesti. Ima nekaj veselo-privlačnega. Pisatelj nas drži do
konca vsakega dogodka v napetosti. Mičen je in duhovit.
Arsèn Lupin je tat in vlomilec nepridiprav — pa se bravcu
le priljubi. Ta junak je res delo pravega pisatelja. Kdor bo
začel knjigo brati, je ne bo zlepa odložil. Res, da so danes
časi grobih in grdih vlovov in tatvin. Knjiga bi utegnila
pri nežni mladini preveč razburiti domišljijo. Toda za
vsakega, količkaj zrelega čitatelja je pa zabavna in raz-
vedriva. Pri dobrem prevodu bi želeli manj tujk, ki bi
se jih bil zelo lahko ognil prevajalec: afera, trik, kredenca,
oficirji itd. Pisave se oprimimo vsi enotne — Breznikove.
Tiskovnih napak je zelo veliko.

R. C.

Slovenska ljudska prosveta in kulturna organizacija.
(Nadaljevanje.) Naslednja statistika (iz leta 1910) nam
kaže najlepše, kako rapidno je padalo pri Slovencih šte-
vilo analfabetov.

Popolnih analfabetov je bilo v starosti	
nad 70 let	54 %
60—70 »	40 %

50—60 let	27 %
40—50 »	16 %
30—40 »	9 %
20—30 »	5 %
10—20 »	3 %

Danes skoro lahko trdimo, da v mlajši slovenski ge-
neraciji analfabetov sploh ni več. Tega ne more trditi o
sebi nobena druga jugoslovanska pokrajina in noben
južnoevropski narod. To nam dokazuje naslednja (pred-
vojna) statistika analfabetizma:

Jugoslovanske pokrajine	analf.	Države južne in vzhodne Evrope	analf.
Slovenija	14 %	Rusija	62 %
Hrvatska	54 %	Rumunija	75 %
Dalmacija	63 %	Bolgarija	53 %
Vojvodina	40 %	Grška	30 %
Bosna	82 %	Italija	32 %
Severna Srbija	78 %	Madžarska	20 %
Južna Srbija	94 %	Španija	54 %
Črna gora	80 %	Portugalska	70 %

In te rezultate, to treba poudariti, so dosegli Slovenci
s svojim lastnim trudom vkljub vsem neugodnim okolišči-
nam že v Avstriji.

Tako so omogočili Slovenci s svojim sijajno organizi-
ranim osnovnim in strokovnim šolstvom svojemu ljudstvu
solidno temeljno in strokovno šolsko izobrazbo, razne
kulturne institucije so pa skrbele potem za nadaljnjo
vzgojo in izobrazbo. V tem pogledu so posvečali glavno
skrb čitvu, to je knjigam in časopisom, ki so rasli kakor
gobe po dežju. Kako se je razvijalo slovensko časopisje,
nam lepo predočuje naslednja statistika.

Izhajalo je slovenskih časopisov:

leta 1844	1	
» 1854	6	
» 1874	22	
» 1884	35	
» 1894	43	
» 1904	97	
» 1912	122	
» 1922 {	v Jugoslaviji	108
	v Italiji	17
	v Avstriji	1
	v Ameriki (okroglo)	15

Če pomislimo, da mora imeti danes vsak list vsaj po
par tisoč naročnikov, da more izhajati, si potem lahko iz-
računamo, koliko Slovenci čitajo.¹ Nekateri listi so imeli
za skromne slovenske razmere že pred vojno prav
ogromne naklade. Tako je bilo tiskano n. pr. kmetsko
glasilo SLS, tednik »Domoljub«, pred vojno v 35—40.000
iztisih, in to pri narodu, ki je štel tedaj v avstrijskih mejah
komaj 1,300.000 prebivalcev. Po vojni se te razmere niso
poslabšale, nasprotno še poboljšale. Navedeni »Domo-
ljub« se je tiskal leta 1922 še vedno v 35—38.000 izvodih,
»Kmetovalec« leta 1919 v 33.000 izvodih, čeprav je pri-
padla tretjina slovenskega ozemlja drugim državam in so
seveda tamošnji naročniki odpadli. Tako lahko smelo
trdimo, da je danes skoro ni slovenske hiše brez časopisa.
Tega ne more trditi o sebi noben narod v južni in vzhodni
Evropi. Vkljub vsem oviram se tudi časopisje italijanskih
Slovencev lepo razvija, kajti leta 1922 je izhajalo tam 17
listov, dočim so mogli izdajati avstrijski Slovenci en sam
list (politični tednik »Koroški Slovenec«), a še tega so

¹ Italijanski publicist C. Curcio pravi, da čita slovenski
narod razmeroma tri- do štirikrat več nego zapadnoevropski
narodi.

morali tiskati na Dunaju, ker na Koroškem ni bilo slovenske tiskarne.

Podobno je bilo s knjižno produkcijo. Zaradi naše maloštevilnosti se dolgo niso mogla prav razviti privatna založništva, zato so pa koncentrirali svoje sile na dve veliki splošno narodni instituciji, to je na »Družbo sv. Mohorja« v Celovcu, ki je preskrbovala široke plasti ljudstva s popularnimi beletrističnimi in poučnimi deli, ter na »Slovensko Matico« v Ljubljani (ust. leta 1864), ki je izdajala literarna in znanstvena dela za inteligenco.

»Družba sv. Mohorja« je bila ustanovljena l. 1852 ter je izdajala za letno članarino 2 K po 6 knjig na leto. Njeno članstvo je raslo takole:

Leta 1860 je imela članov	1.116
» 1870 » » »	16.175
» 1880 » » »	25.430
» 1890 » » »	48.084
» 1900 » » »	78.596
» 1910 » » »	85.789
» 1919 » » »	95.000

in to pri poldrugomilijonskem narodu! Kje je narod na svetu, ki bi imel pokazati kaj enakega?

Če izpremenimo te številke v knjige, vidimo, da je pošiljala samo ta družba med mali slovenski narod po več nego pol milijona knjig vsako leto, zato je pa danes tudi skoro ni slovenske hiše brez majhne domače knjižnice. Koliko so izdala in natisnila knjig druga založništva (zasebna založništva so tiskala pred vojno beletristične knjige navadno v 1000 do 1500 izvodih, po vojni pa 3000 do 5000 iztisih, vključno temu, da gre preko državnih mej razmeroma malo knjig), je seveda težko pregledati, a eno je gotovo in to mirno lahko konstatiramo, da živi naš slovenski jezik globoko zasidran v ponosni nacionalni samozavesti slovenskega ljudstva in je dokumentiran v milijonih knjig, ki jih je to ljudstvo konsumiralo. (Dalje prihodnjic.)

Narodopisne črtice.

Fr. Kotnik.

Pastirski običaj o binkoštih v dobrolski okolici na Koroškem.

Lepo je bilo v Celovcu, ko smo brali Jurčičevega Desetega brata. Učenci so mi prinašali tudi obilo narodopisnega gradiva. Eden izmed najmarljivejših je bil rajni Iv. Krajnc s Podhoma pri Dobri vasi. V govornih vajah je orisal različne običaje svojega rojstnega kraja. Opisal je tudi ta pastirski običaj.

Ivan Krajnc.

Pred dolgimi leti je bilo v dobrolski okolici še veliko ovac in govedi. Vsaka večja kmetija je imela tudi pastirja. Sedaj je le malo ovac in ne rabijo toliko pastirjev. Ta navada je izginila.

Na Binkoštno krstnico so pastirji posekali par metrov visoko smrečico, jo do določene višine olupili, ovenčali in orožali. Na vršiču so napravili krog in postavili vanj križ, okoli in okoli pa jo prepletli z venci ter tudi deblo ovenčali. Naredili so si maj, ga postavili, kakor ga veliki fantje postavljajo. Pod maj pa so kaj zakopali.

Kdor je bil na binkošti prvi na paši, je dobil to, kar je bilo pod majem zakopano, in tudi maj sam. Bil je »zvate jajce« — tako so ga imenovali tovariši. Drugi je bil »sre-

brne jajce«, poslednji pa je imel »čast«, da je bil »binkoštni podvuh«, »binkoštni kvopovc« ali »binkoštni volej«. Nagajivi tovariši pa so ga dražili in mu zapeli:

»Binkoštni podvuh tak' dovog' leži,
da se mu še slama . . . drži.«

Tudi v Mežiški dolini otroci na binkošti zgodaj vstajajo. Kdor se zaleži, dobi koprivo v posteljo in tovariši in odrasli ga zbadajo, da je »binkoštni volej«.

Šmarčica, pastirski praznik.

Peter Jarnik, tisti tihi, nadarjeni fant iz Ziljske doline, iz Kazaz, ki sem mu pravil, ko je bil menda v petem razredu, da je gotovo sorodnik prvega našega slovenskega koroškega pesnika Urbana Jarnika, jo je, se mi zdi, očrtal Šmarčico. On se je lotil — petošolec — Jarnikovega življenjepisa, poizvedoval doma, prebiral Scheiniggov spis v »Kresu« in imel lepo govorno vajo o njem. Tudi on že počiva v hladni gomili. Pokopali so ga 26. junija l. 1919 na pokopališču v Dravljah nad Ljubljano. Bil je že doktor prava in tajnik osrednjega urada državnih montanističnih obratov v Ljubljani.

Preden je odšla v ljubi vigredi živina na planino, ko se je oglasilo njeno prijetno zvončkljanje, so mati dali vsakemu živinčetu košček tistega kruha, ki ga je imel hlapec na sveti dan (Božič) pri vseh treh mašah s seboj, da se je na jesen živina zdrava vrnila s planine. Na širnem polju so potem doma pasli pastirji »črez in črez«, uživali so prostost, ker jim ni bilo treba škode varovati.

Na Šmarčico (Martinovo), dne 11. listopada, smo se sosedni pastirji zbrali. Ta je privlekel drv, drugi je prinesel vžigalic, deklica ponvico, vsakemu pa so dali doma po par jajec in zabeli. Na travniku ali na polju smo se zbrali in zakurili. Deklica je pristavila ponvico ter pričela cvreti. »Premalo bo zabeli,« je tožila. Sosed je hotel takoj prinesiti vode, da bi »priplaknili« (prilili). Drugi, že starejši, je svaril in razlagal, da tega ne sme delati, on da je že nekoč priplaknil, a zabel se je vzdignila ter »zibnila« (izginila). Zupanov sin je prinesel tudi mošta. Vsedli smo se ter se gostili s cvrtjem in moštom. Ko smo snedli cvrtje in popili mošt, smo ukali in vriskali, radujoč se prostosti.

Tako smo praznovali Šmarčico, pastirski praznik.

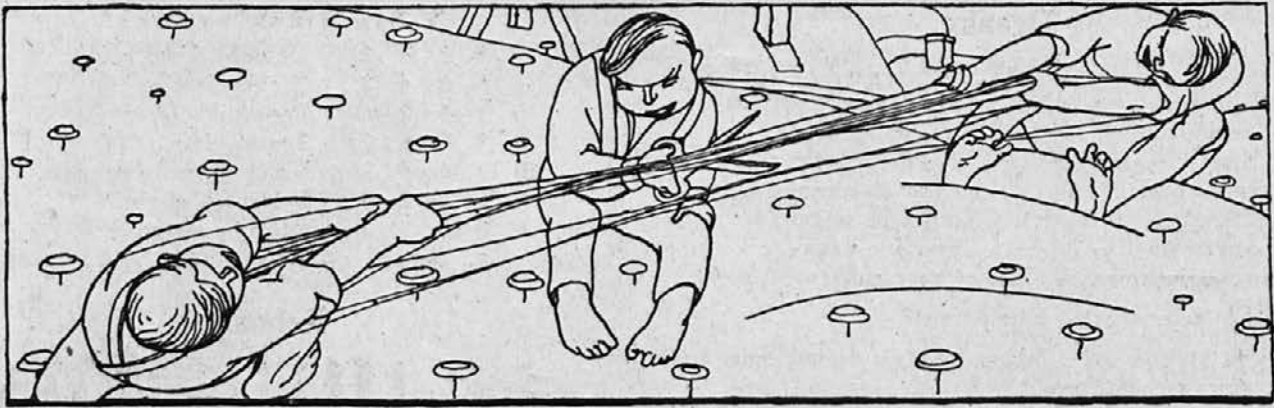
Florjanovo.

Kakor sv. Jurja strojijo v Mežiški in Podjuni dolini tudi sv. Florjana. V Guštanju mu je posvečen stranski oltar. Na Florjanovo prihaja tja procesija s Fare (Prevalj), v Vogrče pri Pliberku pa jih ta dan prihaja več. Na Florjanovo zjutraj jedo na kmetih cvrtje ali čvrčo.

Na predvečer sv. Florjana (3. maja) nadeva gospodinja v klobuk jajec, vzame izpod strehe blagoslovljenega lesa iz »snopa«, ki je bil na cvetno nedeljo blagoslovljen, iz kašte prinese nekaj suhih klobas ter natoči vrč mošta (sadjevca). Vse to nastavi v kuhinji na zid (ognjišče). Ponoči pride kak sosedni fant, se tiho zmuzne v kuhinjo, poišče nastavljen reči, zgrabi za vrč mošta in krepko potegne iz njega. Jajca in klobase zmaši v »devžeke« (žepe). Iz pripravljene lesa zaneti ogenj. Nazadnje naredi iz blagoslovljenega lesa majhen križek, ga vtakne v zid in izgine. Za njim prihajajo še drugi fantje, hodijo prav tako oprezno po lopi, a ko zagledajo v kuhinji luč, se nejevoljni odpravijo, ker jim je že prvi odnesel darove.

Na Florjanovo se zberejo fantje pri kakem kmetu, napravijo »čvrčarijo«, pijejo mošt, jedo cvrtje, narejeno iz darovanih jajec, in pojedjo nabrane klobase.¹

¹ Poročilo Miloša Lečnika iz Guštanja.

ZANJKE - UGANKE - MEH ZA SMEH -

Za smeh.

Slepec.

Berač: »Prosim, obdarujte ubogega starega slepca z majhnim darom!«

Gospod: »Vi lažete! Vi ste prvič še zelo mladi, drugič pa niste slepi.«

Berač: »Saj nisem trdil, da sem jaz slep.«

Gospod: »Kdo pa je slep?«

Berač: »Moj tovariš.«

Gospod: »Potem naj on sam berači.«

Berač: »To ne gre. On berači v sosednji hiši za ubogega, oslepelega prijatelja.«

Gospod: »Tu se mi že vse meša. Tedaj Vaš slepi tovariš berači za drugega slepca. Kdo je zopet ta slepec?«

Berač: »To sem pa — jaz.«

Mesec in zvezde.

Kralj Albert Saški (1873—1902) je sprejel v avdijenci nekega komercialnega svetnika, zelo zaslužnega, že starejšega gospoda. Ko se mu je bil ta zahvalil za red, šele nedavno mu podeljen, ga vpraša kralj: »Kakor se mi zdi, je to Vaše prvo odlikovanje.« — Komercialni svetnik pogleda samotno zvezdo na svojem fraku, pogladi plešo in reče: »Da, Veličanstvo, pri nas civilistih pridejo zvezde šele takrat, ko je že vzšla luna.«

Dopoldne kovač, popoldne župan.

Nekje so si izvolili za župana kovača, poštenega in pametnega moža. Vendar pa ni mogel zmagovati svojega dela, kot je mislil in želel. Ko je imel kot župan iti k seji, so mu prignali konje, da jih podkuje; kadar je najbolj kolela ravnal pri kakem vozu, mu prineso v podpis kak domovinski list. Da bi bil že enkrat red, nabije na hišo tablo: I. L. kovač in župan, dopoldne za živino, popoldne za ljudi.

Teško vprašanje.

Profesor: »Pomislite, pri neki eksploziji je nekoga vrglo visoko v zrak. Kaj boste tu najprvo storili, gospod kandidat?«

Dijak: »Počakal bom, da prileti nazaj na zemljo.«

Jecljavec.

Jecljavec je rekel sosedu »baraba« in se je moral zato zagovarjati pred sodnijo.

Sodnik: »Kaj ste rekli sosedu?«

Jecljavec: »B-b-b-ba-rrra-bba.«

Sodnik: »To je grda beseda. Vzemite jo nazaj!«

Jecljavec: »B-bo-ga hvalim, d-da je z-zunaj, t-tako je težka.«

Vse v strahu.

Skopuha, ki je ležal na smrtni postelji, obiše star prijatelj in ga vpraša, kako se kaj godi pri njegovi hiši.

»V moji hiši«, mu odgovori, »smo vsi v strahu. Jaz, ker se bojim umreti, drugi pa, ker se boje, da ne bi zopet ozdravel.«

Tehten vzrok.

Župnik Urban pri Sv. Volbenku je nekoč tako genljivo pridigoval, da je vsa cerkev jokala. Samo eden je bil, ki ni potočil ne ene solze. Po opraviilu so se ga lotili ogorčeni možje in ga vprašali, zakaj ni jokal. Mož je odgovoril: »Saj nisem iz vaše župnije.«

Na sejm u.

Komedijant vpije pred svojo kolibo na sejm u: »Le noter; vstopite, boste videli čuda! Zamorca, ki ima toliko oči, kolikor to leto dni! Vstopite, ne bo vam žal! Vstopnina samo en dinar za osebo!«

Občinstvo, ki vre v množicah v kolibo: »Kaj pa je to? To je sleparija! To je čisto navaden zamorec in ima dvoje oči, kot vsi drugi. Dajte nam denar nazaj!«

Komedijant: »Toda oprostite, gospoda moja. Ta zamorec ima res prav toliko oči kot to leto dni. Saj je danes vendar šele drugi januar.«

Primeren odgovor.

Danski pisatelj-dramatik Holberg se je sprehajal po ulici; kar stopi predenj mlad mož in mu reče: »Jaz se norcu nikdar ne umaknem.« — »Jaz pa vselej,« pravi Holberg in stopi v stran.

Radoveden sinko.

Oče gre s sinkom mimo vešal.

»Kaj je to?« vpraša sinko.

»To so vešala, kamor obešajo uboge hudodelce,« razloži oče.

»Kam pa obešajo bogate?«

Oče je molčal.

Najboljši recept.

Zdravnik Billroth (1829—1894) je oboževal lepo gospodično, pa ni imel prihike in ne poguma, da bi ji povedal. Nekega dne ga pokliče ta gospodična in mu reče: »Ljubi gospod doktor, hude srčne bolečine imam, zapišite mi vendar kako sredstvo. Kaj naj vzamem za srce?«

Billroth trenutek pomisli, potem pa reče: »Vzemite — mene!« To je tudi naredila in srčne bolečine so ponehale.

Uganke.

1. Mlinarček.

Mlinarček svetlordeč, Pred vrati zazevala
kamenčki beli. sladka je vreča.
Mlinarček, kje si? Nekdo odprl
Radi bi mleli, ozko je špranjo,
Mlinarček svetlordeč, naglo se nágnila
zrna so rdeča. vreča je vánjo.

Mlinarček, kdaj si se zbudil? B. V.

2. Kaj se čevljarju najbolj gnusi?

3. Na kakšen način lahko dokažeš, da ima smrt enak konec kot ves ostali svet?

4. Bratov nas je brez števila
mati dobro izredila;
ko smo mladi, smo zeleni,
ko smo stari, smo rumeni;
ko povesimo glavé,
smrt se bliža nam, gorjé.

5. Pet besed po črke štiri,
a natančno jih izmeril!
Druga drugi je enaka —
razen druge črke vsaka.
V besedo prvo vtakni a,
ime za žensko brž ti dá.
V besedo drugo vtakni e,
pripravo znano ti pové.
V besedo tretjo deni i,
je mazilo, ki zelo diši.
V besedo daljnjo vtakni o,
ponoči te tišči hudó.
V besedo peto deni u,
to mejne reke je imé.
Kako besede se glasé?

6. Nimam nog in vendar tekam
sem in tja da se praši;
grizem, grizem, da pregrizem
klado z ostrimi zobmi.

7. Vizitka.

(Priobčil Domen.)

Cvetko Sarč

Za kakšno rokodelstvo se je odločil ta fant?

8. Konjiček.

Sestavil EGA.

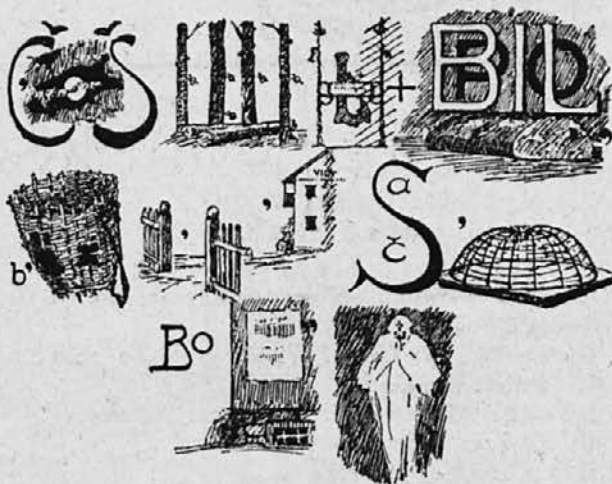
sem	hči	zveš	ne	grob	te-	li-	tuj-
ne	u-	gor-	ži	ko-	ki	ne	mi
pa	boj	saj	v	raj	to	že	ka
ne-	je	pi-	lje	sam	po-	dok	str-
sa-	le-	sel	v me	me	šel	be-	lo-
sam	ne	tu-	sem	zem-	le-	ce	ne
da	s	mo-	pel	po-	da	iz	bo-
vi-	tr-	gle-	je	do-	bom	či	sr-

9. Številčna uganka.

1	2	3	4	2	Domača žival.
2	5	3	4	2	Žensko ime.
6	7	1	2	6	Popotnik.
8	9	2	5	2	Žensko ime.
10	11	6	4	2	Vrsta dramatične igre.
7	6	4	2	5	Vihar na morju.
6	8	10	8	3	Obrtnik ob morju.

Začetne črke povedó ime slovenskega obmejnega mesta.

Rebus.

Rešitev ugank

v 5. številki.

1. Brada je prej, mož je za njo.
2. Adam, ki je hodil po zemlji.
3. Sneg.
4. Bolha.
5. Polž.
6. Ladja.
7. Laž ima kratke noge.
8. Sobota, lisica, očenaš, Verona, ednina, naduha, kopito, Afrika = »Slovenka«.
9. Mreža: Stritar, Finžgar, Masarik.
10. Kvadrat: 1. Usta, hlev; 2. voda, Sava; 3. breg, luna; 4. Aron, roka; 5. sneg, rama; 6. mast, Olga; 7. skok, ajda = **Jadranski almanah**.

Rešitev rebusa v 4. številki:

Ljudska šola vzdava prvi kamen človekovi rabnosti.

Uganke so prav rešili:

Lupinc Bogomil, dijak 6. razreda I. realne gimnazije, Ljubljana. — Regali Vladimir, št. Vid nad Ljubljano. — Cuderman Ignacij, Tupaliče pri Kranju. — Dekleva Eva, dijakinja real. gimnazije, Ljubljana. — Gruden Franc, Primskovo pri Kranju. — Bergant Ivanka, Selca nad Škofjo Loko. — Tomažič Josip, dijak, Maribor. — Macarol Alojzij, učitelj, Sevnica ob Savi. — Dolar Simon, Kranj. — Klakočar Ludvik, dijak, št. Vid nad Ljubljano.

Nagrada se je izžrebala za Lupinc Bogomila.

Uredništvo ugank je sprejel Peter Butkovič — Domen, Zgonik, pošta Prosek pri Trstu, Italia. Opozarjamo vse sodelavce-ugankarje, da pošiljajo prispevke na ta naslov.

Imena onih, ki bodo vse uganke prav rešili, priobčimo. Rešitev v zaprtem pismu mora biti do 15. vsakega meseca poslana: »Mladika«, Prevalje (za Jugoslavijo). Do 25. pa: »Mladika«, Gorica, via Carducci 4 (za Julijsko krajino). Izžrebani rešilec dobi za nagrado knjigi: »Prešernova čitanka« in Iv. Cankar »V samotni«.